

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ

„Ахтанабіль“ сучасности або Валеріян Поліщук у ролі лектора Комуністичного Університету

Жук, хоч і сидить він на троянді, — все одно жук.

Сааді.

ЛІРИЧНИЙ ВСТУП

„... І от жовтень ударив по всіх їх. Як було приємно тоді жити! Колони революційного війська тягнуться повз моєї посади. Чиновня розбіглася, а революційну армію треба кормити. І от нас кілька чоловік“... „взяли на себе всі склади „Сельдяного Буяна“ (...„Петроградское Особое Присутствие по продовольствию“). Нам прислали охорону салдат до 20-ти, і ми день і ніч суток зо п'ять провели там, видаючи по ордерах, вже не пам'ятаю якої революційної організації, їжу, рибу й м'ясо“... „Правда, нас за це підтримали матеріально, видавши поверхурочні гроші, за 90 з лишком годин“. „Пам'ятаю, як у ночі, розставивши зміну варті, ми з рештою салдатів готували з трески крупник і читали запальні відозви Петросовста, обмірковуючи становище“.

Як вам подобається цей революційніший уривок із автобіографії Валеріяна Поліщука? Нам він страшенно сподобався, бо ми відчули в нім таку милу безпосередність, таку щирість і одвертість, якій ніяк не можна не позаздрити. Шкода тільки, що автор цього веселого фрагменту, одрекомендувавши себе в „L'humanité“ (звичайно, через перекладача) „гарячим (чи то палким) воїном, який приймав активну участь у революційних битвах Октябрі“ (дослівно так було надруковано: „Militant ardent, il (цеб-то Поліщук) prend une part active aux batailles révolutionnaires d'octobre“), не догадався під рубрикою „в чому проявлено вашу активність“ додати:

— Був главноком на складі „Сельдяного Буяна“, де командував проти контр-революційної „їжи, риби та м'яса“, за що й одержав „поверхурочного“ ордена... чи то пак ордера „за 90 з лишком годин“.

Але з того „сельдяного“ часу багато води утекло. Наш главноком (ми в свій час, завдяки своїй малописьменності й зовсім не з „яхидства“, називали їх каптборами), — наш главноком став динамічним верлібристом. І от якого він вірша „ушкварив“ у день восьмої річниці Жовтня:

— „Я не знаю, якого-б прокляття кинути вам, остекліли пани. Щоб розверзлася земля під вами, щоб облила пекельно

вогнева лава ваші черепи і очі закриті“... „Усі неможливі муки наше сумління готово одверто на вас кинути в розпалі бою“. „Ми презирством згадаємо вас, блювотна мерзота вселюдства, паразитарне панство, і слина огиди плювком полетить із язика й рота“.

Підкреслення наше... Але як вам подобається цей уривок? Верлібрист, як бачите, згадав, що він був колись головком і рветься „в розпалі бою“ на панство. Його, здається, ще ніхто й не заспокоював, але він уже, так-би мовити, авансом кричить: „Та де там, — коли пече“, дайш мені „фундаторів кабали вікової“ — і нікотрих гвоздів! Нерви мені заплутались у голові! Держить мене, а то — побий мене бог — вирвусь... Ви киваєте на „неп“? Тето ерунда! Хіба ви способні почувати щось? Ну, кажіть, способні?... Ага! А я от чую, як „колони революційного війська повз „Петроградського Особого Присутствія по продовольствию“ не йдуть, а прямо тобі режуть!.. Але й тето не хвакт. Ви думаєте, що я під Косинчину „Анкету“ підробляюсь? Нічого подібного! То вже кличуть мене до продовольствія... Я зараз!.. Зараз... (тільки, будь ласка, не забудьте про ордена... чи то пак про „поверхурочного ордера“)... Я зараз! Мене трясють в лихоманці... і... і... вже потекла слина... Ах, „сельдяной буян“! Ну, коли-ж, нарешті, я доконаю цей дорош-ефремовський... чи то пак зеро-хвильовський... „крупник з трескою“!

Так голосить і галасує (і цілком справедливо) наш колишній „оплічник“, „теперешній краций приятель С. Пилипенка“ (див. в славетну автобіографію, а також в туманну історію „видавництва автора“). Такі „твори“ „випускає“ „тетой“ симпатичний мальчонка.

Але робили ми цей ліричний вступ тільки для того, щоб наші читачі не сумнівались:

— „гомер революції“ і сьогодні не покинув слинити і плюватись. Отже, коли ми назвемо його слинявим каптьором (ти не ображайся, Валеріане, „ми тебе не хочемо підозрівати в цьому“), то не вбачайте, будь ласка, в такій фамільярності вульгаризму й бажання нашого зробити неприємність своєму „оплічнику“. Особливо просимо не звертати уваги на те, що наша характеристика цього милого, хоч і малописьменного (про малописьменність буде далі) „гомера“ зійдеться з відповідною характеристикою якогось жовтоблакитного емігранта. Справа тут, бачите, занадто простенька: Поліщукова слина однаково неприємна для всіх. Це просто фізіологічне почуття.

I

Отже, в боротьбу двох сил влетів динамічний верлібрист, автор скандальної автобіографії („фе“) і не менш нудної губанівської „Європи на вулкані“, „ахтанабіль“ сучасності, як сам він себе рекомендує.

Словом, В. Поліщук випустив ще одну брошуру й чекає на неї рецензії.

Отже, авансом: брошура, як брошура! Розділи два й будуть мати поспіх... Особливо серед дурачків, оскільки цей поспіх зветься

succès du scandale. Але коли ми об'єктивно підійдемо до неї, то побачимо: новий „твір“ машинізованого верлібриста страшенно нагадує його передостанній. Ми говоримо про той передостанній, де Поліщук на протязі 2-х друк. аркушів їсть „революційні“ баклажани й не менш „червону“ „юшку, де плавало кілька галушок“. Словом, справа йде про той твір, що від нього відвернулись буквально всі, хто поважає себе: мабуть, багато в ньому цього самого „фе“!

Очевидно, треба було-б замовчати й нову „циркуляцію культурної крові“. Але — досить! „Ахтанабілю“ сучасності вже слід показати його справжній гараж. Бо і справді: доки він буде використовувати наївняків із „науково-дослідчої катедри історії української культури в Харкові“ та якимись путями пролазити навіть... в комуністичний університет. Нам тим легше зробити це, що слинявий каптюр (ти не ображайся, Валеріяне, „ми тебе не хочемо підозрівати в цьому“) зачепив своєю слиною нашого шановного памфлетиста Миколу Хвильового, який, памфлетист — до речі — давно вже чекає причіпки покінчити з цією болячкою на пролетарській літературі.

Отже, по-перше, два слова про особисті випадки. Зупинятись на них ми довго не будемо (це була-б неповага досамого себе). Але, приймаючи на увагу, що Поліщуків твір може потрапити в руки якогось малописьменного читача, ми вважаємо за потрібне на момент і для розваги зупинитись і на цьому.

Так от: вимушену сміливість „сельдяного буяна“ дуже тонкими нитками шито. Прощу, приклад:

Поліщук, як і його „папаша“ Пилипенко, перш за все, схопився за „вітаїзм“: мовляв, це-же страшенне неучтво викинути з цього слова „л“, хоч-би і свідомо, як ви пишете.

От тобі й раз! А ти-ж, як думав: висока культура? Неучтво, голубе! Неучтво! Тому-ж ми й шукаємо Зерова.

От динамічність — це нам подобається! Знаючи добре, що ми рано чи пізно, а назвемо його малописьменним „ордером“. Поліщук йде в „контр-атаку“ й заявляє:

— Це-ж малокультурність вживати так багато чужоземних слів: „опоненти“, „класичний афоризм“, „солідарність“ і т. д.

От тобі і два! А ти-ж, як думав: культурність?

Правда. Істинна правда. Малокультурність дуже частенько прикривається словечками високого штибу (це ми докажемо далі, коли розберемо „твір“ „ахтанабіля“ сучасности), але ніколи „опоненти“ чи то „класичний афоризм“ не були словами подібного ґатунку, коли ними глушили „крупник з трескою“. Звичайно, можна-б було сказати так:

— Філософічні твори В. Поліщука, то є зібрання шаблонних думок, які треба висловити в короткій і одривочній формі, і які, на жаль, розтяглися в триаршинні поеми.

Але можна сказати й так:

— В. Поліщук, то є просто класичний афоризм із держвидавського „ділового календаря“.

Ми гадаємо, що друга формуліровка краща, хоч-би своїм динамізмом... І не зв'язуючи на чужоземне походження.

А в тім, покиньмо фехтовати полемічною шпагою: коли когось цікавить, як ми будемо одштовхувати ті чи інші особисті напади,

хай улаштовує турнір: ми з охотою приймемо в ньому участь. А зараз давайте подивимось, чи не виглядає зі сторінок останнього „твору“ нашого „автора“ обличчя „військового фершала“ і... і... Словом, далі буде видно.

Почнемо з першої статті, що зветься „Завдання доби“. Завдання такі: „1) на міжнародній терен! 2) машинізація, 3) динамізм, 4) матеріалістична мова, 5) мистецтво для працюючих“. Завдання, як бачите, „оченно сурйозні“. Отже, спитаймо, як їх розв'язує „гарячий воїн революційних битв Октябрія“ („militant ardent, ect“).

Словом, було так: було три періоди і прийшов четвертий. В першому періоді був Котляревський та інші, в другому — Драгоманів і Франко, в третьому — Леся Українка й Коцюбинський з модерністами. Перший „не цурається свого“, другий характеризується тим, що „ми повинні бути культурні і свідомі національно“, а для третього характерне: „у нас може бути так, як у Західній Європі“. Що-ж до четвертого, то поки-що почекаємо.

Ну, так як вам подобається це поділення? На наш погляд, воно дуже „вумне“. Справді, хіба письменники Поліщуківського другого періоду не брали на себе завдань письменників третього періоду? Хіба Драгоманів і Франко не використовували „Европейських сюжетів“? І, навпаки, хіба Леся Українка не закликала до культурності і свідомості національної? Звичайно, в нюансах „мужня жінка“ відрізнялась чимсь від мудрого галичанина, оскільки вона належала до молодшого покоління; але ці нюанси не судилося підмітити нашому верлібристу. Його-ж поділення — це просто малописьменні етюди.

„Але зараз після Жовтневої революції, — пише далі „селянської буян“, — наступає четвертий період. — Ми не тільки вміємо взяти дещо з Заходу, але ми маємо (підкреслення його-ж) і знаємо, що дати свого оригінального у світову скарбницю“.

Та невже? Так таки й маємо з підкресленням? От „сторія“! Чи не „Європу на вулкані“? Ні, каже Поліщук: „ідею пролетарської революції, втілену у своєрідні культурні та літературні форми“! От бачите що! А ми й не знали досі! Словом, каптьор вносить пропозицію улаштовати „сореєнованіє“ зі штабом світової революції — ком-партією. Що-ж, пропозиція не погана.

Але хто-ж із нас буде вносити цю „ідею“ до вищеназваної „скарбниці“? З брошури видно, що всі сучасні українські письменники до цього не здібні, бо хоч дехто з них і має цю „ідею“, але формально всі вони або Надсони, або Пільняки, або неокласики. Залишається авангардний верлібрист Поліщук... та почасти Пилипенко... чи то пак плужани. Очевидно, вони й мусять наробити репету у „світовій скарбниці“. Ідея, як бачите, варта уваги. Словом, дайшов. Петнікова — і „нікотрих гвоздів“! На те-ж він і вчив чужоземні мови, щоб перекладати... чи то пак заробляти гроші. І потім, хіба ви не знаєте, — „скандинавська література завоювала собі місце на світовій арені“. Поліщук за це цілком відповідає, бо він чув дещо і про Гамсуна.

Але хоч як хоче „показати себе“ „з розмахом“ наш „автор“, — все-таки треба його попередити:

— Не поспішай, друже, а то захекаєшся! Скандинавці тоді завоювали Європу, коли дали „Вікторію“, „Пана“, „Голод“ і т. д. Одним „дайош Європу“ не візьмеш, брате! „Своєрідна дифуз'я“ виллється в ту саму „дифуз'ю“, яка підстерегла жабу, що уподоблялась воліві. Пам'ятаєш цю байку?

Звичайно, „утворити міжнародне товариство друзів української культури“ завжди можна, але тоді „четвертий період“ буде характеризуватись перекладами на європейські мови письменників попередніх „періодів“... і, можливо, перекладами... межигірських творів. От у чому сіль!

Словом, перше завдання „на міжнародній терен“ і „дайош Європу“ тотожне завданням деяких інтелектуально-пересічних „хатян“. Не дарма В. Поліщук, як справжній звulгаризований „неохатянин“ привіз із Європи „котелок і джими“.

В своїх статтях ми вже говорили, як ми розуміємо Європу. До чого-ж убого звучить тепер ця неписьменна трактовка Заходу. Коли вірити „ахтанабілю“ сучасности, що ми переживаємо „четвертий період“, то, наперекір хлестаковщині, він буде характеризуватись — учобою, поглибленням, утворенням своєрідних зв'язків з культурно-революційними традиціями українського та європейського минулого. Передостаннє покоління українських письменників мало не вишло на Захід. Наше покоління в силу багатьох причин навряд чи вийде. Наступна генерація мусить вийти й саме з ідеями пролетарської революції. Але для цього треба негайно покінчити і з хлестаковщиною, яка по суті являється елементом модернізованої просвіти.

Словом, коли-б „гарячий воїн революційних битв Октябрю“ (militant ardent'ect), замість писати триаршинні поеми та розкидати „революційну“ „треску“ почитав хоч трохи Леніна, то він-би вчитав із нього чимало корисних для себе думок.

II

Але яке-ж друге завдання? — Друге?... Звичайно, „машинізація“. Тут Поліщук виступає в ролі, так-би мовити, машиніста. Тут „селядзя-ной буян“ намагається докзати, що „другою основою нашого існування є базування на енергетиці України та справі машинізації нашого життя“.

Що-ж — думка не погана. Читали ми її не раз хоч-би в тому-ж „Українському Економісті“. Але при чому тут Поліщук?

— Як при чому? „Хіба не панує думка, що українська культура — це село, а місто — це російська культура“? Ог коли ми цієї думки позбудемось, тоді й „машинізуємо життя“.

Боже мій, який абсурд! Яка трьохетажна галімаття! Тільки „гарячий воїн“ і здібний так мислити. І справді, оскільки українське місто завжди було садібною русифікації, оскільки населення знало його тільки таким. Тепер-же, коли воно взяло на себе ролю провідника українізації, і населення почало придивлятись до нашої культури.

— Але коли-ж люди скажуть (галасує Поліщук), що „українське місто — це українська культура“?

— Очевидно тоді, друже, коли ми в цьому місті збудуємо цю культуру. Поява в Харкові, припустім, таких культурних очагів, як держдрама або державна опера, все більш і більш переконує населення, що город — це вже не російська культура. Перехід таких відомих артистів, як Петіпа, з російської на українську сцену є тому один із яскравих доказів.

Але „ахтанабіль“ сучасности все-таки страшено хвилюється і далі сперечається з вітряками: „у нас, мовляв, робітники не росіяни“. Щоби яскравіш підкреслити свій талмуд, він навіть приплів сюди Донцова, „лягнувши“ його ніжною... через кордон.

В чому справа? Донцов гадає, що українська інтелігенція „могла-б відбудувати свою ідеологію тільки на селянстві“? І хай собі гадає! Так гадає дехто і з наших радянців? На здоров'ячко! А ми от думаємо, якби цьому робітництву прищепити українську культуру, і гадаємо, що її за кілька років прищепимо, бо так наказує нам наша партія. Очевидно, тоді ніхто й не наважиться говорити, що „робітництво у нас російське“.

Отже, такі недалекі розмови нагадують нам порожнє белькотіння (ти не ображайся, Валеріане, „ми тебе не хочемо підозрівати в цьому“), і в наші ділові будні розраховано куркам на сміх... і емігрантам на розвагу. І коли цю галіматтю слухає молодь із комуністичного університету, то ми тільки здивовано підводимо брови.

Словом, „енергетику України“, що її вичитано з популярної брошури, ніяк не можна зв'язати з іспанськими вітряками. І коли хто-небудь ще й досі сумнівається в політичній безграмотності нашого „автора“, то хай ще послухає такого пустодзвону:

„Українська культура може й повинна (підкреслення його-ж) спиратись вже й зараз на робітництво важкої й легкої індустрії“.

В чому річ? Як це так „спиратися“? Що має на увазі „селяд-ной буян“? Пролетарську ідеологію? Так тоді навіщо такі страшні слова? Навіщо цей спеціальний розділ про машинізацію? Навіщо так голосно заявляти:

„Українська культура нового часу повинна бути не полевою, а індустріальною“.

Ви питаєте навіщо?.. Та треба-ж форснути „неохатянською“... чи то пак просвітянською мудрістю. Треба-ж „пущати“ словечки високого ґибу, щоби сховати свою політичну й поетичну неписьменність. Бо і справді: далі виясняється така „сторія“: вся голосна завірюха про „індустрію, машинізацію та енергетику“ зводиться до того, що треба... „віддати частку свого творчого хисту шахтареві“ та „змальовувати цукроварні“. Мовляв, чому-ж нам не взятись за цю справу? Отже „Чернявський, Винниченко та Черкасенко писали про робітника“?

Словом, синиця хотіла запалити море, а вийшов — пшик... у квадраті (пшик = А; значить, А²).

І коли потім „гарячий воїн“ галасує, що „волошкові поети щезнуть незабаром“, то ми його „яхидно“ запитуємо: та невже? Чи не йде тут справа про „Косинку, Осьмачку й навіг Тичину“, які стоять тобі на дорозі? Правда, Поліщук згадує потім, що й він грішить (саме грішить, а не творить) „волошками“ („Дума про Бармашиху та різні „Жита“), але то він, бачите, писав „свідомо, зрідка, для менту“. Словом, „дайш“ Нову Аскавію і „майовий дощик з божого неба“!

Ая-я-я-я-я-я-я! І це пише та людина, яка у свій час подавала надії стати не останнім пересічним поетом! До чого може довести відсутність почуття міри й самокритики! Ая-я-я-я-я-я-я!

Такі от двоє перших завдань. На цьому ми, власне, і закінчимо огляд вступної статті, і от чому: третє „завдання“ ми, щоб не повторюватись, віднесемо в кінець, а на четвертому й п'ятому не приходитьсь зупинятись: для п'ятого нема розділу (так-би мовити, „красне“ слівце), а четверте є слабенський переказ Доленгової розвідки.

III

Далі йде „полемічний“ екскурс у сучасність. Тут верлібрист „криє“ Хвильового, Зерова й Дорошкевича. „Криє“ — треба віддати йому справедливість — добре. Борзописець із нього для жовтої преси вийшов-би не зовсім поганий. Шкода тільки, що він так і не вияснив, „що-ж то за передовий Зеров“. Бо-ж форсити свою задрипанську поінформованість — це ще не є доказ. А задрипанки от де: „на чолі Європи стоять не неокласики, а верлібристи“. Далі ми будемо говорити, який з В. Поліщука верлібрист, а зараз дозвольте поінформувати:

— На чолі сучасної поетичної Європи стоїть поетичне (віршове) бездоріжжя. Що-ж до верлібру, то він там, не розцвівши, одцвітає, доживає свої останні дні. Таким чином, тягнути до нього (навіть у „неохатянських“ „смыслах“) значить страждати на епігонізм... чи то пак на „ахтанавіля“. Наш „сельдяной буян“, не знаючи чужоземних мов (ти не ображайся, Валеріане, „ми тебе не хочемо підозрівати в цьому“), і досі використовує старі російські джерела.

Отже, „приятелю милий“, покинь свої претензії! Не можна говорити цього в Харкові, а тим паче в Києві. Наливати можна на задрипанках, а не тут. Тобі не подобається „азіатський ренесанс“? Добре! Але-ж не форси свою малокультурність. Тебе посилала Наркомосвіта в Європу? Прекрасно! Але, подивившись на неї одним оком, не впадобиляйся „петербурзькому писарю“ із відомої тобі п'єси, який думав, що на провінції „вопче нет абразованих людей“.

Коли Зеров не хоче визнавати твоєї „поетики“ (про неї річ буде далі), то він, очевидно, має рацію. І от над цією рацією тобі треба подумати. І треба ще подумати над тим, чому Хвильовий, розуміючи Європу (це ти й сам визнає), в той-же час не „слинить“ неокласики. І коли ти кажеш, що „егіптяни не копіювали, а організовували природу“, то ми тобі все-таки не хочемо вірити, бо ти стільки-ж

розумієшся в єгипетській культурі, скільки твій верлібр подібний до поетичного твору. Коли говорити твоїми претенційними формулами, то це буде так:

Єгипетська культура — А; Поліщук — В; поетичний твір — С; поліщуківський верлібр — Д. — Отже й маємо:

$$A : B = C : D.$$

Взагалі, треба сказати, що „філософ з головою хлопчика“ не стільки „наливає“, скільки не розуміє. Бо всю його „вченість“ обмежено тим-же таки „петроградським писарем“.

— „Як-би я не любив коринтського ордеРа в архітектурі (пише Поліщук), але я не стану проповідувати, щоб Всеукраїнський „Палац Праці“, де скупчилась житлова техніка нашої доби, будували инакше, як не в стилі залізобетонних і скляних конструкцій нашого часу“.

Перш за все, не ордеру, а ордеНу, себ-то стилю, бо „ордеР“ тут звучить чистісінько, як „ахтанабіл“. Чи, може, „палкий воїн революційних битв октябрі“ (militant ardent'est) згадав того ордера, що „за 90 з лишкою годин“? Все можливо! Але що-ж таке цей стиль наших конструкцій? Коли Поліщук розуміє його, як стиль, що не знає зайвих цяцькувань, то доводимо до його відому: колони (оці саме ордеРи... чи то пак ордеНи) і коринтські й асирійські й ест не завжди будувалися для цяцькування. Коли-ж справа йде про якийсь новий архітектурний стиль, то треба поговорити з архітекторами, і інформувати нас конкретніш, „матеріалістичною мовою“, бо ми можемо подумати, що „сельдяной буян“ чув тільки одним вухом про архітектуру. Бо і справді, хоч як розпинається наш „вчений“ автор, але ми все-таки не задоволені з залізобетонних „конструкцій“ харківського горкомхоза, бо вони свідчать тільки про нашу ахітектурну малописьменність.

І тому, коли Поліщук меле щось про „червний Плуг“, то ми гадаємо, що це просто бажання найти собі прихильників. Можливо, в Данії і потрібні письменники з розрахунком одного на кожні 200 чоловіка. Але навіщо-ж тоді воювати з „волошками“? Словом, „другорядні твори нам потрібні, бо першим сортом не охопити всього життя“. Шкода тільки, що на цей „перший сорт“ нема Кузьми Пруткова. А втім, коли Поліщук вважає свої поеми за „перший сорт“, то чому-ж: можна тоді мати і „другорядні твори“.

* * *

Як вам це подобається? Га? Але перепрошаємо: в ще post scriptum — „Єфремівське саморекламство“. Post scriptum тому, що... вибачте... ніяково присвячувати цілий розділ: безпартійний лав, а комуніст... як-би сказати це... ну, якби це сказати... „захищає"... ох!... ах!... академіка.

Отже, „сельдяной буян“ наступає на... на... (ах, „Петроградское Присутствие по продовольствию“!) на... С. Єфремова 1923 року.

Перш за все, про „саморекламство“. Воістину: „хто-б казав, а хто-б і мовчав“. Звичайно, дуже похвально, що Поліщук не солідаризується з думками українського інтелігента минулих років. Одне лихо: запізнився він трохи. Треба було виступати проти академіка, приблизно, тоді, коли виходив хоч-би той-же „Вир революції“, де вміщено компліментну статтю брата цього-ж академіка про цього-ж В. Поліщука.

Тепер цей „виступ“ трохи смішний, коли не сказати більше. Отже, не сумнівайся, Валерко, академик живе вже напередодні 1926 р. і... очевидно, того, що писав, не повторить.

Звичайно, С. Єфремов, будучи людиною старого покоління і чужого нам світогляду, вже не прийде до нас. Тому ми й мусимо його взяти в полосу нашого уважного ідеологічного контролю. Але контролювати його прийдеться, очевидно, не Поліщуківі. Бо і справді, беручись виявляти ворожу ідеологію, а тим паче політичні реверанси, треба розумітись хоч трохи в сучасній громадській ситуації, а по-друге, не плутати реверансів з здоровими думками. Хіба чужий нам С. Єфремов не може висловити корисних для нас думок?

На наш погляд, він цілком справедливо обурюється проти „галасливих гомерів революції“. Бо він-же має на увазі нікого иншого, як „селяняного буяна“. На наш погляд, він цілком справедливо й Тичину „пхнув“ на перегляд закінчення „космічного оркестру“: кінець і справді був не до місця, хоч окремим віршом він набирав не аби якого значіння (це вже проти академіка).

І ще проти того-ж академіка (але треба з головою!) він, С. Єфремов, на наш погляд, помиляється в оцінці деяких сучасних письменників. І коли ми не „кипатимосся“, то тільки тому, що знаємо: вищеназваний академик виховувався десятки років у чужій нам ідеологічній атмосфері. Наша партія прекрасно знає ідеологічну ціну всій старій українській інтелігенції, але вона терпляче вичікує і не стільки глибиного перелому в світогляді цієї-ж інтелігенції, скільки щирого й не формального, а внутрішнього й безпоротного визнання радянського строю.

Це зовсім не значить, що ми не обійдемося без неї (старої), а це значить, що комуністична партія має великий державний розум, і знає чого вимагати. Це також зовсім не значить, що ми дозволимо розповсюджувати „Єфремівську історію“ 1923 року, а це значить, що в добу мирного будівництва ми, істерики, „закатувати“ не будемо. Хай С. Єфремов і думає колись про т. Коряка, як про „нетвердо державного на ногах“. Тепер він мусить подумати инакше, бо об'єктивний історик молодого письменства ім'я Коряка згадає, як ім'я фундатора пролетарської літератури, як ім'я людини, що положила начало в молодій поезії.

Словом, ми увійшли в полосу ділових буднів, і хоч скільки-б галасував „селяняной буян“, життя піде своїм шляхом. Бо-ж справа тут не в самому академікові: Поліщуківі „ворожий“ і Дорошкевич, і журнал „Червоний Шлях“ (за редакцією комуніста Шумського), і „Життя і Революція“, і ще багато імен та часописів.

В чому-ж справа? А справа в тому, що всі вони не хочуть визнавати халтурного верлібру. Тут і все „саморекламство Єфремова“.

IV

Отже, беручи „в перепльот“ слідуючу статтю під назвою „Дутий Кумир“, де „гарячий воїн революційних битв октябрю“ (militant ardent'ect) слинить П. Тичину, ми вже за рання знаємо, в чому справа.

Звичайно, поет (а за такого вважає себе й В. Поліщук) і про поета має право писати. Звичайно, кожний з нас дивиться на творчість Тичини так, як йому забажиться. Але писати такі розвідки, як „Дутий Кумир“, здібний тільки борзописець із жовтої преси (ти не ображайся, Валеріяне, „ми тебе не хочемо підозрівати в цьому“). За такі розвідки в культурних країнах преподносять сюрпризом єдинодушний бойкот.

Але то-ж культурні країни, а ми всього на всього — хохляндія, прекрасний ґрунт для хлестаковщини й смердяковщини. Отже, краще подивимось, як-же розбирає наш автор П. Тичину.

Вся справа в „прем'єрстві“. В. Поліщук, завдяки своїй поетичній малописьменності гадає, що на місце „розвінчаного“ Тичини законним кандидатом являється він „орден“... чи то пак „коринтський ордер“, він чемпіон халтури й succès du scandale'ю. Тільки завдяки цьому П. Тичина є і Надсон, і Чупринка, і Ігор Северянин. Але... oleum et operam perdidit, як каже латинське прислів'я. Даремна праця!

Павло Тичина є один із найбільших поетів сучасної європейської поезії. Коли говорити про вихід нашої сьогодишньої літератури на західню арену, то цей розкіш можна дозволити тільки авторові „сонячних кларнетів“.

— Але почекайте! Ви-ж казали: нам нічого показати Заходу?

— Тому-то ми й говоримо: „дозволити“. Вся трагедія в тому, що П. Тичина — національніший поет, і його твори не піддаються халтурним перекладачам. Отже, треба стикнутись із людьми високої культури, щоб ми дозволили П. Тичині вийти на „міжнародний терен“.

Павло Тичина зумів поєднати глибоку думку з блискучою формою вислову. Задрипанський формаліст гадає, що вся справа в „мелодізмі“ і „звучальності“. В тим-то й річ: не в цьому, голубе! Инакше тобі б не прийшлося з такою розпущею запевняти „українського читача, що його обдурено“. Инакше-б ти, голубе, не казав, що Тичину „чогось“ (очевидно, „чомусь“? М. Х.) вважають за одного з найкращих майстрів“.

Павло Тичина повстає перед нами своєю поетичною постаттю, як поет кількох періодів. І коли вся справа в „сонячних кларнетах“, то ми кажемо: Тичина першого періоду — це поет пантеїстичного світовідчуття, поет, який пізнав глибину природи й ототожнює її з початками сущого.

Звичайно, „котелковим“ модникам, „петроградським писарям“ від формалізму ця збірка здається відсталою, бо вони в ній бачуть тільки „звучальність“. А ми от кажемо: це — зразок мистецтва. „Дзенькі-бренькі“ Чупринівські також відносяться до неї, як Поліщуківський

інтелектуальний багаж до справжньої ерудиції. Коли наш друг так любить формули, то в даному разі вона буде така: 7. (65.119): $\sqrt[19]{47} =$ (як) звичайні штани: (до) пітагорових. Не дарма-ж Поліщук так за-рапортувався:

— „І тільки в тих місцях, де Тичина дає малюнки природи, можна захоплюватися творчою глибиною самої природи, але, звичайно, не „мудрість“ поета“.

От вам приклад Поліщуківської логіки. Коли „селядяной буян“ „захоплюється глибиною природи“ в процесі читання Тичининих творів, то, очевидно, цю глибину й передала йому мудрість названого поета. Це так ясно, що навіть дитина не буде сумніватися в цьому. Хто-ж сумнівається — той тільки показує своє безсилля.

А в тім, візьмім Поліщуківський, так-би мовити, справжній „формалістичний“ екскурс у Тичинівську поезію. Вийде так: все застаріле — і епітети, і звороти, і ямби. Але оскільки формалістична ерудиція „коринтського ордера“ найсвіжішої (зовсім не застарілої), так-би мовити, вчорашньої „нахватки“, остільки й маємо такі „шедеври“ неохатянського опоязівства:

— „Ось ті епітети у своїй бідності: „весна запашна, сизокрилим голубками, тепле саяво, вино червоне“ і т. д.

Що значить „бідність епітетів“, шановний „воїне“? Коли-б товариш „ахтанабіль“ уважніш почитав цих-же опоязівців, то він-би узнав від них, що цей термін має умовне значіння. Перш за все, не кождий поет робить наголос на імажинізм, а по-друге, кожне слово, хоч (за законом т. з. „самоодштовхування“) і сходить у певні періоди з поетичного горизонту, але це зовсім не значить, що воно ніколи не відродиться. „Запашний“ і „червоний“ в один час фігурують, як поетичні елементи, в другій — це прозаїзми й шаблон. Будемо говорити „матеріалістичною мовою“. Коли Поліщук у дні мирного будівництва республіки, галасуючи про „панство“, заднім числом називає його „блювотною мерзотою“, то це прозаїзми й застарілий шаблон. „Блювотний“, очевидно, треба було вживати вісім років назад. І, навпаки, Тичинівські епітети „запашний і червоний“ у свій час були поезією і багатством, так ми їх відчуваємо й зараз (прик., Байрон, Пушкін і т. д.). Отже, заднім числом „червонити“ не можна. І не треба ще перелічувати Тичинівську „церковщину“ („голуб-дух“, „благівісні“ і т. д.). Звичайно, праця „тета“ вдячна. Але оскільки вона ніякого відношення не має до поезії (це вже справа соціології), то ми радимо „гарячому воїнові“ („militant ardentest“) перелічити ще всю „церковщину“ Тараса Шевченка, Лесі Українки та Івана Франка.

На жаль, ми не маємо можливості (брак місця) детальніш зупинитись на „неохатянським“ фармалізмі, не маємо можливості розповісти про всю глибину і блискучу формальну досконалість таких річей, як „космічний оркестр“ або „псалом залізу“. Але ми не можемо не привести найсильніших місць Поліщука:

— „Навіть у звукові ми хочемо Ваґнера, а нам дають Мендельсона. Взяти-б хоч цей вірш: „Вігер, — не вігер —

буря". Це, звичайно, революція і, звичайно, вона „трощить, ламає (який шаблон! В. П.) і плакатне „мільйон мільйонів мускулястих рук“.

Цей мальчонка, який стільки - ж розуміється в Мендельсоні, скільки й в архітектурі (до речі, йому зовсім бракує музичного слуху, як і відомому андреевському герою), — він - таки вміє брати на „арапа“. Як - же: він „не плакатний“. Але не наливай, голубе, не повіримо! І налітаєш ти саме на „вітер“ тому, що цей твір є один із найдосконаліших творів сучасності. — А в тім, візьмімо другий зразок „критики“.

— „В магазині Кнопа
виставлена жо
втая перчатка“.

Це на Тичинівське: „на хмарах хмуре сонце знов осінній ві“. — Як вам це подобається? Чи не відчуваєте ви тут жовтої смердяковщини? А я-я-я-я-я-я!

Отже, не „динамічний верлібрист“ „розвінчає“ великого поета. Той П. Тичина, який упевнено йде до вершин своєї поетичної досконалости, який зараз переживає період великих полотен, не по плечу „нашому другу“. Хай-же галасує собі під ніс „гомер революції“ — то нічого: його галас (ми цілком погоджуємося з академиком С. Єфремовим) у ретроспекції „стане за маленький і малопомітний епізод“.

V

Тут ми підійшли до останнього розділу Поліщуківської брошурки, що його навряд чи прочитає хто, але він цей розділ у нашому плані відіграє мало не найголовнішу роль. Оскільки в цю галімацію втягнуто марксизм, оскільки її проповідується серед студентства комуністичного університету, остільки ми не маємо права мовчати.

По суті — це найпікантніший розділ зі всієї брошурки. Називається він так: „До марксієвської поетики“. Це саме той розділ, у якому „петербурзький писар“, розвязно показуючи свою вченість, остаточно нас перекоує, що „коринтський ордер“ не є друкарська помилка, а таки справді „ахтанабіль“. Коли - б нам редакція віддала весь вістянський додаток — від „твору“ не залишилось - би й вогкої плями. Але оскільки нас обмежено, ми подбаємо доказати хоч-би ту просту істину, що таких „теоретиків“ не можна і близько допускати до молоді.

Перш за все, назва розділу: „До марксієвської поетики“. Як вам подобається? Га? „Марксієвська поетика“! Тут „динамічний верлібрист“ з місця в кар'єр показав свою подвійну неписьменність — і поетичну і ту-ж марксієвську. „Петербурзького писаря“ збентежила, очевидно, наша „марксистська естетика“. Але це ж дві „великих адеських різниць“. Естетика є відділ філософії, а поетика, піїтика всього на всього теорія поетичного слова. Як

не може бути марксієвського чоботарства чи то кравецтва, так не може бути й марксієвської поетики. Коли російський формалізм робить ухил в ідеалізм, то не в сфері поетики, а в сфері естетики. Саме тому ми й підкреслюємо завжди: ми не проти „опоязівської“ поетики, а ми проти їхньої естетики.

Звичайно, ці тонкощі не кожний громадянин здібний зрозуміти. Але коли цього не розуміє лектор комуніверситету, то тут уже не „фе“, а треба його гнати відтіля, і то „в тришия“ (ти, Валеріане, не ображайся, „ми тебе не хочемо підозрівати в цьому“).

Як бачите, сама вже назва розділу визначає його зміст. Але що-ж В. Поліщук хоче додати „до“ цієї „марксієвської поетики“... чи то пак „коринтського ордеру“?

Утворив він свою теорію по таких книжках: Тынянов — „Проблема стихотворного языка“ і Томашевский — „Наука о литературе“. Можливо використовував Брюсова й Шенгелі. Що-ж до „Вільдрака і Дюамеля, то хоч „сельдяной буян“ і називає їхню роботу „теорією вільного віршу“, але це по суті „теория вольного стиха“ в російському перекладі Шершеневича. Це ми говоримо для того, щоб читачі не сумнівались: „теорію“ утворено по російських і відомих нам джерелах. Ця „теорія“ всього на всього... „ахтанабіль“ від культурного російського формалізму і до європейської „передової мислі“ вона ніякого немає відношення, хоч-би тому, що „автор“ „не силен в чужестранних языках“. Мало того, В. Поліщук, як видно, не читав і Сергія Боброва, і „символізм“ Белого. Отже, коли він після зачитання, нашого памфлету не спалить або не однесе своєї „теорії“ в одно із „вузькоутилітарних“ місць, хай звернеться до нас: ми йому розкажемо, що в цих книжках написано. Бо і справді, їх тепер на ринкові нема.

Коли ми уважніш перечитаємо цей розділ, то побачимо, що всю „теорію“ утворено, щоб доказати: — Поліщук — верлібрист, а верлібр алфа й омега всього суцього. Цеб-то, коли-б автор був трохи грамотніш, можна було-б сказати: О, друже, ти фетишизуєш окремі сторони процесу“, цеб-то впадаєш в ідеалізм. Але оскільки ми в даному разі маємо „марксієвську поетику“, то... все це зводиться до „зеленого оселедця“. Єсть така вірменська загадка: „Висить, пищить, зелене“. — „Що-ж то має бути?“ — „Як що — оселедець!“ „Чому-ж він зелений?“ — „Я його пофарбував“. — „Чому-ж він пищить?“ — „Як чому — щоб не одгадали“.

— „Дійсно, всеохоплюючим поняттям, — пише Поліщук, — є ритм, цеб-то повторення певних груп звуків, і коли величини тих груп будуть відноситись по-між собою, як 1:1:1 і т. д., то це буде метр, тоді, як ритм носить у собі величини ритмічних груп, які між собою в більшості не змірні, як, напр., 1 (3):1:1, (23 45):4⁷/16:√2 і т. д.“

Чи не злякала вас ця „формула“? От де вища математика, правда? Що там плужанин — і „олімпієць“ злякається! Правда? Шкода тільки, що Поліщук не живе на задрипанках, бо тут ми цю „формулу“ називаємо „зеленим оселедцем“. І справді: — що таке метр? — Віршовий розмір, — відповідає учень третьої групи, — стапа, як сказано

в грецько-латинській науці про вірш.—Ну скажи приклади?—Ямб, хорей, дактиль і т. д.—Що-ж тоді ритм?—Це є такт, правильна зміна підвишень та знижень звуку.—Отже, метр не те-ж саме, що ритм?—Звичайно, ні,—відповідає, усміхаючись, учень третьої групи.

— Навіщо-ж тоді наш „автор“ ломиться в одчинені двері?—А хіба не знаєте? Щоб форснути арифметикою і елементарною алгеброю.—Навіщо-ж тоді він із зрозумілих речей робить „зеленого оселедця“?—А хіба не знаєте? Треба забити молоді памороки. (До речи: хай не лякаються товариші плужани! Такі цифри, як 1 (2345...) або $\sqrt{2}$ і т. д. фігурують „для пущей важности“. Можна з таким-же поспіхом взяти й до тієї-ж формули приложити (правда, Валеріане?) і 19, (0817...) і $\sqrt{4\frac{1}{2}} + 0.(0000001...)$.

От вам зразок вищої математики шановного „петроградського писаря“. Те-ж саме можна сказати і про алгебру з першої статті, що до неї ми обіцяли повернутись. Саме: $\frac{e+a}{2}$. Це мусить бути доказом того, що „асонанс психологічно приємніший за риму“.

„Друже милий“! Не можна-ж тільки те і знати: плиг! плиг! від „зеленого оселедця“ до „парикмахерського“ тлумачіння законів мистецтва! Існування асонансу й рими знову-ж таки виходить із основного принципу „самоодштовхування“. П'ять років тому асонанс був приємний для вуха, а сьогодні приємніш рима. Прийде час, коли асонанс знову одвоєє собі позиції.

— „Динамічність твору,—пише далі Поліщук,—полягає в тому, що для передачі почування від творця до людей приймаючих, виявляється мистецькими засобами духовне напруження в експресивній формі ритму, евфонії, образів, сюжету за ідей, маючи завданням дати гармонійний синтез усіх творчих засобів, технічних здобутків та наукового знання і пам'ятаючи за Плехановим і Белінським, що мистецтво є споглядання ідеї в образі.

Ах, боже мій! Яка галімаття! Яка схоластика! Яке „парикмахерство“! Ми вже не будемо говорити про кострубатість фрази, про Белінського та Плеханова, що їх зовсім не до речи втиснуто в цей „крупник з трескою“. Ми тільки хочемо запитати читачів: хіба лише „динамісти“ „мають завданням дати гармонійний синтез усіх творчих засобів“? Це-ж завдання кожного поета „от Ромула до наших днів“. „Сельдяной буян“ дещо чув про німецький експресіонізм—відцїля і буря в шклянці. Що-ж до „наукового знання та технічних здобутків“, то... самі бачите—Поліщук.

Далі слід було б зупинитись ще на „здвигології“, вчитаній з Кручениха, але за браком місця скажемо тільки:

— „Воно, конешно“, поетична лексика створюється різними шляхами, але вряд чи зрозуміє її наш лектор... і навряд, щоб колись таке словечко, як „угробило“, зробилось поетичним в українській поезії. Тут справа в Поліщуковій малописьменності: ніколи чужоземне слово (а „угробило“—чужоземне) не буде поетичним знаряддям.

VI

Отже перейдемо до останнього моменту. Це — верлібр. Звичайно, верлібр не поганий вірш (читай хоч-би Тичинівській — „Вітер, не вітер буря“), але при чому тут „коринтський ордер“? Доводимо до загального відому: Поліщук пише не верлібром, а звичайною прозою і то поганою. Ви зверніть увагу на таке явище: В. Поліщука ніхто й віде не хоче читати. Чому? Тому, що його Пилипенко видає? Тому що верлібром? Боже, борони: Верхарна, наприклад, справжнього верлібриста (його, до речі, чомусь зовсім не згадує „автор“) перекладено на всі мови. Очевидно, тут справа не в цьому. А справа от у чому: Верхарн прийшов до верлібру через глибоку культуру класичного віршу, а В. Поліщук, коли ви загадаєте йому написати якогось сонета, то тільки поморгає віями. І Зеров не проти верлібру (див. його переклад Джамелі), але він, як і ми, проти не уцтва. Для справжнього верлібриста Верхарна не потрібна була схоластична „теорія хвиляд“, в якій і сам „сельдяной буян“ мало розуміється. Замість писати спеціальну, для виправдання своєї слабенької прози, „парикмахерську“ „теорію“, написав-би, друже, гарного сонета, переконав-би нас, що й ти прийшов до верлібру через глибоку культуру класичного вірша. Тоді-б і не прийшлося протиречити самому собі: один раз ти кричиш „і ямби й верлібр — все гарно й потрібно, головне ідеологія“, а два рази галасуєш, що тільки верлібр спасе революцію.

Словом, „ахтанабіля“ сучасності зв'язано з індустрією:

— „Цей новий ритм в поезії, який зараз носить назву верлібру, з'явився найраніш в Америці — Уїгмен“. Виходить, що законодавець літературних форм — Франція віддала першенство відчування поетичного разом з індустрією — Америці. Це дуже характерно“.

Звичайно, воно може й характерно, може щось і „виходить“, та тільки „виходить...“ „марксівська поетика... чи то пак „коринтський ордер“. Справа в тому, що В. Поліщук, цей претенційний „військовий фершал“, і досі не знає, де найраніш з'явився верлібр. А з'явився він найраніш от де:

— В древне-єврейській і взагалі східній поезії, яка ніякого відношення не мала ні до Америки, ні до індустрії, ні до сучасної революції.

І потім: хіба для Америки Уїтмен характерний? А чи не чув ти, друже, про Джека Лондона і його „волошки“? І потім: хіба тільки і світу індустріального, що Нью-Йорк? Хіба в Англії, де випущено перший паротяг (тільки не 1875 року, ти помиляєшся, хоч і переконуєш нас декілька разів, а 1825-му), нема цієї грандіозної індустрії? Так чому-ж тоді англійські поети нехтують верлібром? І потім: коли говорити про нові часи, то чи не Верлен був першим поетом, який зламав вірша? Га? От тобі й „економічна структура сучасності“!.. (ти не ображайся, Валеріяне, „ми тебе не хочемо підозрівати в цьому“). І потім взагалі даремно галасуєш

ти, друже! Коли і згодитись з тобою, що „найкращі представники сучасної поезії є верлібристи“, то, по-перше — ти до них ніякого не мавш відношення, по-друге — ці „найкращі“ досі не висунули сильного поета, по-третє — деякі з них (хоч-би той-же Бехер) плюнули на верлібр і перейшли... на звичайні оповідання.

І тому, хоч скільки-б свистів „наш лектор“, що „верлібр іде поруч із найбільшою революційністю і знає і любить значіння індустрії“, — ми думаємо: *militant ardent'est*. І ще ми думаємо: це — також „своєрідне“ сполучення вимушеної фетишизації з неуптвом. Бо і справді: єсть моменти в історії поезії, коли відкидалися не тільки рими чи то ямби, а й розпадався зовсім вірш. Так було, скажемо, в IV-му віці після різдв христових в Римі. І розпадався він не тому, що в IV-му віці була велика індустрія, а тому, що він кінчав певний цикл свого розвитку в тому чи іншому (соціальному чи національному) офарбленні. Європейський верлібр останніх років теж знаменує собою певний розпад віршу. І тільки! І коли в тій-же Франції цей-же верлібр жевріє, то його підтримує розпад старого суспільства, деструктивний період соціального зросту. Ми-ж переживаємо період конструктивного зросту, і в нас верлібр на деякий час (і можливо не на малий) зникне з горизенту. Бо-ж коли ми підійдемо до суті самого верлібру, то побачимо: оскільки це — дитина імпресіонізму, остільки він і мусить страждати на спадкові хвороби. Чим-же хворів імпресіонізм — ми знаємо: включно до словесного онанізму.

Так стоїть справа з верлібром. Що-ж до „теорії хвиляд“, до цієї вимушеної схоластики, бездарно й „по-коринтськи“ зфабрикованої на основі вищезазначених книг, то треба ще раз пошкодувати, що нам не хочуть давати всього „вістянського“ додатку. Отже скажемо, всі ці „середні“ „математичні“ під жирним шрифтом... не більше: як „ордер“. Для Остапа Вишні, до речі, тут прекрасний матеріал. От вам зразок:

— „Марсел'еза й інтернаціонал, як пісні підйому й наступу, що характеризують і доби підйомів — ямбічні“.

Словом, мальчонка агітує за ямбічність, як за революційний розмір. І коли він потім забуває про це, то ми тут зовсім не при чому:

„В. Поліщук, щоб давати ритм наступу (чи не на С. Єфремова? М. Х.), почав писати верлібром. Якраз неокласик Рильський пересадив ямби поляків і Пушкіна, Зеров-латинців“.

Як бачите, тут уже ямб не є вже ознакою „підйому й наступу“. Словом, — „крій Ванька — бога нет!“ Стіна біла? Біла! Стіна чорна? Чорна! Так-би мовити марксистська діалектика... чи то пак „поетика“.

Або дивіться ще на „мої спостереження“: „звуки „и“ та „ы“ одного порядку по артикуляції з „г“ та „h““. — Правда, геніальні „спостереження“? Ну, як-же, не дарма-ж Поліщук відчуває себе Колумбом! Або ще такі „перлини“: „коли хвиляди в першому рядку будуть:

перша — А, друга — В, а в другому: перша — С, друга — Д, то формула виразиться так: — $A:B=C:D$. Звичайно, можна й так зрівняти: — $A:C=B:D$.

Як вам це подобається?... А нумо, шановний лекторе, скажи нам: чи не можна ще й так зробити: — $B:D=A:C$? Можна, каже нам друг. — А може можна іще як-небудь? — Можна! — відповідає він-же. — Ну і слава богу, скажемо ми. Але при чому тут „Вільдрак і Дюамель з 22 і 26 сторінки“ невідомо якого тексту і, очевидно (без всякого сумніву!), Вадима Шершеневича? Ну? — Або візьміть ще цей „перл“. Привівши уривок зі своєї „Європи на вулкані“: „Гей ви, слиняві (от лихо: як йому подобається ця слина! М. Х.), що писком і піском плазujete до сучасних днів, хіба ви не бачите сьгоднішніх велетнів історії (цеб-то Поліщука — М. Х.), — він подає такого „формалістичного“ коментарія:

— „Хвиляди четвертого рядка притамовані (по рос. замедлені). Вони якраз тим почітнішим загальмованим темпом виявляють урочість і шану, яку автор хотів оддати „велетням історії“. Тут маємо й випадок тропи коли за одним заходом в'яжуться різні поняття: „плазujete писком“ (зневажливо лицем) і піском — шляхом піскуватим, брудним“.

Так що ви скажете на цей коментарій? Чи переконав вас В. Поліщук, що він своїм слинявим віршом „віддає шану велетням історії“? (Ах, „*militant ardent est!*“) Нас він, накажи мене бог, не переконав, бо піскуватий шлях ніколи не буває брудним.

В такому дусі написано всю „марксієвську поетику“... чи то пак коринтського ордера. Але весь жах у тому, що таку от галіматтю проповідується серед нашої молоді (в брошурі так і написано: „лекції бесіди Валеріяна Поліщука в комуністичному університеті“). Отже, ми гадаємо: треба негайно покінчити з цим непорозумінням і з цією хлестаковщиною. Жук, хоч і сидить він на троянді, — все одно жук! В протилежному разі ми наробимо безграмотних „селянних буянів“, які будуть нам варити верлібр із „трескою“.

„Тепер кілька слів по-товариському“. Товаришу Валеріяне! писав ти колись добрі пересічні вірші, але тебе збентежив Філіпченко і... манія величчя. Покинь їх, друже! Коли тебе колись тов. Лейтес порівнював із вищеназваним російським поетом, то це ж було „яхидство“: для Лейтеса Філіпченко — завжди „посередственность“. Не думай також, що, побувавши 2 місяці в Європі, ти пізнав „образованість“. Омана це, голубе! Приборкай себе, друже, як і ми себе приборкали, і йди на технічну виучку до Зерова. Може, з тебе ще щось пересічне й вийде, але в тому разі, коли ти послушаєш нас. Покинь також писати свої безграмотні „теорії“, а краще сідай за книгу й серйозно повчись. От тобі наша порада.

Але коли ти не послушаєш нас (півір нам!), життя (а з ним жартувати небезпечно) упевненим рухом викине тебе навіть із того останнього закутку, що зветься „видавництвом автора“.

Амінь.

Р. С. Цього памфлета написано було для вістянського додатку „К і П“ і взято його для „ЧШ“, здається, на другий день після виходу Поліщукової брошурки, себ-то місяць тому. Не так давно в приватній розмові мені подали двоє „яхидних“ запитань, які, очевидно, цікавлять і широкого читача. Отже коротенький діалог.

— Ставите ви „селядяного буяна“ на своє місце цілком по заслугі. Але от що, тов. Хвильовий: як це так сталося, що „угробленому“ сьогодні Поліщукові ви вчора (себ-то кількох років тому) склали панеґірик? Конкретно: чи не писали ви хвалебної рецензії на поему „Ленін“ і статті під назвою: „Перші соняшні вибухи“?

— Охо-хо-хо-хо! Писав, дорогий читачу. Ій богу, писав! Перша замітка під моїм прізвиськом, друга — під псевдонімом, який, до речі, розшифрував „молодий вчений“, що натискав на Поліщукову „ручку“. Мало того: в той час, коли „селядяного буяна“ хотіли „угробити“ (точнісінько так, як він сьогодні намагається завжди - коректних неокласиків), аз, грішний, був його першим і найретельнішим „ходатаєм“... Охо-хо-хо-хо!

— Чому ви так зітхаєте? Мабуть приперчило трохи? га?

— Ій богу, приперчило, та... не з того боку. Перечитав оце свої позаторішні статті й подумав: боже мій, яких-небудь 4—5 років — і така безодня! От коли слід було-б мене вилаяти... — Але я говорю про стиль, про кострубатість своєї патетичної фрази — і тільки! Що-до решти, до оцінки творчости В. Поліщука, то вона, ця оцінка, ще раз підкреслює, що я стою на правдивому шляху. І справді: знав я, з ким маю діло? Знав! По перше: я знав, що „селядяной буян“ має нахил до халтури (так я тоді й написав: „такі вірші, як „градація“ ми не пропонували-б авторові вміщати у збірку“). По друге: я знав, що динамічний верлібрисст вміє чужий вірш видати за свій (так я тоді й писав: „не гарно“, не слід використовувати так безпардонно Еренбурга, того самого, що „Шаксе-ваксей“). По третє: я знав, що „коринтський ордер“ не має „викристалізованої ідеології“, про це те-ж було написано в тій же статті. Але навіть-ж я все-таки вихваляв його? Ах, друзі мої! Я був би страшенним наївняком, коли-б інакше робив. По перше: Поліщук був добрим пересічним поетом, який подавав надії і саме в часи народження українського пролетарського мистецтва і напруженої боротьби за нього. А „на безриб'ї і рак риба“, як відомо. По друге і головне: він був (хотів чи не хотів цього) в боротьбі за це мистецтво маленьким гвинтиком і не тільки поетичним, скільки політичним, якого треба було берегти й підтримувати. І коли цього гвинтика „слинила“ петлюрівщина за зраду або те-ж саме робили з ним русотяпи „Пупишкіни“, то що я мав діяти? Я мусив кричати, рекомендувати цього гвинтика, як грандіозну машину. І коли це не пішло на користь В. Поліщуку то (я глибоко переконаний!) наше мистецтво у всякому разі не програло.

Років через 50—60 я — в своїх мемуарах — ще згадаю про цей героїчний час, а поки що — да простить мене св. Аполон, син Зевса й Лети: тоді я інакше не міг-робити, бо я був не тільки літератором, але й трохи розумівся в політиці. І коли вас не задовольняє моя тактика, то прошу на моє місце. Роботи й тепер не мало: перше — треба доканати militant ardent'овщину, по друге — ще довго

прийдеться доказувати „хохлам“, що велика пролетарська революція не для того передала нам культурні очаги, щоб ми їх загопачили.

— Ну, добре! Далі піде, очевидно, лірика. Припустім ви робили тактичні кроки (ну й тактика!). Тоді друге „яхидне“ запитання. Хіхікаєте ви з хлестаковщини „гарячого воїна“ гарно, а от на себе й не подивитесь: чи не ви це й досі працюєте, за хрестоматією Плевако, на паровозобудівельному заводі? Га? от вам і „економічна структура сучасності“!

— „Яхидне“ запитання!.. Шкода тільки, що його треба адресувати до шановного професора Плевако. Бо й справді: не пошкодило-б істориків літератури зробити публічне спростовання (тим паче, що я йому вже про це говорив) і публічно визнати, що вся його замітка про мене є продукт хрестоматійної фантазії (за винятком року і місця народження). А то й справді будуть курчата сміятись із мене і з професора. Біля станка я дійсно працював, але це було в 1923 році і до революції. Кажуть моя біографія дуже цікава (от як би до неї дорвався „сельдяной буян“), але — на militant ardent'овщину вона здається не слабує.

— Ловко! Викрутився! Ну, нате ж вам за це ордена... чи то пак, „коринтського ордера“ і звання чемпіона полеміки. Тепер я бачу, що не всякий „авангард“ є авангард, і ще я бачу: „сельдяной буян“, вискочивши з конопель, в боротьбі двох сил буде грати роллю „петрушки“, якого подбають використати не тільки „органони“, але й звичайнісенькі темні сили. Словом, ясно. Тепер десерт: чи не скажете ви, хоч два слова, про молодих „вчених“, які „натискають“ на Поліщукову „ручку“?

— Ви маєте на увазі Ів. Капустянського?... Знаменитий вчений! Шкода тільки, що він і досі не знає, хто цей дядя — псевдонім і як з ним поводяться. Словом, гарний вчений і подає великі надії. Вірю, що з такою наукою ми підемо дуже і дуже далеко. Словом, *credo, quia absurdum est*.

ЕКОНОМІЧНИЙ ОГЛЯД

СВІТОВИЙ ХЛІБНИЙ РИНОК

Гарний сьогорішній врожай на хліб знову ставить перед нами важливе питання про зв'язок нашого народного господарства з зовнішнім закордонним хлібним ринком. Завдання хлібного експорту мають надзвичайно велику вагу і від того, як їх розв'язати, залежить доля найголовнішої галузі всього нашого народного господарства, власне сільсько-господарської промисловості.

Щоб оцінити цілком вагу цього завдання, ми повинні звернутися до загальної характеристики світового хлібного ринку в його історичному минулому і в теперішньому його стані. З'ясувати питання з цього боку і буде метою цієї статті.

Коли ми звернемося, не заходячи занадто далеко вглиб історії, до останнього п'ятиліття перед світовою війною, цеб-то до 1909 — 1913 років, то, користаючись із звітів Міжнародного Сільсько-господарського Інституту в Римі, дістанемо таку картину приблизного обчислення середнього річного світового врожаю п'ятиох головних хлібів¹⁾:

Хліби	Врожай усіх країн без Росії (В мільйонах квінталів)		Врожай в Росії		Загальний світовий врожай
Пшениця	822,1	44 ⁰ / ₀	221,8	30 ⁰ / ₀	1.043,9
Жито	261,3	14 ⁰ / ₀	234,2	32 ⁰ / ₀	495,5
Ячмінь	285,5	15 ⁰ / ₀	109,8	15 ⁰ / ₀	395,5
Овес 1890	521,2	27 ⁰ / ₀	158,0	21 ⁰ / ₀	679,2
Кукуруза	950,9		20,9		980,2
Всього	2.850,0		744,7		3.594,7

З цих цифр ми можемо бачити, яке велике було значіння Росії в загальній світовій продукції найголовніших хлібів. А саме: в переводі на пуди, загальний світовий урожай названих хлібів виносив, останніми перед війною часами, близько 22 мільярдів пудів, а врожай цих хлібів в Росії — 4¹/₂ мільярди пудів, цеб-то майже 21⁰/₀, або одну п'яту частину світового врожаю. При тім значіння нашої продукції в загальному світовому зборі було неоднакове для різних родів хліба, бо в ⁰/₀ до цього загального збору врожай у Росії виносив:

для пшениці — 26 ⁰ / ₀ ;	для ячменю — 28 ⁰ / ₀ ;
„ жита — 47 ⁰ / ₀ ;	„ вівса — 23 ⁰ / ₀ ;

і тільки для кукурузи наша продукція давала всього лише 2⁰/₀ її світового збору. Отже Росія продукувала майже половину всього світового збору жита, четверту частину — всієї пшениці, близько третини — ячменю, а також майже четверту частину вівса. До цього ще можна додати, що таких кількостей головних хлібів не давала жодна країна в світі, коли не брати на увагу, що Сполучені Штати були головним продуцентом пшениці, бо мали близько 70⁰/₀ її цілого світового врожаю.

Але розподіл потреб на різний хліб не спадається з розподілом продукції його по окремих країнах і тому завжди існував торговий вимін між країнами, що мають лишки, і країнами, які потребують довозу хлібів. Отож цей вимін, цей експорт (вивіз) зайвих хлібів, що залишаються після задоволення внутрішніх потреб, і становить те, що звичайно називають світовим хлібним ринком. На цьому ринку одні країни продавали хліб, інші його купували.

1) Ми будемо визначати кількості хліба в прийнятих для міжнародних оглядів метричних одиницях ваги — квінталах. Один квінтал виносить 100 кіло, цеб-то становить 6,1 пуда Друга одиниця ваги, що також полибується в оглядах, — метрична тона, — виносить 10 квінталів, цеб-то 61 пуд.

Коли додати до хліба, що вивозилося в зерні, ще й вивозну муку, то загальні цифри середнього річного вивозу за те саме п'ятиліття 1909—1913 року з усіх країн, що експортують хліб (разом з Росією), будуть такі:

Хліба	Вивіз в мільйонах квінталів	В $\%$ до цілого вивозу
Пшениця	202,5	53 $\%$
Жито	24,5	6 $\%$
Ячмінь	60,5	15 $\%$
Овес	33,1	8 $\%$
Кукуруза	68,9	18 $\%$
Всього	389,5	100 $\%$

Отже ми бачимо, що більше як половина цілої міжнародної торгівлі хлібом припадала на пшеницю. З інших хлібів більшу участь в цій торгівлі брали ячмінь та кукуруза і зовсім малу жито та овес. Разом з тим, коли ми порівнюємо що-бто наведені цифри світового експорту хлібів з цифрами попередньої таблиці світового врожаю, то побачимо ще, що різні хліби зовсім неоднакові дають ліпки на вивіз. А саме: світовий експорт пересічно за п'ятиліття 1909—1913 рр. вносив в $\%$ до світового врожаю (цеб-то з загальної суми врожаю було вивезено на зовнішній ринок):

Пшениці	20 $\%$	Жита	5 $\%$
Ячменю	15 $\%$	Вівса	5 $\%$
Кукурудзи	7 $\%$	Всього від 5 хлібів	11 $\%$

З цього зіставлення експорту з урожаєм ми бачимо, що приблизно тільки одна десята частина всього світового збору хліба йшла на міжнародний ринок, та й з тої одної десятої частини більше як половина припадала на пшеницю. Остання була, значить, головним товаром світового хлібного ринку.

Нижче ми перейдемо до характеристики змін, що сталися на цім ринку в часі війни, а тепер зупинімося трохи на географії його взагалі, а переважно на географії основного хлібного ринку — ринку пшениці. Увесь експорт пшениці по експортуючих країнах 1909—1913 років розподілявся таким чином:

Росія	25,5 $\%$	Румунія	8,6 $\%$
Спол. Штати	16,0 $\%$	Індія	8,2 $\%$
Аргентина	15,4 $\%$	Австралія	8,0 $\%$
Канада	14,6 $\%$	Інші країни	3,6 $\%$

З цього ми можемо зробити такий висновок: коли пшениця становила половину цілої світової торгівлі хлібом, а в експорті пшениці на Росію припадала четверта часть, то, значить, вивіз пшениці з Росії становив восьму частину місткості цілого світового хлібного ринку. Це вже само одно показує, яку велику вагу для Росії мала перед війною зовнішня торгівля пшеницею. Додаймо до цього, що ще більшу роль грали на закордонному ринку інші види наших хлібів, бо окремо по інших культурах наш експорт досягав перед війною: 46 $\%$ для жита, 48 $\%$ для вівса і 72 $\%$ для ячменю (цілої світової торгівлі цими хлібами).

Таким чином, видно, що основними районами довозу пшениці, або інакше — основними споживачами цього товару, що набували його на зовнішніх ринках, були європейські країни. Перед початком світової війни, пересічно, протягом року, до тих країн Європи, які споживали хліб, довозилося 135,1 мільйонів квінталів пшениці, цеб-то майже 67 $\%$ (або $\frac{2}{3}$) цілого її світового експорту. Не менше важила роль європейських країн, яко споживачів, і в довозі кормових хлібів, бо до них йшло 83 $\%$ цілого експорту ячменю та 65 $\%$ експорту вівса. Що до жита, то його привозилося до Європи порівнюючи мало. Взагалі, треба відзначити, що головний довізник жита на світовий ринок — Росія, вивозивши 1901—1905 років пересічно близько 12,5 мільйонів квінталів, зменшила свій вивіз цього хліба останнім п'ятиліттям перед війною до 5,3 мільйонів квінталів. Сталось це через те, що головний покупець жита, Німеччина, так розвинула в себе продукцію цього хліба, що з країни довозу його

зробилася країною експорту і 1909 — 1910 року її вивіз жита уже дійшов 42% світового житнього вивозу. Значить, Германія, перед війною, посідала вже друге місце після Росії на світовому ринку, як експортер жита.

На підставі всього сказаного ми можемо, значить, встановити, що перед війною Росія посідала перше місце на світовому хлібному ринкові в торгівлі всіма чотирма головними хлібами (за винятком кукурудзи). Що до кількості, то найбільше вивозилося з Росії пшениці — цього основного товару на світовім ринкові, але чимале значіння на цім ринкові мали також наші ячмінь і жито, що становили, як ми бачили, дуже велику часть цілого їх експорту (ячмінь — 72%, жито — 46%).

Світова війна 1914 р. поробила в цім більш-менш налагодженім хлібнім ринку надзвичайно великі зміни. Передовсім, у Європі дуже зменшилася власна продукція хлібів, головню через зменшення площі засіву. Наскільки це зменшення збору хлібів було велике, можна бачити з оцих даних Римського сільсько-господарського інституту, обчислених для всіх європейських країн, за винятком Росії.

Зменшення середнього річного збору 1914 — 18 р. р. проти п'ятиліття 1909 — 1913 р.

Хліба	В мільйонах квінталів	В % до річного перед- військового збору
Пшениця	70,0 м. кв.	на 20,2%
Жито	53,4 "	" 26,2%
Ячмінь	24,0 "	" 18,3%
Овес	56,8 "	" 25,6%
Кукурудза	14,9 "	" 10,9%

Не меншої ваги фактором у зміні умов світового хлібного ринку був другий наслідок війни — зникнення з цього ринку його найголовнішого довізника — Росії. Наш вивіз хліба в часі війни спершу раптово зменшився, а перед 1917 — 1918 р.р. майже зовсім припинився, як те можна бачити з оцих характерних цифр:

Вивіз зернового хліба з Росії в мільйонах пудів

Роки	Пшениця	Жито	Ячмінь	Овес
1913	203,3	39,5	239,7	36,6
1914	147,1	23,3	120,6	16,8
1915	11,1	5,8	0,1	0,4
1916	14,4	6,2	—	0,1
1917	0,4	0,2	—	—

1918 року вивіз усіх чотирьох головних хлібів виносив тільки всього 130 тис. пудів — проти 520 міл. 1913 року, цеб-то 0,02% або одну п'ятитисячну частину передвійськового вивозу.

На підставі усіх наведених цифр дуже нетрудно зробити таке обчислення. Коли взяти на увагу вивіз і зерна і муки, то пересічний експорт хлібів з Росії останнього п'ятиліття перед війною виносив в круглих цифрах 110 міл. квінталів (або 680 міл. пудів) на рік. А через усі 5 років війни (1914 — 1918 р.) ми вивезли тільки всього 345 міл. пудів хліба або 56 міл. квінталів. Це значить, що світовий ринок протягом пяти літ не дістав звичайного нашого передвійськового вивозу близько 495 міл. квінталів (або 3 мільярдів пудів). Крім того, як ми бачили, щорічний середній недозбір хліба в Європі за час війни виносив (без кукурудзи) близько 200 міл. квінталів. За пять тих самих років це дасть поважну цифру в 1.000 міл. квінталів. А як додати до недобору хліба в Європі невивіз його з Росії, то й вийде, що світовий хлібний торговий ринок і головні країни-споживачі мали наслідком війни хлібний дефіцит розміром майже 1½ мільярда квінталів, ц.-т. до 9 мільярдів пудів. Для характеристики цієї цифри можна відзначити, що вона наближається своїм розміром до цілого світового хлібного експорту за повне п'ятиліття перед війною, що вона удвоє більша від загального річного врожаю Росії і 1½ раза більша від річного врожаю всіх європейських країн (без Росії). Нарешті, можна ще ілюструвати цю саму цифру таким обчисленням. За відомостями Міжнародного Сіль-госп. Інституту в Римі середнє споживання усіх головних хлібів становило перед війною близько 4 квінталів (24 пудів) на душу населення на рік¹⁾. Значить, обчислена вище недо-

¹⁾ Тут обчислені не тільки харчові, але й кормові хліби (овес, кукурудза, ячмінь), тому це середнє споживання треба розуміти, як споживання населення і худоби.

стаха хлібів на європейському ринку, $1\frac{1}{2}$ мільярда квінталів, становить середню щорічну потребу населення (і худоби при ній) кількістю 75 міль. чоловіка. Це приблизна цифра населення напр., цілої Германії перед війною. От які були розміри того перевороту, що зазнав через війну світовий хлібний ринок, а передовсім обміслення хлібами головного їх споживача на тім ринкові — Європи.

Оце становище, що утворилося тоді, можна назвати катастрофічним. Воно надзвичайно погіршало ще через те, що війна не тільки не зменшила потреби на хліб, а навпаки — збільшила цю потребу. А проте, як ми зараз побачимо, Європа вийшла з цього тяжкого становища і, в загальному й цілому, свою потребу на хліб задовольнила. Як-же вона досягла цього?

Передовсім, європейські країни майже цілком припинили свій власний вивіз, а тим часом перед війною цей вивіз досягав в де-яких країнах досить значних розмірів. Ось, напр., скільки хліба вивозилося з одних п'яти країн — найбільших тодішніх експортерів.

Країни	1909 — 1913 р. р. середньо експортувалося на рік (мільйонів квінталів)			
	Пшениця	Жито	Ячмінь	Овес
Румунія	14,4	0,9	3,5	1,6
Болгарія	2,7	0,5	0,4	—
Сербія	1,1	—	0,3	—
Германія	—	6,1	—	—
Австро-Угорщина	—	—	1,6	—
Разом	18,2	7,5	5,8	1,6

В загальній сумі це вже становить 32,6 міль. квінталів. Але дійсна цифра далеко більша, бо ми тут не зважили дрібнішого експорту інших європейських країн, що в загальній сумі, особливо, наприклад, для нейтральних держав, давав, звичайно, не малу кількість хліба, який залишався на внутрішнього споживання Європи.

А проте це ще не розв'язувало питання і незадоволена потреба хліба мусіла ще бути дуже велика. Тут допоміг побільшений довіз хліба із заокееанських країн, головною зі Сполучених Штатів та Канади. Як сильно збільшився експорт хлібів із цих країн Північної Америки, можна бачити з таких цифр.

Роки	Середньо на рік вивозилось хліба з Північної Америки (в мільйонах квінталів)				
	Пшениця	Жито	Ячмінь	Овес	Всього 4-х хлібів
1909 — 1913	51,4	0,2	2,6	2,4	56,6
1914 — 1918	65,9	3,1	6,5	18,2	93,7
Збільшення	+14,5	+2,9	+3,9	+15,8	+37,1

Інші заокееанські країни майже не збільшили свого експорту в часі війни. Причини тому були такі. — По-перше, ресурси Північної Америки в хлібі були завжди дуже великі. От, наприклад, перед війною, середнє споживання всіх хлібів в Сполучених Штатах та Канаді було багато разів більше за відповідне споживання у всіх інших країнах світу і досягало 10-11 квінталів (цеб-то 61-67 пудів) на душу населення на рік¹⁾. По-друге, Аргентина, Індія та Австралія потерпіли в часі війни від неврожаю, тим часом у Північній Америці врожаї були добрі. Нарешті — і це не меншу має вагу, ніж усе сказане вище, — вартість перевозу хліба морськими шляхами з усіх країн, крім Америки, в часі війни надзвичайно зросла і доходила таких розмірів, що експортувати хліб до Європи не було вже вигоди. Коли поглянемо на нашу карту розподілу районів продукції і споживання експортної пшениці, то побачимо, що всі ці райони дуже виразно тяготіють до морських шляхів сполучення²⁾. Сталося це не випадково, а тим, що навіть пшениця, найдорожчий хліб, при експорті не може витримати дорогого залізничного транспорту на великі відстані, а завжди шукає дешевших способів перевозу. Таким дешевшим, а разом з тим однією можливістю при заокееанському експорті способом перевозу і був морський транспорт. Але світова війна погіршила й обмежила можливість морського транспорту. Аргентина власного транспорту майже не мала, а Індія та Австралія що до цього були під повним

¹⁾ В Сполучених Штатах велике кормове споживання кукурудзи, а в Канаді вівса.

²⁾ Канада має на вихід з моря вигідну сітку каналів.

впливом Англії. Отже одинокою країною, вільнішою в цій справі, осталися Сполучені Штати. Тим-то найбільше піднесла свій вивіз хліба в часі війни саме ця країна і вона - ж таки за війни дуже сильно з цього збагатилася.

В результаті хоч загальне споживання хліба у Європі в часі війни і скоротилося (згадаймо хоч те, як голодували тоді Німеччина та Австрія), а все таки в цілому вона вийшла з тяжкого становища.

Полівімося тепер, що робилося на світовому хлібному ринкові після війни 1919 — 1923 року. В Європі розпочинається ступневий процес відновлення хлібної продукції в передвійському розмірі. Але цей процес відбувається дуже поволі; передвійської продукції Європі досягти не щастить. Щоб задовольнити її збільшений попит на хліб, розвивається далі продукція хліба в заокеанських країнах. Коли виключимо Росію, що в тім періоді на світовий ринок ще не виходила, то врожаї чотирьох головних хлібів (без кукурудзи) збільшилися, проти передвійського періоду, таким чином:

Роки	Загальний збір 4-х хлібів (в мільйонах квінталів)		
	В Європі (без Росії)	По-за Європою	Світовий збір (без Росії)
1909 — 13	1.158,1	732,0	1.890,1
1919	716,8	868,4	1.585,2
1920	741,7	996,6	1.738,3
1921	875,7	901,0	1.776,7
1922	825,1	1.012,1	1.837,2
1923	966,7	1.068,1	2.034,8

Цифри цієї таблиці надзвичайно красномовні. Перед війною продукція хліба в позаєвропейських країнах була менша від європейської (всього 63%, не числячи Росії); після війни їх продукція вже більша від європейської (1923 р. — 111%). Перед кінцем зазначеного періоду, щоб-то перед 1923 роком, продукція хлібів у Європі (знов же без Росії) відновилася тільки на 84% передвійської, а по-за Європою вона виносилася вже 145% передвійської продукції. Отже важливим наслідком війни, що остається й досі, є збільшене значіння позаєвропейських країн на світовому хлібному ринкові. Однак, разом з тим скрізь збільшилася і внутрішня потреба хліба. Через те, хоч увесь світовий збір (без Росії) і збільшився проти передвійського на 80%, але загальний вивіз їх на зовнішні ринки в тім самім періоді зменшився. Розміри цього зменшення можна бачити з оцих цифр світового експорту 5-ти головних хлібів (в мільйонах квінталів)

1909 — 1913 . . .	389,5	1921 . . .	348,0
1919 . . .	252,2	1922 . . .	340,5
1920 . . .	307,7	1923 . . .	334,6

Як бачимо, світовий вивіз хлібів більшає першого п'ятиліття після війни досить поволі (1922 - 23 р. він навіть зменшився) і перед кінцем цього періоду виносив усього 86% передвійського. Тому, цілком природно, попит на світовому хлібному ринку (головно, як і перше, на пшеницю) був досить збільшений і ціни трималися й далі на високому рівні. Що до руху світових цін на хліб, то це питання дуже велике і ми не будемо тут говорити про це докладніше. Подамо тільки такі порівнявчі дані про ціни на пшеницю на головних ринках перед війною і при кінці 1923 року.

Ринки	Оптові ціни на пуд пшениці в копійках (за курсом)	
	1913 р.	1923 р.
Канада, Вінніпег . . .	100,9	127,4
Спол. Штати, Чикаго . . .	105,4	128,3
Нью - Йорк . . .	113,5	136,1
Європа, Лондон . . .	123,3	141,1

Отже пересічно ціни на пшеницю на світовому ринку були 1923 року на 20% більші, як 1913 року.

1923 - 24 року вперше після довгої перерви на світовий ринок вийшов, нарешті, хліб СРСР. Цього першого року відродження нашого експорту ми вивезли, що правда, небагато — всього 135 мільйонів пудів (або 22,1 мільйонів квінталів) чотирьох головних хлібів,

що становить коло 20% нашого передвійського вивозу. При тім склад нашого вивозу 1923-24 р. досить сильно відрізняється від передвійського. Нижче подані цифри дають це про наочне уявлення:

	Вивіз з колишньої Росії пересічно в 1909—13 р.	Вивіз з СРСР 1923—24 р.	В % до передвій- ського вивозу
Хліба	(в мільйонах пудів)		
Пшениця	317,6	33,2	11%
Ячмінь	239,6	17,3	7%
Овес	68,7	7,3	11%
Жито	53,5	77,1	144%

Одною з головніших причин такої зміни є, певна річ, той факт, що засіви пшениці останніми роками в нас дуже зменшилися і ми виробляємо її менше, як давніше. Зокрема, напр., на Україні, що є головним продуцентом пшениці в СРСР, засів пшениці перед війною виносив 38% цілої засівної площі, 1923 року ці засіви становили вже тільки 22%, 1924 року — 28% і нарешті цього 1925 року досягли 30%.

Але в основі зазначеного вище явища лежить власне глибша причина — це те, що ми уступилися з світового ринку і що ним завладали заокеанські країни — як ми показали вище. Без сумніву, для того, щоб відновити колишні розміри нашої продукції пшениці, ми повинні знов відвоювати утрачені ринки. Але це річ, звичайно, дуже нелегка і потребуватиме не мало часу. Спроба хлібного експорту 1923 року є лиш перший крок до того, і тому результати її, звичайно, скромні.

1924 року ми мали, як знаємо, досить значний неврожай і наш хлібний експорт знов звівся майже ні на що. Правда, ми вивезли того року щось 10 мільйонів пудів хліба, але, по-перше, цифра ця дуже мала, а, по-друге, на весні довелося, як відомо, навіть ввозити американську муку. Отже 1924 року ми опинилися власне серед країн, що імпортують хлібні товари.

Звернімося тепер до стану світового хлібного ринку цього 1925 року.

Передовсім треба відзначити, що врожай цього року майже скрізь добрий. Збір пшениці зменшився, правда, в Сполучених Штатах і в Індії. Але взагалі сьогорічний урожай пшениці вищий, як торішній. Попередні дані що до цього були такі¹⁾:

Збір пшениці в мільйонах квінталів		
	1924 р.	1925 р.
Європа	390,7	450,5
Сполучені Штати	240,3	189,5
Канада	70,7	100,4
Індія	103,6	92,3
Північна Африка	13,0	21,5
Всього	821,0	854,2

До цього можна ще додати, на підставі пізніших даних, що врожай в Канаді і врожай ярової пшениці в Сполучених Штатах перевищив первісні обчислення приблизно на 9,5 мільйонів квінталів.

Отже сьогорічний світовий врожай пшениці перебільшує торішній приблизно на 5%. Сьогорішній урожай всіх хлібів у СРСР обчислений за попередніми даними ЦСУ на 3.920 мільйонів пудів (або 642 мільйонів квінталів). Це вже становить 87% передвійського врожаю. Але, як ми вже казали, та частина цього врожаю, що припадає на пшеницю, проти передвійської частини (30%) багато менша. Правда, останні три роки показують тенденцію збільшити значіння цього найбільш товарного і найважливішого для експорту хліба. А власне: маємо на Україні протягом цих трьох років такі співвідношення огульних зборів пшениці й жита до загального врожаю:

Хліба	1923 р.	1924 р.	1925 р.
Пшениця	19%	21%	24%
Жито	40%	34%	33%

А проте, як бачимо, передвійськове співвідношення далеко ще не досягнене. Через те треба вважати, що загальний збір пшениці в СРСР становитиме цього року тільки всього коло 15% її світового врожаю, проти 25% передвійських. Зокрема на

¹⁾ В звід не включено відомостей про врожай в Австралії та Аргентині, бо в південній півкулі збір хліба виявляється аж перед січнем місяцем.

Вкраїні сьогорішній гуртовий збір пшениці обчислювано на 248 міл. пудів (62 міл. квінталів). З цієї загальної кількості пшениці її товарна частина, деб - то та, що може піти на ринок, становить, за обчисленням НКВТ, близько половини, а саме 142 міл. пудів.

Жита на продаж сподіваються майже такої самої кількості — 141 міл. пудів, ячменю — 29 міл. пудів, вівса — 6 міл. пуд. та кукурудзи — 65 міл. пудів.

Такий в загальних рисах стан світового хлібного ринку цього року. Остаточню він визначиться, правда, трохи пізніше, коли виясниться врожай в країнах, що на південній півкулі. Але основні моменти вже, можна гадати, установились. А власне, порівнюючи добрий врожай без сумніву зменшить той гострий і побільшений попит, що панував на світовому ринку минулого року і кризь спричинився до великого збільшення цін. Цей процес підвищення цін яскраво себе виявляє в таких біржових коти-
ровках пшениці на найбільших світових хлібних біржах.

	Нью - Йорк (на наяв.)	Чикаго (на строк)
травень 1924	122,5	108,25
серпень 1924	141,5	127,75
листопад 1924	174,25	162,5
травень 1925	185,0	157,5

Коли з'ясувалося нове становище хлібного ринку, ціни загалом скрізь упали. Напр. у вересні 1925 року на тих самих біржах відзначені вже такі ціни:

	Нью - Йорк	Чикаго
1 вересня 1925 р.	166,12	152,62
30 " 1925 р.	149,87	137,87

Але після цього зниження в жовтні 1925 року світовий ринок виявив знов де - яку сталість і ціни не тільки перестали спадати, а навіть показали невелику тенденцію до підвищення. У всякому разі ми можемо відзначити, що хоча хлібна кампанія, реалізації нового врожаю вже йде на повну ходу, світові хлібні ціни стоять ще досить високо і не нижче, як того самого періоду минулого року. Правда, нині вже досить помітно знизилася і впали нижче від торішніх ціни на європейських ринках — в Лондоні, Берліні, Парижі. Це треба з'ясувати, звичайно, тим, що власний врожай на хліб у Європі був дуже добрий. Але цей чинник не зможе надовго визначити стану світового хлібного ринку, бо Європа не може обійтися, не вважаючи на свій значний врожай, без імпорту пшениці в великому розмірі. В нас на Україні ціни на хліб також упали загалом менше, ніж того можна було сподіватися, вважаючи на добрий врожай, і поки що стоять вище, ніж у відповідних періодах минулого року. А саме, пересічні українські ціни на найголовніші зернові хліби (за відомостями Кон'юнктурн. Інституту НКФ) були такі.

	В жовтні 1924 р.	В жовтні 1925 р.
Пшениця	132	167
Жито	84	97

Причини, що визначають нині рівень наших цін на хліб надзвичайно складні і детальний їх аналіз виходить по - за межі цього начерку. Відзначаємо тільки, що найголовнішим моментом в цій справі нині є природний зв'язок нашого внутрішнього хлібного ринку з іншими товарними ринками. Відсутність на цих ринках достатньої кількості промислових товарів, що доходить іноді до розмірів справжнього товарного голоду, звичайно стоїть у найтіснішій зв'язку з високим рівнем цін на хліб.

Які ж наслідки описаного становища для розвитку наших хлібо - експортних можливостей? Загалом можна вважати, що стан цієї справи ще не зовсім визначений. Але в детальне дослідження цього питання ми тут вдаватися, звичайно, не можемо, бо це виходить за межі нашої теми. Але на одній обставині, на закінчення нашого короткого нариса світового хлібного ринку, ми повинні спинитися. Ціни на хліб на світовому ринку в вересні — жовтні цього року пересічно вищі від торішніх на 18%. А наші ціни, також пересічно, вищі від відповідних торішніх на 23%. Отже співвідношення цін для даного періоду часу, не зовсім сприяє розвитку нашого хлібного експорту.

Дальша еволюція світового хлібного ринку і зміни його цін покажуть, в якій мірі нам пощастить використати добрий сьогорішній врожай для відновлення того, що ми втратили від часу імперіалістичної війни.

О. Мікрон

НА РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ

ХАРКІВ

Смерть В. М. Блакитного (Еллана)

4 грудня в Харкові помер поет, основоположник спілки пролетписьменників „Гарт“, редактор газети „Вісти ВУЦВК“ тов. Блакитний (Василь Еллан). На другий день труна з останками Блакитного була перенесена до білої залі сесії ВУЦВК'у. Залю було декоровано в чорні траурні полотна, а труну прибрано в червону китайку та живі рослини. Починаючи з 12 год. коло труни почали нести почесну варту аж до самих похорон члени ВУЦВК'у, ЦК КП(б)У, літератори та співробітники газети „Вісти“. Крім того, з прапором увесь час несла варту сотня школи Червоних Старшин ім. ВУЦВК'у.

З 12 год. було відкрито вільний вступ для всіх, хто бажав віддати останню пошану невтомному борцеві за пролетарську культуру. Увесь день і всю ніч безперерви повз труни проходили робітничі делегації і окремі особи. Із 5 годин коло труни в супроводі оркестра Харківської Державопери, під керівництвом народного артиста Штейнберга, почалась громадська панихида, яка з перервами тяглася далеко за північ.

6 грудня біля 1 години останки т. Блакитного урочисто були поховані на кладовищі революційних борців біля міського парку.

За свою невтомну працю на користь робітничо-селянських мас т. Блакитного нагороджено Орденом Трудового Червоного Прапора.

Для увічнення пам'яті В. М. Блакитного ВУЦВК'ом утворена спеціальна комісія.

НАУКА Й МИСТЕЦТВО

* Відкриття Будинку вчених. 29-го листопада в Харкові відкрився Центральний „Будинок Вчених“ Всеукраїнського комітету допомоги вченим. Мета відкриття цього будинку — утворити осередок для Харківських робітників кваліфікованої розумової праці — робітників науки та мистецтва. „Будинок Вчених“ допомагатиме також діяльності різних наукових товариств та асоціацій м. Харкова.

Будинок влаштовуватиме концерти, літературні вечірки, вечірки інформації, то - що. При „Будинку Вчених“ відкривається також інтернат для тих наукових робітників, що прибувають до Харкова на різні з'їзди.

Для встановлення живого зв'язку наукових робітників з трудящими масами намічено організувати цикл популярних лекцій та відповідей вечірок.

„Будинок Вчених“ організує також бюро лекторів в різних галузях науки та мистецтва для обслуговування освітніх та громадських організацій, клубів і т. д. Організується також консультація для задоволення наукових потреб трудящих мас, дописувачів, молодих письменників і т. и.

У РСФСР давно вже є будинок вчених при ЦЕКУБ'у в Москві. На Україні „Будинок Вчених“ існує в Одесі з 1922 року. Незабаром „Будинок Вчених“ відкривається також і в Києві. Харківський „Будинок Вче-

них“ об'єднуватиме всі „Будинки Вчених“ на Україні і керуватиме їхньою роботою.

* В Педагогічній секції Харк. Наук. Т-ва. З осени 1925 року відновила свою діяльність педгогічна секція Х. Н. Т-ва. За короткий час було переведено декільки пленарних засідань. Треба відзначити останнє засідання, де обговорювався доклад т. І. П. Соколенської „Організація педагогічного процесу за комплексовою системою“, який зацікавив широкі педагогічні кола Харкова.

Крім пленарних засідань підсекція веде також роботу в своїх підсекціях: художнього виховання, загальної методики й дидактики, дитячої літератури, колективознавства, математики й методики природознавства.

* Новий Історичний журнал на Україні. НКО затвердив на останньому засіданні колегії справу видавання нового історичного українського журналу „Культура й Революція“.

Журнал цей виходитиме як трьохмісячник. Безпосередню участь у журналі беруть співробітники Українського Марксистського Інституту та Харк. Наук. дослідні катедри історії української культури. Журнал виходитиме за редакцією проф. Яворського, як відповідального редактора, і членів редколегії: акад. Д. Багалія, проф. Юринця та наукового співробітника Харк. катедри іст. укр. культури М. Горбаня.

Журнал матиме суто-академічний характер, присвячений буде дослідям над українським минулим у всіх його проявах так економічно-соціальних, як і соціально-політичних та ідеологічних. До праці в журналі запрохується цілу низку видатних дослідників-марксистів так з меж України, як і з-поза її кордонів. Перше число журналу має вийти на весні 1926 року.

* Видавничо-дослідча праця Істпарт. Істпарт ЦК КП(б)У виготовував і здав до друку Збірники за назвою „Хроніка“. Збірники обіймають до 100 друкованих аркушів матеріалу, що характеризує революційний рух 1905 р. на Україні.

Матеріал розподілено на 3 томи: Перший том охоплює події, — „січень — жовтень“, містить 30 — 35 аркушів і має вийти з друку на початку грудня ц. р.

В другий том увійдуть матеріали — „жовтень — грудень“ і в третій „ліквідація 1905 р.“ — р. 1906 — 1907“.

Готується до друку збірка „Селянський рух 1905 року на Україні“. В грудні вийде ювілейне число (5—6 книга) журн. „Летопись Революции“, присвячене революції 1905 року.

* Про друкування українських словників. Колегія НКО, змінюючи попередній порядок, дозволила всім державним і громадським організаціям, а також приватним особам, видавати українсько-російські і російсько-українські словники без дозволу Академії Наук. За установами НКО надалі ухвалено залишити лише право догляду.

* Всесоюзна культконференція спілки Всеробосу. Перед 4-м пленумом ЦК Робос буде скликано всесоюзну культконференцію спілки Всеробосу, на якій буде обговорено питання культури, допомоги самоосвіті, громадської роботи освітян і буде зроблено підсумки екскурсійної роботи за минуле літо.

* Художня виставка. З ініціативи т-ва лікнепу УССР незабаром в Харкові

буде організовано виставку, у якій візьмуть участь художники Архипов, Машков, Кацман, Владимирський і Мороз. Виставка в Харкові пробуде місяць, після чого буде перенесена до Києва.

* „Кіно“ — журнал української кінематографії. Вийшов з друку перший № журналу „Кіно“, що його видає ВУФКУ.

Журнал має відділи: „Кіно-трибуна“, „Кінотрудящих“, „За кордоном“, „Техніка кіно“, „Хроніка“ та понад 50 ілюстрацій.

До першого № увійшли статті: „Кіно-політика на Україні“ — Ю. Озерського, „Шляхи укр. кінематографії“ — В. Ліфшиця, „Глядач у кіно“ — Туркельтауба, „Художник і кіно“ — І. Врони та статті Ф. Лопатинського, Арнаутова, Ангонова, Хоменка, Бузька та інших.

Редагує журнал редакційна колегія в складі Б. Ліфшиця, Логінова та Христового.

* Зв'язок музичного т-ва ім. Леонтовича з японськими діячами Музичне т-во ім. Леонтовича через свого представника т. Хмельницького зв'язалось з деякими діячами японської музики. Цими днями одержано японські музичні журнали. Незабаром мають одержати японську нотну літературу.

* Відкриття Єврейськ. Театру. 6 грудня відбулося відкриття Єврейського Державного Театру. На відкриття поставлена була п'єса „Пурім Шпіль“ (єврейський народній балаган). Композиція тексту — Єфραίма Лойтера, художнє оформлення І. Рабіка. Музика композиторів С. Штейнберга і Л. Пульвера. Хореографія Вульф і Є. Вігілева. Другою йшла п'єса „Ін брен“, написана з часів громадянської війни на Україні.

* Музей держдрами. При театрі держдрами організовано музей. До нього увійшли макети і ескізи декорацій та костюмів і взагалі все, що стосується до роботи театру ім. І. Франка з моменту його народження й аж до сьогодні.

ЛІТЕРАТУРА

* Альманах „Нова література“.

Видавництво Книгоспілки приступає до складання першої книжки Альманаху „Нова укр. література“, що має вийти на початку 26 р. Альманахи будуть виходити книжками до 10 друкованих аркушів і міститимуть поезії, белетристику й драматичні твори.

* Видання українських класиків. Накладом ДВУ виходять твори таких письменників:

Ю. Федьковича. Повне зібрання творів.

І. Котляревського. Повне зібрання творів.

П. Мирного. Перші два томи його творів.

І. Нечуя-Левицького. Перші два томи творів.

П. Куліша. Перший том повного зібрання творів.

Марка Вовчка. Повне зібрання творів.

Гулак-Артемовського. Повне зібрання творів.

Видання ці розраховані так на широкого читача, як і на школу і поповнені новими статтями і коментаріями. Ціна має бути доступною.

Крім того, готуються до видання твори Миколи Чернявського два томи прози і С. Васильченка — повне зібрання творів у трьох томах.

* До конкурсу журналу „Червоний Шлях“. — Термін для надсилки матеріалу на конкурс закінчився. Із розглянутих повістей журі конкурса за жадним твором не визнало права не лише на аби яку премію, а навіть на похвальний відзив.

Конкурс на п'єси й на романи буде закінчено до 1-го січня 1926 року.

* У „Плузі“. Ухвалено скласти й видати

книжку „Спілка Селянських Письменників „Плуг“ (історія, організація, ідеологічна й художня платформа, розвиток, етапи розвитку, список членів і їхній літературний доробок, статут „Плуга“).

Книжка буде ілюстрована фотографіями з історії й життя спілки. Гадається видати її наприкінці цього року.

Вийде вона накладом журналу „Плужанин“.

КИЇВ

ПАМ'ЯТИ В. БЛАКИТНОГО.

Київські літературно-революційні організації (Плуг, Гарт, Жовтень) склали спеціальну комісію для вшанування пам'яті небіжчика.

15-го грудня ця комісія влаштувала жалібний вечір, на якому були присутні біля тисячі робітників, робітничої молоді та української трудящої інтелігенції.

Тов. Щупак змалював незабутню постать небіжчика, як громадсько-політичного діяча, та відзначив його велику роль в революційній боротьбі українських робітників та селян і його заслуги, як організатора революційної інтелігенції.

Тов. Я. Савченко в доповіді „Василь Елан-Блакитний, як поет“ докладно сформулював його роль в жовтневій поезії.

Тов. Коваленко змалював постать Блакитного, як організатора жовтневої літератури.

Після доповідів відбувся жалібний концерт з творів небіжчика; коли заспівали пісню на слова Блакитного „Не плач над трупами бойців“, вся зала схвилювано піднялася.

Також велике враження зробили на присутніх вірші, присвячені пам'яті Блакитного, що їх перечитали т.т. Терещенко та Косяченко.

Комісія, яку склали літературно-революційні організації, заходжується коло сталого вшанування пам'яті Василя Блакитного. Гадають, між іншими, заснувати в Києві мистецький клуб імені небіжчика. По революційно-літературних організаціях відбулися вечори спогадів. „Пролетарська Правда“ цими днями також влаштовує жалібний вечір пам'яті Василя Блакитного.

ЕТНОГРАФІЧНЕ ТОВАРИСТВО У КИЇВІ

Швидке відродження культурного життя нашої Республіки визначилося за останні 2—3 роки створенням цілої низки наукових та мистецьких установ, що об'єднали працівників певної галузі знання та штуки й почали заводити у межі той стихійний культурницький рух, що, не маючи до того часу певного плану та державно-громадського контролю, часто-густо цілком відривався від мас та утворював паралелізм і випадковість дослідів та шукань.

Одною з наймолодших організацій, що створилася протягом останніх років, є Етнографічне Товариство у Києві. Існує воно з січня 1925 року, як цілком громадська організація, і має на меті: розвивати етнографію, як науку, збирати та виучувати етнографічні матеріали, об'єднувати всіх тих, хто працює в галузі етнографії або цікавиться нею і, нарешті, брати активну участь в будівництві Центрального Етнографічного Музею.

Не вважаючи на дуже короткий час свого існування і низку несприятливих для праці умов (з них головна — цілковитий брак коштів) — молоде Т-во проробило значну, досить цінну роботу.

Ще на весні Товариство провело безплатний місячний курс для збирачів етнографічних матеріалів. Слухачі були переважно студенти Вузів. Закінчило курс 26 осіб.

З червня місяця Товариство розпочало низку вечорів нової етнографічної книги. Ширшим масам важко стежити за новинами в галузі етнографії. Вечори ці й мають на меті подати в стислій популярній формі зміст книжки та дати цінування її. Відбулося вже 14 таких вечорів. З них найбільше зацікавлення викликали доповіді: А. О. Нищука — „Нове про теорію культурних кругів“ (Prof. d-r Paul Hambruch — „Das Wesen der kulturkreislehre“, Hamburg. 1924); О. Куріло — про книжку Кларі та Вільяма Штерн: „Дитяча мова“ („Die Kindersprache, 3-te aufl. Leipzig 1922); Д. Щербаківського — „Нові російські праці з народного мистецтва“; В. Петрова. „Огляд літератури про сучасне село“.

В галузі видавничій Етнографічне Товариство видало I том „Записок“ та „Народний календар“ (ч. III „Великдень“), складений Л. Шульгиною.

В Записках було уміщено: Від Ради Етнографічного Товариства у Києві. К. Квітка.

„Вступні уваги до музично-етнографічних студій“. Данківська Р. „Народні обрядові печива „горішки“ (з малюнками). Рихлік Євген. „Досліди над чеськими колоніями на Україні“. Ганцов. Вс. „Чергові завдання української діалектології“. Л. Шульгіна. „Фізичне виховання немовлят (з малюнками). Заглада Н. „В справі дослідження міської людності“. Щербаківський Д. „Відділ народнього мистецтва у Всеукраїнському Музею ім. Т. Г. Шевченка у Києві“. Махулько-Горбачевич Г. Р. „Початки медично-етнографічних робіт у Києві. Дзбановський Є. „Огляд діяльності Етнографічного Т-ва за час з 22/II — 1/VI 1925 року“.

Варто зазначити тут, що „Записки“ Т-ва, це — перший український журнал в царині етнографії.

Брак коштів не дає Товариству можливості розгорнути видавничу діяльність. Між тим, у портфелі редакції є багато цінного матеріалу.

Центральне, цілком виключне місце в діяльності Етнографічного Т-ва належить спробі практично розв'язати питання про краєзнавчу працю в новій школі.

За ініціативою Т-ва та під безпосереднім його керуванням Київський Дитбуд ч. 3, що перебував улітку 25 року на відпочинку в с. Україні коло Трипілля, перевів цікаве всебічне дослідження цього села.

В основу праці було покладено методу дослідження продукційних сил (природа й людина). Межі дослідження — с. Українка. Згідно з планом, виробленим Товариством, за найближчою участю членів Т-ва: А. Оніщука, М. Гайдая та Ю. Павловича, дітей Дитбуду (дошкільного та шкільного віку) було поділено по вікові на кілька груп, і кожній групі дано певні завдання по досліджуванню природи та людини с. Українка.

Щоб дослідити трудові процеси та знаряддя праці, діти ходили допомагати селянам в їх щоденній праці (вибавали соняшники, громадили сіно, жали, копали). І тут, під час праці, вони вивчали та занотували, що й як робиться, які назви знаряддів праці та їх частин.

Перші невдачі та вороже спочатку відношення певної частини селян („от, мовляв, нове вигадали оці дачники: вештаються по селу та все записують“) — не остудили запалу дітей.

Вони з великим захопленням досліджували, записували, збирали, консервували та реєстрували матеріали. Роля вихователів та керівників зійшла до непомітного керування та спостережень. Кількість експонатів щодня зростала; записане, замальоване наповнювало нові й нові теки, і в наслідок 2-х місячної праці було зібрано понад п'ятсот експонатів, що дають відомості за геологію

села, його рослинний та тваринний світ, за життя та працю селян. Зібрано було гарні колекції жуків та метеликів, цікаві гербарії з відділом лікарських рослин та відомостями за народню медицину.

Досить повно досліджено виробництво с. Українка. Тут і деревляні вироби, і тканина; знаряддя рибальства, скотарства, хліборобства; зразки будівлі та одягу. Подано назву знаряддя, техніку виробу, відомості за матеріали, з якого зроблено знаряддя. Є також трохи відомостей за святкові звичаї та зразки словесної творчості народу (пісні, казки, загадки).

Окремо досліджено побут селянської дитини та громадське життя села. Тут маємо (правда, досить обмежені) відомості за працю сільради та за місцевий кооператив. Діти брали участь в святі кооперації та в туберкульозному трюхденникові й все це зафіксовано в коротких, простих та грамотних інформаціях. Усе робили самі діти; робили, як уміли. Але робили свідомо, із запалом та любов'ю.

Зібрані матеріали систематизували й улаштували в виставку, що тривала три тижні в приміщенні самого Дитбуду.

Мініатюрна порівнююча виставка, що вмістилася в одній кімнаті Дитбуду, мала проте величезне значіння, бо була наслідком першої в УСРР спроби практично розв'язати проблему краєзнавчої праці в новій школі.

Не зважаючи на дуже слабе інформування педагогічних кол про виставку, її відвідало кілька сот осіб (переважно вчителів) та понад 50 екскурсій. Ці цифри, а також нотатки в книзі відвідувачів свідчать, як про серйозність, з якою поставилися до цієї спроби педагоги м. Києва, так і про досягнення Дитбуду в цілком новій справі.

Напередодні закриття виставки т. А. Оніщук, що був ініціатором та головним керівником етнографічної праці Дитбуду, зачитав на виставці доклад: „Про методи краєзнавчої праці, що її перевів Дитбуд ч. 3 в с. Україні“.

Клуб юних піонерів попросив передати на 1 міс. цю виставку до їхнього клубу і там вона що-дня приваблює десятки екскурсантів-піонерів.

Виставку зафотографовано, і знімки будуть уміщені в книжці, присвяченій краєзнавчій праці Дитбуду.

Переведеною Етнографічним Товариством спробою зацікавилася Окнаросвіта, і Т-во одержало запрошення упорядкувати для вчителів цикл лекцій з краєзнавства.

З інших галузей діяльності Т-ва слід згадати заходи до утворення етнографічної бібліотеки та встановлення ділового зв'язку з цілою низкою краєзнавчих установ РСФРР та інших радеспублік.

Закінчено вже організаційну структуру Т-ва. Крім Ради, що є вищий виконавчий орган Т-ва, сформовано комісії: наукову, фінансову, організаційну.

Праця Етнографічного Т-ва зустрічає уважливе відношення та підтримку ширших радянських кол. Число членів Т-ва невпинно зростає і складає вже 150 осіб. Проте скарбниці Т-ва залишається убогою, бо єдиний прибуток — членські внески — дають дуже мало. Т-во не має ані власного помешкання, ані будь-якого майна. Через брак грошових засобів Т-во не може створити бодай найменшого техапарату.

Перед загрозою цілковитої руїни всієї праці Т-во піднесло перед НКО клопотання про одноразову дуже скромну субсидію. Прихильне відношення, що зустріло це клопотання з боку НКО, дає надію, що Т-во в короткім часі розгорне та поглибить свою краєзнавчу працю, скерувавши її в бік дослідження сучасного села та міського пролетаріату.

Ре — ля

* Науково-дослідний Інститут Бібліотекознавства. У Всенародній

Бібліотеці України науково-дослідчу роботу розпочато ще з 1923-го року. Тепер же розгортають свою роботу всі відділи В. Б. У. В. Б. У. має незабаром видавати „Бібліотечний журнал“.

З 1925-го року повстав науково-дослідний Інститут Бібліотекознавства, організований на весні.

Він має три завдання — 1) науково-дослідча робота в формі дослідів, доповідів, колективних і персональних наукових робіт. 2) науково-педагогічна робота — підготовлення наукових робітників і 3) науково організаційна робота: координація науково-дослідчої праці та втягнення в цю роботу бізробітників м. Києва та СРСР.

На чолі Інституту стоїть президія. Інститут розпочав уже цілу низку робіт колективних, персональних, з теорії та техніки бібліотекознавства, з історії і сучасного стану бібліотечної справи на Україні й поза Україною та цілу низку бібліографічних робіт. Наукові доповіді Інституту будуть приступні для всіх робітників бібліотек.

* Київський Музей Революції. Київський музей революції 1-го грудня одкрив відділ музею революції „1905 р.“

ЛІТЕРАТУРА Й МИСТЕЦТВО

* Філії музичного т-ва ім. Леонтовича. Музичне т-во ім. Леонтовича має незабаром відкрити три нових філій в Кременчуці, Ромнах та Лубнях. Фактично по цих місцях музичні осередки вже існують, при чому ініціатива зв'язку з товариством вийшла виключно з місць, але для встановлення планової роботи та широкої інформації й керівництва т-во Леонтовича надсилає туди своїх представників. У відкритті філій бере участь також окр. політосвіта, вважаючи ці осередки за провідні організації в галузі музичної політроботи.

Нормально провадять пращо по таких філіях — Проскурівській, Кам'янецькій, Винницькій, Чернігівській, Білоцерківській, Харківській та Одеській.

* Відкриття філії музичного т-ва ім. Леонтовича в Білій Церкві. 19 жовтня в Білоцерківському театрі ім. Шевченка відбулось урочисте відкриття філії. Після звіту президії філії та привітальних промов відбувся великий концерт за участю хора ім. Леонтовича.

Філія поставила собі завдання організувати в Білій Церкві музичну школу.

* Журнал „Музика“. Муз. т-во ім. Леонтовича (в Києві) замість місячника „Музика“ наступного року має видавати два часописи: один трьохмісячник (науково-популярний журнал) і другий масовий — Музгазету, що виходитиме двічі на місяць.

* Нові ноти. ДВУ видрукувало музичні композиції М. Вериківського на слова В. Сосюри „Дитина порізала пальчик“ та на слова П. Тичини „Ви знаєте, як липа шелестить“. Обидві композиції на один голос та фортепіано.

* „Березіль“ на Паризькій виставці. Мистецьке об'єднання „Березіль“ одержало від Комітету відділу СРСР міжнародньої виставки декоративного мистецтва та сучасної художньої промисловости в Парижі повідомлення про те, що експонатам театру у відділі СРСР Паризької виставки міжнародне журі, що розподіляє нагороди, присудило золоту медаль.

* Клубна станція „Березіль“. Клубна станція „Березіль“, що тимчасово була припинила свою працю, знову почала функціонувати. При станції відкрито бюро порад. В цій бюрі керівники клубних драмгуртків можуть одержувати поради з питань методології, репертуару та організаційної роботи в клубі. Прийжджі з периферії можуть звертатися за порадями що-дня з 10 до 4 год.

* Книга про декабристів. — ДВУ здало до друку розвідку В. Базеленнича — „Декабристи в Києві“.

* Нарис про Лесю Українку. ДВУ здало до друку критично-бібліографічний нарис Драй-Хмари про Лесю Українку на 5 аркушів друку.

ЧЕРНІГІВ

* 100-річний ювілей Л. І. Глібова. Спеціальна комісія в справі вшанування 100-річчя з дня народження українського поета-байкаря Л. І. Глібова, яка відбулась 11 листопада 1925 р. при Чернігівській Окрнаросвіті, після доповіді тов. Шевельова, ухвалила:

а) Доручити членові комісії т. Вайнштейну подбати про поповнення новими експонатами кутка Глібова, що його влаштовує Чернігів. Держмузей, а для цього доручити йому звернутися, по-перше, до сина байкаря О. Л. Глібова з проханням передати до Черніг. Музею рукописи, листування та інші речі поета, по-друге, прохати Окрархів-управління передати до музею з архівів м. Чернігова справи, що стосуються до Глібова.

б) Школу ім. Коцюбинського, що перебуває у будинкові колиш. хлоп'ячої гімназії, перейменувати на школу ім. Л. Глібова, одночасово з цим підняти клопотання про присвоєння імені Коцюбинського українській школі ч. 6 або Інституту Нар. Освіти.

в) Вулицю Горького перейменувати на вулицю Леоніда Глібова.

г) Прохати Окрвиконком прибити дошки з відповідними написами на будинках колиш. гімназії і колиш. земської друкарні. Т.т. Вайнштейну і Шевелеву доручити розробити про-

екта і скласти кошториса на збудування цих дошок.

д) Прохати Окрвиконком призначити Комітет по влаштуванню в Чернігові пам'ятника Глібову, надавши йому право провадити збір коштів.

е) З огляду на те, що по відомостях, які має комісія, Держвидав має своїм завданням найближчого часу видати твори Глібова, доручити т.т. Шевелеву й Самусю звернутися до Держвидаву в справі видання всіх творів Глібова, не виключаючи й писаних російською мовою.

ж) Видати в Чернігові невеличку популярну книжечку про життя й творчість Глібова, доручивши т.т. Шевелеву й Самусю скласти проекта й кошториса видання, а також редакцію його.

з) Реставрувати надгробок могили Глібова, що в Троїцькому монастирі в Чернігові, доручивши т.т. Вайнштейну й Шевелеву скласти кошториса реставрації.

* Чернігівський Держтеатр розпочав сезон 23-го жовтня „Комуною в степах“. До цього часу пройшли „Гріх“, „Молода кров“, „Студенти“, „Весілля Фігаро“, „Шпана“. В Чернігові театр гадає пробути до половини січня, а потім виїхати на округу.

ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МУЗЕЙ

(відчит за 1924 — 25 бюдж. рік)

До кінця IV кварталу минулого бюджетного року Чернігівський Державний музей складався з 5-х відділів: Археологічного, Укр. Старовини, Побуту й Мистецтва та Етнографічного.

Усі Відділи Музею були розкидані в різних кінцях м. Чернігова, що заважало правильній систематизації збірок і загальній роботі Музею. Крім того, непридатність будинків, що їх раніш було відведено під музеї, відсутність потрібної кількості світла, тіснота в приміщеннях — зменшували освітню вартість багатьох експонатів, котрі або не могли бути експонованими, або втрачали свій вигляд для глядача, завдяки непридатності приміщення.

Чернігівський Окрвиконком, вважаючи на велике культурне значіння Держмузею, передав йому один з найкращих будинків м. Чернігова — будинок колиш. Сільбанку, що дає можливість Держмузеєві об'єднати всі відділи в одному приміщенні, цілком відповідному потребам Музею.

Таким чином, в минулому році здійснились давні прагнення Музею до з'єднання всіх відділів його в одному будинкові. Нині всі відділи Держмузею вже перевезено до но-

вого будинку й розпочинається улаштування збірок.

Чернігівський Держмузей провадить велику культурно-освітню працю серед населення Чернігова. Музей охоче одвідують мешканці міста, селяни й приїжджі. В минулому році одвідало Музей — 21.091 чол., окремих одвідувачів 15.073 і 6.018 екскурсантів в 316 екскурсіях. Зі всіх одвідувачів одвідало Музей селян 3.500, цеб-то коло 17%, коли-ж взяти на увагу населення Чернігова, Музей одвідало в минулому році кількість осіб рівна 70% всього населення Чернігова. З одвідувачів плати не береться, як і всі екскурсії провадяться робітниками Держмузею цілком даремно.

Популярні лекції про науково-дослідчу працю Музею, освітлення життя Музею в міській газеті, зв'язок з клубами й іншими політ-освітніми установами втягує працюючих Чернігова в життя Музею й зацікавлює їх новими досягненнями його.

Науково-дослідча праця виявилася в минулому році в проведенні розкопок сіверянських курганів в с. Шестовиці, обсліди Седнівської групою муміфікації, збиранні етно-

графічних матеріалів по Чернігівськ. окрузі й нарешті в минулому році Держмузей виставив у світ своє перше друковане видання Б. К. Пилипенко „Ксило-гравюри Чернігівського Держмузею“.

Розкопки в с. Шестовиці провадив Зав. Археологічним Відділом Держ. Музею тов. П. І. Смолічев. За літо було розкопано 12 курганів, в яких знайдено три типи поховань: трупопокладання, трупопалення й похорон в урнах. Останній тип поховання ще потребує більшого потвердження. Трупопокладання знайдено в 2-х курганах. В одному кістяки чоловіка, жінки й коня. Жіночий кістяк покладений поруч з чоловічим, при чому він обіймав її лівою рукою. Серед речей, що були знайдені: тонка, срібна діядема, лунніці, на пальці срібна з зерню каблучка. При поясі чоловічого кістяка — золоті нитки, очевидно, оздоблення мішечка, в котрому було: решітки гребінця, кресало та ніж; біля кісток тазу жіночого кістяка — три лісових горішки. В тій самій могилі знайдено: меч, коп'є, стрімена й інша зброя та господарські речі. В цьому ж кургані знайдено пів-архаїчного дір'ягу Х віку, що датує цей похорон не раніш як 950 роком.

Трупопокладання другого кургану відрізняється від першого становищем кістяків. Поруч з лежачим кістяком знаходився другий кістяк, при чому голова лежала на кістках голени, кістки грудні й спинні на нижніх кінцях, що примушує гадати, що труп цей був похований сидячим. В цьому ж кургані знайдено зброю, цілу низку пряжок, гудзиків і інших речей. Крім того, дві костяних пластинки варязького типу, що зустрічаються дуже рідко й меч того ж типу.

В одному з курганів був знайдений кістяк коня. Людських кістяків не викрито, але на дні могили були розкидані речі й зброя, як і в двох попередніх курганах. Можна гадати, що в цих курганах поховані варяги, що, відходячи від Києва, осіли на Подесенні.

З решти курганів знайдено трупопалення в 5-х, похованих в урнах в 2—3-х. Разом знайдено при розкопках в с. Шестовиці більш як 400 речей.

Обслідування масової муміфікації трупів в склепах Воскресенської церкви м. Седніва провадив Зав. Відділом культур Держмузею т. Дроздов В. Г. і Зав. Держ. Музеєм в північному склепі.

Крім 22 трупів, що їх раніш було обслідувано, вивчено ще 23 трупи, з котрих 4 найцікавіших перевезені до Музею. Седнівські трупи цікаві не тільки з боку дивної муміфікації, але й стародавнім одягом XVIII й початку XIX сторіччя, що зберігся на мерцях, а також написами на трунах і инш.

Одним з найцікавіших є труп замужньої українки, першої половини XVIII стор. Соснова труна обита світлим шовком, зверху і в

середині. Покриття обито зверху срібним позументом „гогофаю“ з звичайними написами: „ІНЦІНІКА ГГАГ“ (Ісус Назаретин Цар Іудейський, Ника, Гора Гогофа, Адамова Голова). Труп цілком замуміфікувався, зберіг майже натуральну гладкість тіла й еластичність шкіри; одягнений в чудовий український одяг, першої половини XVIII ст.: на голові чорного оксамиту кораблик, з вишиваними сріблом визерунками, кунтуш світлої парчі, з пишними визерунками, обшитий срібним позументом, під кунтушем парчева запаска й спідниця, на ногах парчеві черевики з гострими носками й високими закаблучками, на рудях ажурний, срібний хрест, а на мизинному пальці золота каблучка з барочним орнаментом, в руках хустка, а в головах ікона.

Такого ж, приблизно, характеру одяг дівчинки років 6-ти, що похована, згідно з формою труни й одягом, одночасно з жінкою.

Досить добре, але значно гірше, зберігся одяг городнянського судді, корнета в відставці, Я. Я. Лизогуба, що помер року 1811, але цей труп вражає більш дивною своєю збереженістю, так внутрішніх органів (збереглося серце, печінка й инш.), як і зовнішнього виду, що дуже нагадує гоголівського поміщика по малюнкам Боклевського.

З цього склепу доставлено до Музею дві каблучки, що були на трупах, на одній напис: „Ге 24 д Феовора Мрвчена (Мировичовна М. В.) Яковова Лизогубова Обозная генеральна представила 1738 го“ на другій каблучці напис: „ГАГ р. 714. у. 748 ивна 13“.

До досягнень наукової роботи Державного Музею слід також зарахувати видання Музею Б. К. Пилипенка „Ксило-гравюри Чернігівського Держ. Музею“, що з'являються першим виданням Державного Музею. В цій книзі видано оригінальні відбитки з кліше XVIII ст.

Підчас подорожів т. Пилипенка по Чернігівській окрузі, з метою охорони поамузейних пам'яток, він зібрав деякі етнографічні матеріали (по фольклору, різьбярству, народн. техніці, сучасній кустарній продукції й т. инш.).

До початку бюджетового року Музей लेकरував 26.551 експонатів. В минулому році музейний фонд побільшився на 2.942 речі, таким чином, ріст Чернігівського Держ. Музею не припинився, а навпаки, багате історичне минуле Чернігівщини, етнографічні особливості краю, велика кількість речей культурно-історичного значіння в ньому, турботи за Музей й міцна йому підтримка з боку Радянської Влади, — дають можливість Музею не бути мертвим сховищем цінностей, але великим політико-освітнім і культурним осередком, що постійно зростає — вкладає все нові й нові скарби до наукового фонду

Республіки. Перелічити всі видатні придбання Музею в минулому році досить трудно. Одним з головніших придбань Держ. Музею з'являється збірка українського срібла XVII—XVIII ст., що передана Державному Музеєві з Чернігівського Д.П.У. З цих речей багацько датованих, напр., срібна ложка з ініціалами: „Л.С.П.Л.“ (Леонтій Свічка Полковник Лубенський) й написом „Christus spes mea“, срібна кружка з чеканим виображенням „Жертвоприношення Исаака“ і „Видение лестницы Иаковом“ на дні кружки, що також належала Лубенському Полковникові Л. Свічці, як. і на ложці, на ній є ініціали „Л.С.П.Л.“. Дуже цікава срібна кружка, з датою року 1661, чарка 1766 р. й багацько інших речей.

Шестовицькі розкопки збільшили збірку Музею приблизно на 400 речей X ст., з котрих деякі являють велику історичну вартість (вищезгадані костяні пластинки варязького типу).

До відділу Побуту й Мистецтва одержаний чудесний портрет дівчинки роботи Аргунова, дві мініатюри початку XIX ст., дев'ять табакерок, з котрих особливо цікаві дві золоті — кінця XVII ст., крім того, у відділі збільшилася кількість порцеляни зав. Миклашевського, Гарднера, Сакса й інших речей.

З найцікавіших придбань Етнографічного відділу слід зазначити два килими XVIII ст., шиту скатертину, плаhti місцевого виробництва й колекцію глиняних цяцок роботи чернігівських гончарів.

Відділ Култьов збільшився невеликою по кількості, але дуже цінною по вартості збіркою українських ікон XVII—XVIII ст. й недавно передана була Музеєві славетня Рихловська дарохранительница, відома науковим колам, подарована Рихловському монастиреві полковником Коченевським року 1749.

Державний Музей взяв на облік велику кількість цінних речей культового характеру, котрі скоро будуть перевезені до Музею.

Крім внутрішньої праці Музею, він провадив велику роботу по охороні позамузейних пам'яток, зареєстровано 76 будинків, котрі не можуть бути знищені, або перебу-

довані без дозволу Держмузею. Згідно з клопотанням Держмузею, Чернігівський Окривконком, що завжди йшов назустріч Держ. Музеєві, вжив заходів до одремонтвання відомого Спаського собору в Чернігові, причому найголовніший ремонт вже пророблений. Чимало клопотався Держмузей, аби зберегти цінні архітектурні пам'ятки, що знаходяться поза територією Чернігівської округи, напр., палац гетьмана Розумовського в м. Батурині. На превеликий жаль, пам'ятник цей, один з найвидагішних творів архітектури свого часу в СРСР — не охороняється, палац залишений на волю стихій і темних елементів Батурина, руйнується, й многоразові клопотання Держмузеєві про врятування цього палацу ні до чого не привели. Відсутність допомоги центру, пасивність міської влади може позбавити Україну одного з найцікавіших культурних скарбів Республіки — палацу Розумовського в Батурині, що його будували Камерон, Кваренги.

Після ліквідування губернії Чернігівський Держмузей не припинив зв'язку з окрговими музеями колишн. Чернігівської губернії. Зв'язок цей виявляється в постійнім інформуванні Держмузею з боку окргових музеїв про їхню працю, що дуже часто потребують допомоги Держмузею, котрий завжди охоче підтримує ці музеї по змозі інструкціями й порадами.

Відомі історичні пам'ятки Чернігова й величезні збірки Музею притягають наукових робітників інших міст Республіки до праці в Музеї; працювали в минулому році: Глушко С. В., Дорошкевич О. Д., Єфремов С. О., Єрофєєв І., Лютий І., Лебідь А. Д., Миронець І. Д., Могилянський М. М., Меженко Ю., Петров Д. Н., Шамрай А. П. й інші.

Кінчаючи короткий огляд діяльності Чернігівського Державного Музею за 1924—25 рік, треба надіятись, що в наступному році праця Держмузею ще більш підвищиться, вважаючи на здійснення можливості з'єднати всі Відділи Держмузею в новому приміщенні й сподіваючись на матеріальну підтримку держави.

М. Вайнштейн

ПОЛТАВА

* Вечір білоруської пісні. 14 грудня в Полтавськім ІНО відбувся вечір білоруської пісні. Перед демонстрацією пісень хором ІНО, за орудою композитора Верховинця, професор Полтавського ІНО В. Щепотєв виголосив вступне слово про білоруську культуру взагалі й про білоруську музику зокрема.

І самі білоруські пісні й їх майстерне виконання справило на слухачів прекрасне вражіння.

Великий успіх мав і хор і його талановитий диригент.

Знайомство широкого загалу з культурними надбаннями братніх народів нашого Союзу спричиниться до ще щільнішого зв'язку між тими народами.

О. В.

* Полтавський Держтеатр сезон розпочав 5-го листопада п'єсою „Комуна в степах“. За першу половину сезону пройшли: „Манастир святої Магдаліни“, „10 днів“,

„Ганна Крісті“, „Фабрична любов“, „Мандат“, „Овод“, „Замзав“, „Пошились у дурні“, „Гайдамаки“, „Наталка Полтавка“ (експериментальна постановка), „97“, „Мазепа — паж“, „Париж“ і „Мораль пані Дульської“. Театр робить значні для Полтави збори, пропустивши в листопаді 12.667 глядачів, в першій половині грудня 7.359. Взагалі в цій половині є тенденція на збільшення зборів. В роботі

театру „Яд“, „Чужа голова“, — Антимоновна під режисурою Сергієва і „Торговий дом Кібець“ режисери Пелішенко та Мішта, а також „Сорочинський ярмарок“ в поставленні Рокитського, музика Верховинця.

* Ювілей „шевченківців“. 7-го грудня „шевченківці“ одсвяткували семиріччя свого існування. Цю подію відзначено відкриттям при театрі клубу й червоного кутка

КАТЕРИНОСЛАВ

* Ювілей акад. Д. І. Яворницького. В кінці листопаду в Катеринославі святкував 70 річний ювілей з дня народження відомий історик Запорізької Січі та Запорізького козацтва Дм. Ів. Яворницький.

* Катеринославський Держтеатр ім. Заньковецької розпочав свій сезон 8-го листопада п'єсою Жука „Плебейка“. Через хворобу режисера Романиць-

кого намічений план театру змінився і театрові довелося відновлювати старі постановки. Між иншим, можна відмітити участь у виставах театру („Ревізор“) відомого руського актора Степана Кузнецова. В середині лютого театр виїздить на гастролі до Запоріжжя. Матеріальний успіх театру середній. На черзі постановка п'єси Вітфогеля „Людина з ідеєю“.

РСФРР

* „Авторське право“. В юридичному видавництві НКЮ РСФРР друкується й незабаром вийде книга Я. А. Канторовича „Авторське право“. У ній буде поданий історичний нарис розвитку авторського права в західному й нашому законодавстві. Книжка стане за систематизований коментарій до постанови ЦВКіРНК СРСР про авторське право.

* АХРР. Зараз закінчується підготовча робота до VIII-ої виставки „Життя й побут народів СРСР“. 80 митців повернулося з подорожів до найдалших кутків СРСР, здобувши великий і цінний художній матеріал.

* Історичний музей. Нині переодиться велика робота в справі планування експозиційних зал XVIII та I-ої половини XIX стол. Для них віддається ввесь другий поверх. У цих залах відвідувачі зможуть оглядати велику кількість історично-побутових пам'яток, що досі були в закритих залах.

* Центральний будинок робітників мистецтва розпочав свою роботу 2-го листопаду. Оснiвне завдання — це дати всі потрібні умови для колективного відпочинку й підтримання робітниками мистецтва живого зв'язку між собою. Окрім того, завдання Центрального Будинку — так ж відповідати на всі запити дня, що повстають при роботі й відпочинку робітників мистецтва, підтримувати їхнє прагнення до вивчення свого виробництва, підвищення своєї кваліфікації й загально-культурного рівня, а також сприяти їх втягненню до загально-політичного й професійного життя. При Центральному Будинкові буде книгозбірня. Тут таки буде споруджена зала. Організуються секції: театральна, музична, фото-

кіно, літературно-драматична, естради, цирки, то-що. Переводитимуться кіно-сеанси. Для культури організується юнацька секція.

* Український пролетарський клуб ім. Т. Г. Шевченка в Москві.

З Жовтня розпочалася жвава праця клубу, що була затихла на літній період. Тепер працюють гуртки, влаштовуються вечірки й вистави. Гуртком українознавства керує проф. Г. Стелецький. З літературних вечір к треба зазначити диспут на тему „Європа чи Росія?“ Це — продовження літературної дискусії про „Європу“ та „просвіту“, але доповіді т. К. Буровій цілком нову позицію обібрав, пропонуючи сучасним письменникам українським навчатись у російської літератури, робити ставку не на Європу, а на Росію. Другою визначною вечіркою була вечірка, присвячена поезії Гр. Коляди, виступ якого щиро вітала молодь.

* Муздрама. Московський колектив українських артистів „Муздрама“ розпочав сезон виставою в театрі „Дворца Леніна“ нової п'єси Олексієнка „Вовчиха (Темні сили)“. Вистава у російської публіки мала великий поспіх. П'єса зроблена добре, досить сценічна й має кілька ефектів в досконало оброблених масових сценах. В репертуарі Муздрами — „Вовчиха“, „97“, „Ревізком“, „Вій (переробка)“ і кілька старих п'єс. Готується „Комуна в степах“.

В складі колектива 45 артистів, в тому числі: Д. Олексієнко, О. Малай, Лисенко, Журавель, Суховій, Потапенко, Зіміна, Куржовська, Піддубний, Гамов, Українцева, Гавриленко. З співаків визначніші: А. М. Семенів та Годзінська.

За браком помешкання Муздрама нині дає вистави на сцені Українського клубу.

*Московське Товариство Драматичних письменників і композиторів. Кількість членів Моск. Т-ва Драм. письменників і композиторів протягом 8 років зросла з 1315 (1917 року) до 2057. Агентурних пунктів для збирання авторського гонорару на території СРСР нині є 648, у той час, як 1917 р. їх було 510.

*Українські письменники російською мовою. Видавництво „Сім“ приступило до видання бібліотеки сучасних українських пролетарських письменників в перекладі на російську мову. Здано вже до друку книжки М. Хвильового, Петра Панча, Ол. Копиленка, Ів. Сен-

ченка, Арк. Любченка, В. Вразливого та инш. До кожної книжки буде додана спеціальна стаття з критичним розбором творчості.

*Українські письменники за працею: Гр. Коляда видав накладом вид-ва „СІМ“ дві книжки поезій: „Прекрасний день“ і „Штурм інатиск“.

Кость Буровий написав памфлета на теми літературної дискусії, річ уже друкується окремою книжкою під назвою „Европа чи Росія?“.

Ф. Скляр переклав на українську мову російські поеми Шевченка: „Безталанний“ та „Слепая“.

М. Зелінська переклала на українську мову щоденник Т. Шевченка.

ЛЕНІНГРАД

*Інститут історії мистецтва. Секцією історії мистецтва „Жовтень“ організується постійний музей Червоного Жовтня. У ньому експонати класифікуватимуться за марксистсько-комплексовою методою.

*Ленінградське Т-во драм. і муз. письменників. На конкурс сучасних побутових п'єс надіслано 53 п'єси. Жодну п'єсу не нагороджено премією. Почесний відклик дано за 4-х актову п'єсу „Червоний хмель“. Автор її — Лисенко-Жуковська. Від-

значені, яко гідні уваги: „Вони“, „Доля Семена Михайловича“ й „Найда“.

*Збірник української прози. Ленгиз приступив до видання збірника сучасного українського письменства російською мовою. Запрошення подати свій матеріал надіслано до т.т. М. Хвильового, Ів. Сенченка, Петра Панча, Ол. Копиленка, Арк. Любченка та инш. Розмір збірника розраховано аркушів на п'ятнацять.

БІЛОРУСЬ

*Білоруська Сільсько-Господарська Академія. В Горських (в Оршанській окрузі) відкрилася Білоруська сільсько-господарська Академія. Ця академія буде центром сільсько-господарської науки для всієї Білорусії і почасти СРСР. Академія має гарні наукові сили. Академія працюватиме в складі агрономічного, лісового, меліоративного факультету та факультету в справах землевпорядкування. Нині в Академії є 1250 студентів, із них 660 селян. 650 студентів одержують стипендію. Крім навчальної роботи в академії була широко поставлена науково-дослідча робота. При академії організуються різні наукові, в тім числі й казенні, товариства.

*З'їзд Маладняка. 25—28 листопада відбувся в Мінську з'їзд спілки білоруських пролетарських письменників „Маладняк“, на якому представниками українських літоб'єднань були т.т. Н. Сосюра, М. Йогансен і В. Гадзінський.

*20-літній ювілей літературної діяльності народного поета Я. Купала. 22 листопада в Мінську урочисто відсвятковано 20-літній ювілей літературної діяльності відомого білоруського поета Янки Купали.

Я. Купала, за постановою уряду, одержав назву „народного поета“, а також персональну пенсію, яка дасть йому можливість цілком віддатись літературній роботі.

*Ювілейні вистави. Білоруський держтеатр готує ювілейні вистави-вечори, присвячені двадцятиріччю подій 1905 р., століттю повстання декабристів та 400-літтю білоруського друку. Дати всіх цих подій сходяться в січні 1926 року.

*Дитячі вистави. Білоруський держтеатр розпочинає низку вистав для юнацтва—підлітків. Першою такою виставою піде комедія Мольєра „Жорж Данден“ в перекладі письменника Грамика.

*Шекспір і Гюго на білоруській сцені. Для білоруського держтеатру літератори Дубровський, Гарешніков та Жданович перекладають п'єсу В. Гюго „Король забавляється“ й Шекспіра „Кумушки з Віндзору“.

*Конкурс на кіно-сценарії. Щоб виявити кіно-сценаристів, з'їзд білоруських працівників мистецтва вирішив оголосити конкурс на кіно-сценарії.

*Конкурс п'єс. На конкурс п'єс для військової сцени, оголошений Головополітосвітою БСРР, надіслано більше, як 25 драматичних творів. Термін конкурсу до 1-го січня.

ЗАХІДНЯ ЄВРОПА

ФРАНЦІЯ

* Музей Петрарки. Академія М. Боклюз, де протягом довгого часу жив і працював Петрарка, засновує музей поета. До організації його вже приступили. Вже встановили точно будинок, де жив Петрарка.

* Нова опера. На конкурсі опер 1925 року м. Парижа перший приз ухвалили дати за оперу Марка Дельмаса „Цирк“ на 4 акти за лібретом Павла Шудана й Альберта Бушерона. Вперше опера йтиме в Парижі на весні 1926 року.

* Новий журнал. Французьке товариство єгиптологів об'єднало два свої жур-

нали в один, що почав виходити восени. Назва його — „Revue de l'Egypte ancienne“.

* Нова премія. Національна вища школа художнього мистецтва прийняла від американця Денісона 100.000 франків на фонд капіталу для щорічної „Премії американців, колишніх учнів ательє Лалу“.

* З творів Анатолія Франса. У Парижі вийшли з друку „Невидані сторінки“ Анатолія Франса. Головні теми, намічені автором, були: „Бог“, „Війна“, „Природа“, „Старість“, „Любов“, „Смерть“, Написана лише невелика частина цього.

ОГЛЯД ФРАНЦУЗЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

За останній час в культурній житті Франції помітне значне зміцнення боротьби провінцій з метрополією. У вересні ця вперта боротьба набрала особливого напруження й пофарбувала собою всі прояви літературного життя „3-ьої республіки“.

Приводом до зазначеного загострення антиномії „Париж-провінції“ послужило розкішне видання трьохтомового твору Марселя Поета „Життя великого міста: Париж з народження до наших днів („Une vie de cité: Paris de sa naissance à nos jours“). Перший том охоплює добу до 16-го віку, другий том являє собою альбом з 600 ілюстраціями та репродукціями малюнків славетних французьких митців пензля, як, наприклад, Кало, Сильвестр, Сен-Обен, Кошен, Марле, Дом'є й т. інші. Третій том ще не вийшов в світ.

Вичерпуючої, проробленої по останнім методам науки історії Парижа поки що не було, і твір Марселя Поета заповняє цю щілину. Сам автор, учень „Ecole des Chartres“ довгий час працював, як керівник багатьох книгозбірень. Зараз він стоїть на чолі Інституту міської історії, географії та економіки (Institut d'Histoire, de Géographie et d'Économie urbaines) і встиг вже відзначитися деякими виданнями з історії міста Париж. Останнє видання, тоб-то вищезазначений твір (Життя великого городу й т. и.) скомпоновано дуже вдало. В основі його композиції лежить концепція: „місто — це є соціальний вираз (expression sociale), що являє собою синтез дослідних методів „Ecole des Chartres“ та бергсоновської інтуїтивної філософії. Як письменний матеріал, так і альбом складені не педантично, сухо, але автор, що інтуїтивно „вдумався“ в історію свого міста, дав яскравий, захоплюючий твір, що мав великий науковий та книгарський успіх.

Цей успіх підштовхнув Огюста Пікара зробити те-ж саме й з іншими городами Франції. Ціла низка монографічних видань, що планує видати зазначений Ог. Пікар, має тим більші шанси досягти великого успіху, що, починаючи з 1914 року, самосвідомість великих міст та провінцій Франції значно по-сунулась уперед. Це явище визначилось, між иншим, і на міжнародній виставці художніх виробів, де окремі провінції та міста збудували собі власні павільйони. Паризькі книгарні взагалі не держать провінціального письменства, і таким чином на цій виставці паризьке населення вперше змогло наочно познайомитись з досягненнями провінціальних видавництва, поетів, письменників та митців.

Важливим заходом зазначеної культурної боротьби є „Mercure de France“, що вже чотирі роки видається Валентином Брел'єм в Лілі. Цей місячник об'єднує круг себе всіх північно-французьких письменників та діячів фландрського відродження. Завдяки цьому „Mercure de France“ торкається всіх боків соціального та культурного життя, вимагає визнання автономії провінцій та взагалі вносить бадьорість та понадбуденні інтереси в товщу французьких провінціалів, що не хочуть зовсім губитись перед виглядом „спруту-Парижа“. Енергійний видавець намагається придбати заслуженої популярності діячам південно-французької провінціальної літератури, друкуючи та видаючи їх твори.

Взагалі, твори провінціальних письменників відзначаються більш радикальним напрямком, що до громадських та політичних ідей. Так, Морис Вуленс, щовже більш, ніж десять років вперто змагається за справу „рівноправності“ провінціальних літератур, нині в своїх „Героїях“ яскраво малює деморалізуючий вплив війни на пролетарську жінку. Донс-Бризі є справжнім Толстим фран-

цузького провінціалізму та чекає відродження від „звичайного, невченого селянина“ („Au pays du sanglier“ par E. Donce-Brisu). Найвидатніший лірик Тео Варле нагадує Верлена в дні його молодости.

Ще помітніше сепаратистське порівняння в Бретані. Тут воно сполучається з політичними й навіть релігійними моментами. Бретанський місячник „Breiz Atao“ чуло відображає палкі змагання adeptів бретонського націоналізму.

В Дижоні виходить вже більше, ніж 15 р. чудово поставлений „Revue de Bourgogne“, що цікавиться справами бургундського мистецтва, культури, бібліофілії і т. и.

Особливого характеру набирає боротьба з гегемонією Парижа в Ліоні. Пролетарські ідеали багаточисленних робітників Ліона відбиваються й на загальнім характері творів ліонських культурних децентралістів. Найкращі сили групуються коло ліонського журналу „Les lueurs“, що перейнятий ідеями „понаднаціональної акції“.

Жваве та багатобічне літературне життя панує й по південних провінціях. В центрі його стоїть така значна фігура, як відомий поет провансальського відродження Містраль. Крім нього, значної слави набирає його небіж Фредерик Містраль молодший, який в своїх творах скаржиться на нехтування „романської мови“ з боку офіційльних вчених та вказує на інтенсивну працю в цім відношенні німецьких філологів. Особливо шануються твори німецького вченого Діца. Французькі вчені видають „Index generalic“, що повинен був конкурувати з „Мінервою“ виданням Діца, в наслідок тривалої дискусії зацікавлені кола визнали його за менш ґрунтовний.

Париж взагалі занадто мало цікавиться культурним життям південної Франції. Правда, „Le Monde Nouveau“ та „Le Mercure de France“ надрукували дуже цікаві „Окцітанські листи“, а Альбер Тибоді (A. Thibaudet) вмістив у „La nouvelle revue française“ блискучу статтю „Les poètes d'Aix“ в якій він пропонував влаштовувати в місті Aix південно-французькі змагання поетів, — але, взагалі, французькі „товсті“ журнали дають змогу ознайомитися з культурою півдня Франції тільки випадково, фрагментарно. Небагато французів знають, наприклад, що відомий французький поет Едмонд Ростан,

автор „Шантеклера“, що в попередреволюційні часи користувався всесвітньою славою, був нагороджений марсельською Академією за видатну працю „Два провансальських поета: Гоноре-д'Урфе та Еміль Зола“.

„Альманах Окцітанії“ налічує багато письменників з довгорічним літературним „стажем“, які зовсім невідомі в письменницьких колах Парижа. Кожному, хто цікавиться провансальською поезією, цей „Альманах“ безумовно необхідний, бо він має найзначніші документи провансальської культурної думки. Сучасність Прованса гарно відбиває журнал „Ос“, або місячник: „La Septincatcie“, що видається в Нарбонні. Ці журнали дають твори сучасних письменників та багато гарних ілюстрацій. Але головніший зі всіх журналів, це „Le Feu“, що друкується в місті Aix. Цей журнал має й бібліографічний відділ, так що по кількості матеріялів він займає перше місце серед виданнів, присвячених справі провансальського ренесансу.

Багато провансальських видань по зовнішньому вигляду значно крапці, ані ж паризькі видання. Особливо уважно видаються твори найулюбленіших письменників, як Містраль, Дельбуске, Дерень і т. інші.

Особливо від зазначеної боротьби провінцій з метрополією можна зазначити такі видання, що виїшли в Парижі та відбивають інші настрої: „Друг письменника“. За останній рік цей журнал багато уваги звернув на огляд різноманітних боків культурного життя, як, наприклад, „салони“, літературні кафе, скандали, полеміки, літературні ціни, газети, журнали, важливіші новини, некрологи, книгарська справа, театр, кіно й т. и. Цей журнал, що має обсяг 500 аркушів, може бути найкращим порадиником усіх аматорів французького письменства. Те-ж саме видавництво (Cres et Co) видає гарний бібліографічний журнал і „Vient de paraître“, який за 5 років існування зробився солідним журналом не тільки бібліографії, але й критики.

За останні часи видавництво Гайнмард видає „La revue juive“ (Жидівський огляд), де обговорюються всі справи сучасності жидівської культури. Наприкінці, треба зазначити „La revolution surréaliste“ орган сурреалістичного руху. З осені має видаватися великий місячник міжнародного характеру.

P. Bime

НІМЕЧЧИНА

* Нова академія. Вестфальську Вищу музичну школу перетворюється з цієї осені на Вестфальську Академію руху, слова й музики“.

* Старовинні картини. Один антикварій знайшов у Страсбурзі дві картини. Знавці визнали їх за видатні картини митців

старовинних часів. Одна, де намальовано зняття з хреста, є робота Гую ван дер Гоеса, друга — „Чотири великих ворога“ — робота Йорденсова.

* Премія за комедію. Премію Клейста 1925 року за кращу комедію дістав Карло Цукермайер за „Веселий виногради“.

* „Фаустів цикл“. З нагоди ювілейного святкування пам'яті Гете Веймарський Національний Театр поставив серію п'єс на тему „Фауст“. Окрім трагедії Гете поставлені були п'єси тієї самої назви Мальроу, Лесінга й Ленау, а також 1 й 2 частини „Дон-Жуана“ та „Фауста“ Грабе.

* У помешканні ландтага відбувся великий мітинг митців і скульпторів, що в багатьох доповідях схарактеризували своє кастрофічне становище. Близько 500 митців і скульпторів повинні були, через брак коштів, скласти своє ательє. Збори ухвалили вимагати від уряду що-найшвидше взяти заходів до поліпшення становища й організації допоміжної каси та фонду. На головних вулицях Берліна по різних магазинах виставляють тепер скульптури для того, щоб збільшити попит на художні витвори, який зовсім припинився.

* „Антимілітаристичний Музей“. З ініціативи відомого пролетарського письменника Ернста Фридриха відкрився у старому центрі міста „Антимілітаристичний

Музей“. У ньому виставлені різні „трофеї“, що змальовують, з одного боку, жахливу картину кривавих подій 1914—1918 року, з другого — експлоатацію пролетарських мас ніби-то для досягнення „славетної“ перемоги та „врятування батьківщини“. На жаль, цього музею немає в списку визначних речей, що їх рекомендують одвідувати всьому населенню, починаючи з школярів.

* Книжкова виставка. З ініціативи народного університету імені Лесінга й багатьох видавничих організацій організується велика книжкова виставка, що має на меті відродити інтерес до книжки, який підупав за останнього часу. Виставка поділяється на багато відділів, як от: „Шлях книжки протягом століть“, „Бібліотека робітника“, „Бібліотека, складена на гроші студентські“, то-що. Окрім цих відділів будуть виставлені рукописи й перші видання багатьох книжок, а також і друкарське та оправне виробництво. Що-вечора читається лекції з історії книги й друкарської справи.

ЧЕХОСЛОВАЧЧИНА

(ДОПИС)

Вийшла книжка віршів Євгена Маланюка п. н. „Стилет і Стилос“. Слідний великий вплив російської передреволюційної лірики (головно Н. Гумільов, А. Блок) та модних поетів російської революції доби березня. Найміцніша нота: войовничий націоналізм, скитство „по Іванову — Розумнику“ та гетьмансько-хліборобським штампам правішої еміграції. Форма вправна, культурна. Навіть цьому не дорівнює книжка віршів Юрія Дарагана „Сагайдак“ (Укр. Громадський Видавничий Фонд у „Празі“), досить слабенькі вправи на епічні й ліроепічні теми з неодмінним для кожного віршу бандургопачноочкурним „запоріжжям“, „козаченьком“ та „кониченьком“. Ритмічно поет в неволі „розмовної ритмики“ А. Ахматової.

З серпня почало знову роботу т-во революційних радянських поетів при Спілці студентів УСРР — „Жовтневе коло“ — давши ряд прилюдних виступів-докладів про культжиття Радукіаїни, „Гарт“, „Плуг“ та про окремих поетів і письменників УСРР.

Читано також і диспутувано над творами членів „Жовтневого кола“ — (Ант. Павлюк, А. Падолист, Клим Полішук, Г. Орлівна, В. Хмелюк, В. Дорошенко).

Відкрито семінари-студії: а) слова під керівн. А. Павлюка, в) маялярства: В. Хмелюка та с) драматичну — Т. Галія.

Про молоду чеську поезію. Повоєнна чеська література, це розкошування дрібного буржуа, хаос настроїв та впливів,

смакування мішанського тепленького куточка й добробуту, без ширших обріїв, більших, гостріших, болючих запитів. Правда, в цім хаосі що раз міцніша нота революційно-протестантська, зміцнюється голос соціальної пролетарської течії. Уже в самих початках молодого угруповання стратило найбільшого свого речника поета Іжі Волькера, що 24 років умер на туберкульоз, залишивши дві книги віршів, три драми, етюди та томик теоретично-критичних заміток. По його смерті значно зросли впливи молодих французьких шкіл близьких дадаїзму, футуризму. Найбільший теоретик молодшої школи Карло Тайге навіть вибудував нову поетичну школу „поетизм“ — щось дуже й дуже близьке до „метамистецтва“ наших панфутуристів. Все-ж літературний молодняк, що міцно тримається ґрунту пролетарських мас і не відривається від соціальної боротьби сьогоднішнього дня, дихає його повітрям і тремтить його боєм, не зраджує надій на міцне, велике майбутнє молодого чеського соціальної поезії.

До світової війни тон і напрям в чеській поезії скеровувало „покоління 90 років“. Махар (75-річний ювілей святковано тоді... Тепер інспектором армії Чехословацької Респ.). Мужний, енергійний поет, що во ім'я античного поганства його „Єдиної високої, цілої гармонії“ вів своїми віршами вперто боротьбу з християнством; — Містик-філософ, що поєднував соціальний утопізм з альтруїзмом християнства, Отокар Брже-

зіна; поет, що найповніше, найвиразніше відбив у своїх творах розгубленість дрібно-буржуазних верств, їх тугу за новою, живою моральною та соціальною орієнтацією, в імпресіоністичних тонах та барвах, з перлинами музично-широї лірики: Антонін Сова, та С. Найман, що повів перший чеську лірику далі, глибше, відкинувши моральні проблеми свого покоління та консервативні форми вислову — в ім'я сучасності, техніки, цивілізації, міста. Вже подекуди позначався формальний вплив У. Уйтмена й Е. Верхарна й на творах О. Бржезіни... Оптимістичний пантеїзм первісної природи та позитивітичне прославлення доби техніки й індустрії, гімни дротів та ротаційної машини ставлять С. Наймана в ряді з передовиками новотворцями європейської поезії.

З тої-ж верстви, з того-ж середовища, навіть групи, вийшов і визначний чеський драматург Карло Чапек, початкуючи де-чим у своїх творах зріст, зміцнення кубофутуризму. Багато драм Чапека користуються великою популярністю по зах. європ. театрах (особливо К. І. К. відома й в Союзі Рад. Соц. Республік із невдалої переробки її А. Толстим).

Національне визволення чеського народу не лишило якогось визначнішого сліду в літературі, бо-ж все написане з 1918 року групою націоналістичних поетів не дало нічого оригінального, свіжого — трафаретово, шабლოво виспівуючи алегоричну „перемогу-діву“.

З цієї групи дав свіжі й барвисті зразки лірики Карло Томан.

Умови розвитку нової чеської поезії — війна, доба національного визволення, відгуки революції і загострення класової боротьби сприяли тому, що не встигли розвинути всякі місти ні окультні, символістичні ухили, рівняючи з літературами сусідніх чехословацькому народів — подибуємо в ній більш свіжості, безпосередності, здоров'я коштом ліричного містицизму, проблематизму та психологічності що до прози.

З року 1920 все виразніше, більш настирливо заявляє про своє існування, розвиток, зріст нове постичне покоління. В ній драматична сила війни та революції, життєвий оптимізм молодості, що хоче змагатися жити, скинувши жах війни. В добі 1914 — 1920 зміцніло коштом індивідуалістичного нинішнього — уванімістичне, колективістичне почуття, немає часу й цікавості бабратися у своєму „я“, в суб'єктивних своїх почуттях та переживаннях. Соціальні елементи так виросли й опанували настрої, що знялася ціла дискусія що до „пролетарського мистецтва“. Редакція комуністичної газети „Руде Право“ об'єднує в той час майже всіх представників нової соціальної поезії, хоча вона росла в літературі під різ-

ними впливами — тут і вплив Жовтневої Революції та комунізму, — бойова, класова поезія, — тут і поезія пацифістського соціалізму, урбанізм Е. Верхарна й соціальний гуманізм А. Дюамеля та Ш. Вільдрака.

Творчість апологетів нової лірики змагається відбити в собі все життя колективу, підпорядкувати свої почуття, бажання й погляди колективні. Про революційні передодні й мрію мас, що ось-ось у бурі й пожежі має втілюватися в життя, каже Йозеф Гора в книжці „Трудова Година“. Великою любов'ю до світу творчих, трудящих, щирістю, сонячним днем живої молодості дихає перша книжка віршів Іжіго Волькера „Гість у хату“. Зовсім рве з минулим і формами попередньої літератури С. Найман, аби вільно, цілковито вільно виявити революційність тенденцій своїх у книжці віршів „Червоні Співи“.

Місто, горе й боротьба його, соціальні суперечності, катаклізми, наростання соціальної бурі й свідомості на перебудову світу — відбивають книжки віршів: Індрижиша Горжейшиго „Музики на площі“ та Ярослава Сайферта: — „Місто в сльозах“. Такі ж твори й Шальди.

Патосу молодості не стало, щоб він, відданий у світ, став переможним патосом нового життя, патосом соціальної революції. Темп молодості соціальної поезії — соціальної революції під натиском спаду ліричних сил стає боєм довгої, важкої кризи. Приходить друга дискусія, чи правдивою функцією поезії лірики є тенденція, чи більша правда ідеї чи життя, чи т. зв. „художня правда“. Вмирає як раз в ці дні найкращий поет цього покоління Іжі Волькер, в другій книжці поезій „Тяжка година“ та драмат. нарисах давши перші спроби втілити соціальну ліричність у форму балади. Його шляхом пішли молодші: Фр. Браніслав, В. Библь та літмолодь, що лише почала шукати себе. Після дуалістичних проблем соціального пориву в книжках: „Бурхлива Весна“ та Серце й кипіння світу“ — Йоз. Гора в книжці „Італія“ вертається до лірики подорожника. Під впливом формалістичних шкіл Франції (за К. Тайге й його поетизмом) колись виразно комуністичний союз молодих „Деветсіл“ пішов на манівці — виключаючи за для чистоти й художності ліричної форми не тільки елемент тенденцій, а й ідеології, такі: остання книга півдаїстичних кавярняноміднетківських віршів Я. Сайферта „На хвилях Г. С. Ф.“ та повні ліричної потенції, дитячої радості, жаги до життя — як-би не було — в книзі Віт. Незвала „Пантоміма“. Сучасна чеська соц. лірика, це боротьба старого світу з новим, що ховає ще в глибині сили робітничої класи, але чує, живе ритмом доби.

ПО ИНШИХ ДЕРЖАВАХ

* Нова „Шенільська галерея сучасного мистецтва“. У Лондоні, у новій галереї виставлені витвори сучасного мистецтва Англії, Франції й Америки; це — т. зв. „Потрійна виставка“. Галерея буде осередком мистецтва в Лондоні. Тут збиратимуться митці всіх національностей для обміну думок і дебатов із питань мистецтва.

* Міжнародня художня виставка. У Лондоні, в помешканні Державної Академії буде відкрита виставка. На ній будуть виставлені роботи австрійських, бельгійських, німецьких, голандських, норвезьких, шведських, швейцарських, чехо-словацьких і французьких митців.

* Святкування пам'яті Йоганна Штрауса. У Відні сторічний ювілей дня народження Йогана Штрауса святкували майже всі віденські музичні й культурні організації. На стіні будинку, де народився Штраус, прибито кам'яну дошку.

* Пожертвування Угорській Академії Наук. Академія Наук з нагоди свого 100-річного ювілею одержала від одного публіциста й історика 10.000 пенчо. Відсотки з нього через кожних три роки як премію одержуватимуть ті особи, що зроблять

найбільші послуги угорській справі якоюсь літературною працею чи діяльністю в пресі.

За передсмертним розпорядженням Йоганна Кегля Академія одержала цінну книгозбірню, що складається з 11.000 з чимсь книжок (переважно, зі сходинства).

* Виставку картин вивезено до Карлуе, в Швайцарії, а звідти — до Берліну. Там картини будуть вміщені в одній залі „Національної Галереї“. На виставці представлено малярське мистецтво країни за останні сто років.

* Нобелівська премія. Нобелівську літературну премію цього року ухвалено дати норвезькій письменниці Сігрід Ундсет (перша була Зельма Лагерлеф). Ундсет — це письменниця мало відома, а тому преміювання її викликало здивування.

* На честь Байрона в Греції випущені поштові марки. На одних марках є його портрет, на інших малюнок: Байрон звертається з промовою до греків.

Це перший випадок такого вшанування поетової пам'яті.

* Смерть Стефана Жеромського. 20 листопада у Варшаві помер видатний польський письменник Стефан Жеромський.

АМЕРИКА

* Приготування до живої газети в Нью-Йорку. Культурно-освітня робота відділу УФРПА в Нью-Йорку має розпочатися т. зв. „Живою Газетою“. Деякі приготування вже пороблено. Просвітня комісія намітила план і попоручила одному з товаришів „зредагувати“ цю „Живу Газету“. Сюди входять слідуєчі відділи: політика, література й мистецтво, гумор і сатира, бібліографія, хроніка, „дописи з місць“ і оголошення. Участь братимуть найспосібніші сили в Нью-Йорку.

Просвітня комісія при ньюйоркському відділі задумує систематично провадити культурно-освітню роботу в той спосіб, що кожного тижня уряджати на переміну лекції, вечірки, і вище згадану „Живу Газету“ і т. и. Предбачається певні успіхи.

* Канада. Українська чорна сотня в Канаді на сторінках свого органу „Український Голос“ ч. 41 від 14 жовтня 1925 опоганила пам'ять галицьких революціонерів-комуністів Мельничука Степана і Шеремети Петра, розстріляних польською владою за участь в повстанні 11 листопада 1922 р. Українські канадські „патріоти“ в третю річницю герой-

ської смерті комуністів кажуть, що вони не були комуністами, тільки петлюрівцями, що перед смертю сповідались та що Мельничук не вмирав з Інтернаціоналом на устах. Комуністами, кажуть „патріоти“, зробив їх М. Ірчан в своїй драмі „Дванадцять“. М. Ірчан, який через три роки збирав всі можливі матеріали про розстріляних комуністів і їхню червону повстанську ватагу, у відповідь „патріотам“ написав цілу історичну розвідку і почав друкувати її на сторінках „Укр. Робітничих Вістей“ у Вінніпегу. На основі листів розстріляних до рідних в Галичину з Радянської України, на основі свідчень наочних свідків езекуції-адвокатів оборонців, відпису судових актів, голосів української і чужої преси, фотографічних знімків важливіших документів і ин., М. Ірчан цілковито опрокинув брехню петлюрівців і його відповідь є рівночасно цінним матеріалом до історії революційного руху в Східній Галичині. Відповідь ця викликала величезне зацікавлення між українським робітництвом американського сходу. Її наголовок: „В обороні робітничо-селянських героїв“.

М. Ірчан

Бібліографія

В. Вакар (В. Правдин). Накануне 1905 г. в Кieve (Июльская стачка 1903 года). Киевский Истпарт. Стр. 154. Цена 1 руб. Книгоспілка. 1925.

Як відомо, 1903 рік був роком перших масових виступів пролетаріату всієї колишньої російської імперії, а в тім — і особливо — на Україні. Літом і восени цього року робітництво України (Київ, Одеса, Миколаїв і інших міст) перевело величезні страйки, влаштувало масові демонстрації проти самодержавства, стало на шлях політичної боротьби, зросило вулиці міст своєю кров'ю — в бійках з озброєними силами царату. Це була немов би „репетиція“ перед 1905-им роком. — Отже є цілком зрозумілий і оправданий інтерес до 1903 року, як також і зв'язок між ним і 1905-им роком. І Київський Істпарт добре зробив, що нагадав нині про 1903 рік такою цінною книжечкою, якою є робота В. Вакара (В. Правдина) — „Накануне 1905 г. в Кieve (Июльская стачка 1903 года)“.

Автор книжки — В. Вакар — учасник і свідок липневого 1903 року робітничого страйку в Києві й липневих бійок робітників з поліцією й військом; він — член тодішнього Київського Комітету РСДРП — активний політичний робітник. — Під вражінням пережитого — він — з доручення київського партійного комітету — пише тоді-ж — 1903 року — вже за кордоном — живе, напівбелетристичне оповідання про липневий виступ київських робітників, про роботу місцевого партійного комітету, про робітничі настрої і заміри, про вчинки ворогів; наводить тут же деякі документи (прокламації, накази влади, ухвали партійного комітету, то-що). — Того-ж 1903 року редакція „Искры“ (органу РСДРП) друкує — в Женеві — це оповідання — справоздання окремою книжечкою під назвою — „Революционные дни в Кieve. История Киевской стачки“.

Тепер — через двадцять з лишком років — виходить ця книжечка другим виданням — без жадних змін — під новою назвою. — Автор додав до неї лише передмову та післяслово. Післяслово (стаття В. Вакара — „Июльская стачка солидарности в Кieve в 1903 году“ — вміщена вперше в „Летописи Революции“ в 1924 році) містить в собі деякі додаткові документи про липневі дні в Києві, роздобуті автором в Архіві Революції.

Книжка В. Вакара — гарний подарунок робітникам України й всім товаришам, що вивчають історію нашої робітничої класи. „Книгоспілка“ видала її чепурно, гарним друком, хоч і визначила трохи задорогу ціну.

П. Христюк

1905 рік — Село. Уложив П. Дерід. Збірка до 20-ої річниці революції. За редакцією Ф. Шаковичького. Державним Науково-методологічним Комітетом НКО УСРР по секції політосвіти до вжитку в селянських будинках і хатах читальних дозволено. — Ухвалено Всеукраїнською Комісією що до святкування 20-ти річного ювілею революції 1905 року. Стр. 260. Книгоспілка, 1926.

Книжку призначено для місцевих політосвітробітників і членів політсамоосвітніх гуртків — як політичний „матеріал для доповідів“ про революцію 1905 року і як „художньо-літературний матеріал для проведення вечірок, вистав, інсценізацій“. — Політичний матеріал вміщено в двох перших розділах: „I. 1905 рік — загальні нарисы й оцінка подій“ і „II. 1905 р. — революція на селі“; художній — в двох останніх: „III. 1905 рік в художній літературі“ і „IV. П'єси й інсценізації“. В невеличкому V розділі подано список літератури про революцію 1905 року.

Гарне вражіння справляє в збірці художньо-літературний матеріал: влучні зразки з оповідань революційної доби М. Коцюбинського, В. Винниченка, С. Черкасенка; три п'єси — „1905 рік“ за опов. Коцюбинського, „Записна книжка“ — за В. Винниченком і „Голодні хутори“ К. Кошевого, — все це безумовно придасться

сельбудовцям. — Що до політичного матеріалу — то його підібрано не зовсім влучно. В першому розділі не подано ні одної — хоч би невеликої — синтетичної статті про події 1905 року; увесь він складається з коротеньких уривків зі статтів різних авторів про 1905 рік; кожен з цих уривків — класичний, гарний, але якось вони не творять суцільного образу. Несуцільний, уривчастий матеріал подано й в розділі про революцію на селі, — хоч цей розділ має перед першим ту перевагу, що його навіязано до революційних подій на Україні, тим часом як перший має „загально-російський“ характер. — Зрештою: чим багаті, тим і раді. На селі (а збірник призначено для села) — книжка не буде зайвою, особливо художня частина її. Видано її на гарному папері, чітким друком, чепурно. Незрозуміло лише, чому на збірникові не визначено ціни.

П. Костенко

Проф. О. А. Ерманский. Организация торгового предприятия. Новое, расширенное издание. „Экономическая Жизнь“ М. 1925, ст. 277 с 124 иллюстрациями в тексте.

Видана з новим заголовком і трохи поширена робота проф. О. Ерманського „Рационализация торговли“ має всі хити й всі позитивні якості першого видання.

Оснівна стійність книжки — це її живий, цікавий виклад, велике число ілюстрацій, надто в другому виданні. „Экономическая Жизнь“ видала книжку без порівняння краще, охайніше, — видала книжку добре, чого не можна сказати про видавництво Центросоюзу, що випустило перше видання.

В рямці живого, захопливого викладу вміщено великий і різноманітний матеріал, який характеризує організаційну структуру торгового підприємства і сучасні спроби його раціоналізації на Заході в цілій різноманітності раціоналізаторських методів.

Отже, книга проф. О. Ерманського говорить не про раціоналізацію торгівлі, як галузі народного господарства (організація фінансування, проблема взаємних відношень торгівлі й промисловості, торгівлі й транспорту й т. д.). Тут мова про організацію окремого торгового підприємства, його внутрішньої структури. Від такого точного окреслення мети книга безперечно вирає, виходить закінчений програмно-методологічний рисунок.

Роботу поділено на сім оснєвних частин. Вступ і перша частина (ст. 1 — 38) характеризують головні завдання й принципи організації торгового підприємства: принцип великого й швидкого обороту товарів і малого прибутку на одиницю товару, принцип оптимума, зближення точок у просторі й часі, порядок переведення раціоналізації і умова її успіху. Вступна частина підкреслює специфічність раціоналізаторської роботи при радянському державному капіталізмі. Коли на Заході раціоналізацію диктують цілком інтереси приватно-господарського характеру, то в наших умовах раціоналізаторська робота в окремім підприємстві набуває широкого народо-господарського й соціально-політичного значіння. В боротьбі за дешевість і добротність продукту раціоналізація має відіграти величезну роль. Тому вона повинна зайняти поважне місце в системі економічної політики радянської держави.

Мимо своєї вартістї, вступ не окреслює більш-менш виразно меж і об'єкту раціоналізації. Ясно, що найбільше дадуться раціоналізувати, а надто цілим рядом дорогих механічних приладів, великі підприємства. Тим часом наша роздрібна торгівля в переважній своїй частині має дрібний характер. „Торгових фабрик“ Заходу, як от берлінський універсальний магазин Вертгейма, в нас немає. Великих універсальних крамниць Мосторга (б. Мюр і Мереліз) й ТУТа — одиниці. Те саме можна сказати про найбільші державні й кооперативні оптові організації. Очевидно, не для цих торгових велетнів написано книгу з десяти тисячним тиражем. Вона обчислена, видимо, на масу дрібної й середньої торгівлі. Остання також потребує раціоналізації. Але раціоналізаторські прийоми тут спрощено, здешевлено, масштаб їх звужено. Тому книга, присвячена організації окремого підприємства, повинна б головнє містити опис організації і способів раціоналізації дрібного й середнього підприємства. І тільки на довершення раціоналізаторської роботи спинятися на методах, якими може бути доповнена робота раціоналізатора в великому торговому підприємстві. Автор вибрав протилежний шлях. Він що-разу накреслює, в дальших частях, широку й яскраву картину раціоналізації в найбільшому підприємстві мертвих факторів його діяльності („місце й обладнання“, ст. 38 — 52) і живих факторів (організація робочої сили й організація роботи службовців ст. 52 — 108). І аж потім наприкінці розділу робить увагу, що, певна річ, в показаному обсягові, все це можна

застосувати тільки в найбільших підприємствах. А дрібні й середні підприємства мусять вибирати з цілої маси методів те, що їм вигідне.

От цей напрямок викладу, від складного до простішого, та й то далеко не завжди з розглядом цього „простого“, дуже зменшує, з причин, що ми вже з'ясували, практичну вартість інтересної книги проф. О. А. Єрманського.

В трьох останніх частинах книги (розподіл функцій ст. 108—115, організація окремих сторін діла ст. 115—189 і організація контори ст. 189—278), великий інтерес, здебільшого практичний, мають такі розділи: відділ закупівель, організування складу, картотека, кореспонденція, техніка виготовлення листів, робота друкарниць, реєстратура.

Надзвичайно інтересний останній розділ „механізми в конторській роботі“: тут яскраво змальовано силу винаходу, що механізує кожну трудову операцію.

До книги доданий дуже неповний список джерел. Дуже бажано було б доповнити дальше видання книги проф. О. А. Єрманського коротким покажчиком літератури до кожного розділу, з тих питань, про які там мова.

Л. С. Бак

Опоков, Е. В., проф. Водные богатства Украины. — Вид. ДВУ. Ст. 1 — 161, 8°. Київ, 1925 р.

Проф. Е. Опоков подає короткі, але вичерпуючі відомості про водні багатства України, щоб-то про ті запаси енергії — „білого вугілля“, що можуть бути продуктивно й без шкоди для населення використані з промисловою метою.

Обчислюючи гідравлічну енергію Дніпра, Прип'яті, Десни та інших рік України, автор на підставі власних досліджень та за вказівками численної літератури, досконало використаної, констатує, що середня енергія рік України на протязі дев'яти місяців середнього року виносить 1.300.000 кіньських сил; відповідними заходами можна досягти максимальної енергії до 2.500.000 кіньських сил на протязі шести місяців на рік.

Наведені цифри, як каже автор, свідчать про те, що запаси гідравлічної енергії на Україні, хоч і не такі вже колосальні, а все-ж дуже значні й в багато разів більші за ту незначну кількість енергії, що використовується тепер через силові установки на наших ріках.

Далі автор спиняється на колосальному значінні торфовищ України, що своїми запасами торфу цілком можуть забезпечити Україну енергією на 100 років. На торфовищах України, каже автор, можна утворити й розвинути велику промисловість, можна мати свої промислові райони, не менші за Московський Центральний Промисловий район. Зокрема, торфовища, що лежать в долинах р. р. Трубежа та Ірпеня, можуть цілком забезпечити електричною енергією м. Київ з усіма його передмістями.

Підсумовуючи запаси „білого вугілля“ й торфу на Україні, автор зазначає, що Україна не бідніша на гідравлічну енергію, як Німеччина та Швайцарія, хоч і бідніша за Норвегію, Швецію, Італію та Францію.

Цінність роботи проф. Опокова збільшує додаток, де подано відомості про гідравлічні установки, греблі й водосховища за кордоном, а також досить гарні фотографії та карта водних багатств України.

При тому великому значінні, якого в даний момент набуває план електрфікації України й цілого Союзу, книга проф. Опокова є своєчасний, ґрунтовний і цінний вклад в скарбницю української науки.

К. Дубняк

Ю. П. Фролов — асистент акад. И. П. Павлова по кафедре физиологии Воен.-Мед. Академии „Физиологическая природа инстинкта с точки зрения учения об условных и безусловных рефлексах“. Изд. „Время“, Ленинград, 1925. Стр. 212.

Тому півтора року, на другому психо-неврологічному з'їзді, прихильники „інтроспективного методу“ несподівано атакували школу Бехтерева. Вони самовдоволено покликали:

— Візьміть хоч такий інстинкт, як відліт птахів. Зводити його до рефлексів смішно. Є птахи, що перелітають по-одиноці. Ніколи не бачили вони ані того місяця, куди їм треба летіти, ні тих місць, якими треба перелітати. А проте вони несхибно летять, куди треба. То про який же рефлекс тут можна говорити?..

І „об'єктивна психологія — resp. рефлексологія“ тоді не могла дати одсічі адептам суб'єктивної психології. Не спромоглася врятувати тоді бехтерівців і школа Павлова.

Скинути запинало тайни з інстинкту переліту рефлексологи не змогли на з'їзді. Але навряд чи хто з їх сумнівався, що як не сьогодні, то завтра, а це питання буде з'ясоване.

Розкрити механізм „загадкових“ інстинктів, на зразок названого, — це тепер одно з найповажніших завдань психо-рефлексології. Усяка спроба розв'язати це завдання викликає глибоке зацікавлення не тільки серед спеціалістів. І не дивно. Адже йдеться про можливість (або неможливість) звести кожний психічний процес, — а, значить, і інстинкт, — до реакцій живої клітинки на такі чи інші подразнення:

— Матеріалізм або ... або ...? Коли не віталізм, то — „щось на зразок чогось“. Нарешті по вітринах книгарень з'являється заваблива обгортка:

„Физиологическая природа инстинкта“.

Купую. Вчитуюся.

В першому розділі, серед попередніх уваг, перелічені „предмети й явища, що дражнять нашу цікавість, як добре вигаданий ребус“. Сюди належать: „бобри, що роблять свої знамениті греблі з мистецтвом інженерів, перелітні птахи, що відбувають свої подорожі на тисячі верстов строго визначеними дорогами...; риби, що йдуть тертися до тих самих водоймищ, де вони самі колись вивелися...; копитні, що знаходять воду в степу на багато десятків верстов; звірі й птаці, що починають мстити свої лігва або гнізда певного дня й за певним планом“.

Дожидаючи на відгадку хоч не всіх, то деяких вичислених у Фролова проявів інстинкту, знайомлюся зі змістом другого розділу.

Початок його подає історію трактованої проблеми. Далі — сучасний стан цього питання. Між иншим, автор книги пробує в цім розділі заразити читача світоглядом суб'єктивних (так, так — суб'єктивних) психологів, які наділяють мурах і інших комах здібностями, більшими від здібностей високо-організованих представників фауни.

Така спроба виявляється ось у чім. Автор називає „явними несообразностями“ об'єктивно-зоопсихологічні роботи В. А. Вагнера. І чому-ж? Тому, що проф. Вагнер, будучи еволюціоністом, держиться строго-еволюційного принципу що до розвитку нервово-психічних властивостей в живих організмах.

Розділ III-й — „Особливості й переваги фізіологічного методу дослідження рефлексів“. Це більш-менш удалий переспів деяких розділів „Двадцятилітнього досвіду“ І. П. Павлова.

Останній розділ, — четвертий. Знов переспів павловських сторінок. Можливо, що асистент славетного фізіолога так і зважився-б вийти перед читача поза сферою дослідів свого патрона, якби в останнього були вже експериментально-обгрунтовані висновки про фізіологічний механізм хоч би одного такого незрозумілого поки явища, як „спосіб переміщатися в зозуль, що роблять свої переліти по-одиноці“. Але в Павлова тільки дві руки й одна голова. Творець доктрини про умовні рефлекс, мабуть, просто фізично, або, як тепер кажуть, технічно поки що не може взятися до розроблення питання про механізм перелічених у Фролова в другім розділі загадкових проявів інстинкту. Хоч-не-хоч, авторові „Фізіологічної природи інстинкту“ самому доводиться вийти перед читачів з розв'язанням питань, що нагадують „добре вигаданий ребус“.

В чім же власне, на думку Фролова, полягає „природа“ цього „ребуса“, зокрема — перельоту деяких птах, що свою осінню подорож відбувають по-одиноці?

Багато є в названій книзі малозрозумілих читачеві фраз, але на останнє питання автор відповідає досить ясно. Він повідомляє всіх цікавих, що „этот вопрос остается пока открытым“?!

Нарешті — закінчення. Тут асистент відомого цілому світові ученого вважає за свою повинність взяти на себе роль людини, якій спало-б на думку переконувати когось, що немає нічого гідного осуду в рефлексологічних експериментах Івана Петровича з собаками.

„Захищаючи“ свого учителя, Ю. П. Фролов на 185-тій сторінці своєї „роботи“ демонструє перед кимсь таку перлину своєї стилістики: „не следует гнущатися изучением поведения собаки. С нею связывает нас многотысячная история“ (курсив мій. Н. Б.).

Висновок? В двох словах: пропало 1 карб. 45 к., заплачених за книжку.

Н. Білгородський

Проф. К. Тимірязев. Життя рослини. Переклад Я. Лепченко. Державне Видавництво України, 1925, стор. I—XII, 1—228, ц. 1 карб. 60 к.

Твір видатного російського вченого з'являється в перекладі на українську мову вперше; твір цей в оригіналі був багато разів перевиданий; відомий він і в чужоземному природничому письменстві, — наприклад, в Англії, де його зустріли дуже прихильно, а самий виклад предмету названо „сократівським“ (часопис „Natura“).

Отже, рецензувати такий твір — річ зайва, а може навіть і не зовсім пристойна... А тому, замість рецензії чи замість реферування твору, ми спинимось коротенько на тій думці, що по асоціації викликала у нас ця книжка.

Жовтнева революція спричинилася, між иншим, і до великої продукції книжок. Хоча кількість книжкової продукції українською мовою за вісім років Жовтня й не дорівнює кількості виданих на Україні книжок мовою російською, а проте ця кількість, порівнюючи, дуже поважна...

От тільки серед цього моря українських книжок не багато є ґрунтовних поважних робіт, відомих у світі творців культурних цінностей. Ми дуже ще мало маємо (або й зовсім не маємо!) перекладів творів з соціології, економіки, статистики, природничих наук та инших галузів знання — не маємо перекладів творів всевітніх велетнів людської думки з питань поточного життя. Ми ще не маємо виданого по українському навіть Дарвіна і наша селянсько-робітнича молодь, що виповняє тепер вищі школи, мусить тим часом читати це все, як і раніш, в перекладах російських.

Правда, приказка польська каже: „Nie razem Krakow zbudowaly“, але все-ж ми мусимо пам'ятати, що вже перекотило за 8-му річницю Жовтневої Революції... Вісім років працюють у нас поважні видавництва, які мусять колись узятися й до видання великої української книжки; брошурочна література, те „дещо...“, що ним улавилися українські видання передреволюційного часу, повинні поступитися перед великою книжкою.

Отже, будемо сподіватися, що поява коштовного твору небіжчика проф. К. Тимірязева в перекладі на українську мову — поява саме в 5-ту річницю смерті цього славнозвісного ботаника, знаменує собою наступний етап в діяльності нашого поважного Держвидаву — етап до видання великих книжок, солідних праць. Це пілком відповідає потребам великої більшості нашої молоді по Вузах та по Робфаках; цього вимагає й загальна українізація вищої школи.

До книжки „Життя рослини“ долучено гарного портрета небіжчика вченого, його біографію, витяги з рецензій на згаданий твір (проф. А. Бекетова та англійського часопису „Nature“) та силу рослинних малюнків у тексті.

Мова перекладу прекрасна, досконала (редакція філолога О. Курило, а термінологія, номенклатура та наукова мова зретагована в Природничому Відділі І. Н. М. при ВУАН) і саме видання виглядає чепурно та гарно. Крім того до книжки додано українсько-російський абетковий словник-показчик.

Г. Ков.-Кол

Гео Шкурупій. Переможець дракона. Книга оповідань. ДВУ. Бібліотека українських письменників. 246 стор. in. 16°.

В книжці сім оповідань. Два останні довгі, наближаються до типу повісті. Чотирі перші витримують канон новели. П'яте, середнє розміром поміж першими та останніми, найбільше наближається до традиційного типу оповідання-переказу. Це оповідання „В огонь та хугу“ що до його теми та викладу так само займає середнє місце поміж новелами Геа Шкурупія та його повістями.

Розмір Шкурупієвої новели традиційний — три чверти аркуша або трохи більший — від 15 до 22 сторінок малої шіснацітки. В основі всіх чотирьох новел лежить, очевидно, життєвий анекдот.

Анекдот, як відомо, є одна з тих природніх форм вислову, що з неї виходять шгучні мистецькі форми. Новела про наркома в латках („Нарком“) подає читачеві такий анекдот майже в сирому вигляді. В останніх новелах анекдот подано стилізований. Книжка починається зворушливим анекдотом про кочегара-китайця за назвою „Переможець дракона“, що дала наймення й самій книжці. „Переможець дракона“ та „Нарком“ стосуються до серії залізничних новел, об'єднаних в окремі книжки — „Пригоди машиніста Хорна“. На жаль, залізничних новел тут тільки дві. Своєрідне життя сучасної залізниці заслугоує на спеціальну увагу белетриста. Поруч Шкурупієвих новел з цього побуту пригадуємо ми тільки одне оповідання Гордія Коцюбі.

Про обидві залізничні новели Г. Шкурупія можна сказати, що головну увагу автор звертає в них на матеріальне оточення, а не на героїв. Герої — і сам машиніст Хорн, і китаєць Ліу-Чу, і чистильник Жужелиця, він же Каменев, тут ледве показані. Як живих людей їх не впізнаєш. І взагалі авторові не щастить, як з індивідуальними, так ще більше з колективними портретами. Лірична суб'єктивність Геа Шкурупія заважає йому виявити епічну об'єктивну спостережливість до чужої психіки. Отже маємо цілу низку автопортретів у різних ролях — все більш-менш люмпенських.

Гео Шкурупій людина міська. Новели його перейнято міською футуризмовою романтикою. Ця романтика утворює йому стиль — надто афектований, що иноді, коли не підкреслено робленість, жартовливість афектації, буває зовсім не до речі. Так, у першій, зворушливій новелі читаємо страшний опис бурхливої ночі: „у чорнім повітрі відбувається якась страшна сатанинська меса etc. (на ст. 5), а сміятися з того не можна, бо сам мужній машиніст Хорн плаче на останній сторінці оповідання...

Прекрасно виправдано афектовану романтичність викладу пародійним тоном у „Тисячі пройдисвітів“, де автор глузливо малює („передражнює“) Джека Лондона та О. Генрі. Навпаки, в „Патетичній ночі“ Гео Шкурупій вже цілком серйозно забажав виконати облудне розв'язання інтриги за одноманітно-ефектним О. Генрі. З „Ночі“ вийшла загадкова картинка для дітей молодшого віку, — „вгадайте, де бандит?“

Просто і непримусово переказано історично-правдиву історію захисту Київського арсеналу. На відміну від усього іншого персонажу книжки героїчні поєдинки в цьому оповіданні „В огонь та хугу“ встають, як безумовно правдиві й живі, хоч і окреслено кожну з них тільки декількома чорними рисками. Тут єсть підвищені місця з неафектованою романтичністю.

Сухий, майже газетарський кінець оповідання справляє саме тим художнє враження, бо немає мелодрами. З оповідання вийшла б хороша кінематографічна стрічка з прекрасними батальними сценами.

Проте дивне враження залишають дві кінцеві повісті. В повістях автор поставив завдання відбити жах громадянської війни через хвору психіку людини, що згубила себе саме в цій війні. Перша повість має назву „Чорна німеч“ і в дужках „клаптик записок хворого чоловіка“.

В анонімного героя божевілья має суто-пасивний характер, є наслідком пригнічення психіки всякими, досить докладно змальованими тут, жахами, властивими звірачій людській вдачі. Треба зазначити, що пасивна постать героя робить це надто червоне оповідання блідим.

„Чорна німеч“ малює неприємну картину здичавіння регулярної частини якоїсь, невідомого кольору армії, констатуючи, що з суспільного колективу стала вовча зграя. Дальшу еволюцію такої вовчої зграї подає остання повість „Штаб смерті“ з епікурівським епіграфом — „навіщо боятися смерті“... Божевільний герой повісті виявляє аж надмірну войовничу активність, і взагалі ця повість є антитезою до попередньої на бальмонтів сюжет — „прекрасно быть безумным, ужасно сумасшедшим“. Дія „Штабу смерті“ відбувається на золотих просторах Української Мексики, являючи собою щось середнє поміж традиційним, національно-гайдамацьким романтизмом (де-не-де нагадуючи навіть „Тараса Бульбу“) та перекладовим американським.

В цьому щось трохи чудернацьке.

Взагалі автор надто чудить у своїй книжці, що йому йде на шкоду. Деякі новели та гарне оповідання з поганою назвою „В огонь і хугу“ доводять, що він оповідає вміє. Виклад книжки простий і зрозумілий.

М. Доленго

Б. Антоненко — Давидович. Запорошені силуети. Оповідання. ДВУ Київ 1925 р. стор. 158 in 16^о.

„Запорошені силуети“ — скромненька книжечка — всього на півтори сотні сторінок піснотяжки — 10 в ній невеличких речей.

„Синя волошка“ — перше оповідання... Пам'ятаєте, як ото у покійницького Г. Чупринки — „сині волошки, білі ромашки, — стебла тонкі...“ А „волошка“, треба вам знати, це взагалі трохи не „національний“ образ для колишньої літератури. Отже читавмо:

„Стисну міцно долонями скроні, зіпругь ліктами на вогку лутку, прилину часом до холодного скла й звязку зморений погляд з лихтаревими плямами на калюжі серед пішоходу...

... Тоді зашелестить і прокинеться в грудях моя травнева радість, заспіває гімни сонцю розгойдана вулиця й встане на весь свій зріст така яскрава близька Синя Волошка... тоді потечуть" й т. д. й т. д.

"... І враз захолюне в кутку знесилена думка, повисне павутинням у самотній кімнаті моя мережена туга й вмере, не діждавшись сонця, перетята радість, як умерла Синя Волошка"...

Це лише перші рядки лірики. Ну, а далі, зрозуміло, що за наведеним вище початком розгорнеться оповідання про трагічне кохання? Та про що-ж і можна оповідати, оперуючи в кожному рядкові „сизими плямами“, „зеленими снами“, „зав'язлими квітками“, „айстрами“, „золотим листям“, а відтак „кохальним“ романтизмом на революційній підливі.

А конкретно: „Синя Волошка“ — таке наївне, хороше дівча — і обов'язково від селянської різлі. Дівча це в якійсь забутій і можливо теж запорошеній історією партії. Така партія, як і кохання, не тільки дівча може зачарувати!

Там підчас загостреної горожанської боротьби можуть іти за шклянкою кави чи чаю розмови про високі й заплутані або інакше „прокляті“ питання. (У Антоценка про полові відносини). Старовинна дуже картинка, особливо для часів, про які мова йде в оповіданні, — „коли сунуть звідусіль вороги й цими днями здобудуть місто“. Проте — любов розцвігає. Її навіть горожанська війна не розтрощила в тріски. Словом ця „волошка“ не хоче віддатися Василю й тому залишається лише молитися за Волошку та на прощання „міцно поцілувати її руку“. Білими нитками для „розгортання“ сюжету служать якісь бої з якимись воротами — для того, мовляв, щоб „знову своє-ж, своє місто“, де Синя Волошка „хороше дівча“.

Щоб спасти „провалених“ товаришів потрібна жінка яка зможе пожертвувати своїм тілом. Партійна нарада й Синя Волошка: „Я згоджуюсь, я піду“. Василь з муками проводить її до ротмістра Воронова; до того він хоче „взяти“ її, але... вона-ж не знала мушени!..

Автор просто конає з Василем:

„Саню!.. І мої змучені ноги підкосились і сіли (?) на краю пішоходу..."

Синя Волошка виконала завдання. Василь з неї молитися.

А вона: „Скінчено... не можу. Немає тут уже нічого..."

„Саня вночі отруїлась...“ Сніг... Сніг... Можна слово сніг ще раз повторити... і поставити „Кінець“.

Тема така собі — дуже заяложена; в розгортанні сюжету навіть білі нитки порвалися де не де; фактура-ж загалом нового нічого не дає; „поетична“ проза — але вона не гарантує ні художності стилю, ні оригінальності ідей.

А ось коротенький нарис „Два“. Це два непомітні герої — червоноармійці. Вони залишилися два від відділу свого й б'ються завзято, хоч оточені справжнім пеклом: повстанці, озвірілі селяни та махновці — виходу немає... Вони два герої знаходять вихід: „обнялися обидва останніми обіймами й притулили до висків нагани“.

Та автор уготував для них більш героїську смерть — своїх почули близько, блиснула надія вирватися: „Ваня! Наша б'є“!

Кинулись бігти й впали... Теплота, з якою написано нарис, не створює художньої правди, не дає щирости. Ніби копія з ригіналу — таке враження. І знову таки збитий епізод, яких в житті може й багато було, проте їх треба якось інакше викладати на папері, треба вбрати їх відповідними ідеями, щоб соковито було.

Автор в нарисі „Комуніст“ сучасні ідеї, побутові явища в такі оздоблює рямці: „Шепотіли шумно тополі, тихо, журливо, мов радилась на осінь. Жалібно трикотіло кволе листя серед кам'яниць: було — немає, прийшли — підуть“...

Коли читаєш таке, то здається, що оповідає якийсь старий, дідусь про давнє минуле, що легесенько, легесенько зворушує, настрює на елеґійність... і оповідається якось по „старинке“.

„Тополі знали багато. Справедливими свідками стояли вони вдовж улиці, коли бубахкали дні й палахкотіли заграви ночі“.

Тут автор робить спробу оригінального переходу (щоб не розірвати свого стилю) через описування природи до розгортання сюжету.

„Але сьогодні вони були сумні — їх стурбував перший холодний подих осені й вони зовсім не цікавилися тим, що... — за ним гнались, як за останнім злодієм (?) десять черкесок і пара золотих погонів... Він вискочив, сховався“... Це утікач — комуніст.

Автор штучно будує фавбулу. Він примушує погоню натрапити на старого єврея, якого білогвардійці арештовують, залишивши справжньому комуністові „спокій“.

І така розвязка дуже послабила твір іноді яскраві малюнки реакції в нарисові „комуніст“ теліпаються на білих нитках. Ось закінчення цього нарису, яке не клеїться цілковито до композиції цілого нарису:

„Він (старий єврей — В.) мусить вмерти. Він — Комуніст!

Ха-ха-ха-ха...“.

Але просто дивно стає від такого по газетному слабенького ескізу, яким є „Вартовий Чапенко“. Дуже поверхово змальовано таке явище, як замерзання вартового на чатах. Поверхово, а тому й не оригінально — так ніби написано на задану тему в школі.

Тим же оддає й від „Просвітан“ та „Сонячних плям“. Хоч у цих обох можна помітити більше художньої правдивості та часом влучної спостережливості автора.

„Просвітани“ — річ недороблена й не оброблена. Спроба висміяти куркулячо-міщанське земляцьке „просвітанство“ наше в минулому й сучасному — вийшла не вдалою ще й через очевидну спішку автора. Історія „окультурення“ мас зафіксувала справді багато гумористичних моментів з доби культуртрегерського „каганцювання“ та власної культурницької ініціативи куркуля-міщанина. Вони аж просяються на гостре перо. Ба на жаль Антоненко тим ще не володіє. „Сонячні плями“ це теж саме просвітанство на ґрунті вже не культурної, а громадсько-політичної роботи.

Хіба можна обминути в літературі той короткий правда час, коли спочатку на кін вилазив „просвітан“ Карпо Федорович (Ковбаса, оселедці, самогон, каша зварена в казані, вишита сорочка та Полуботко на язичі) чи Стась Терниченко (українське козацьке вбрання, Вільне козацтво, хвастощі, театральне аматорство й кохання), а потім пізніше райпродкоми та інші Шайки (Галіфе, лакові чоботи, комисарська посада, хабарі й дияконова дочка). Ці типи надовго могли залишитися живими лише в художніх творах, але в творах т. Антоненка вони вийшли не цілком живими. Білш того, в названих речах навіть сюжетні стержні не докінчені. А в „сонячних плямах“ навіть типи (секретар осередку, то що), яким автор хотів надати позитивного вигляду, вийшли не на багато кращими, ніж Шайка. „Два пуди жита“ й „нерозгадана таємниця тов. Бурдуна“ — знову такі поверхові нариси. Відзначаючи „Таємницю тов. Бурдуна“ треба сказати, що, не зважаючи на поверховість цього твору, типи його на реалістичному фоні вийшли досить вдалими.

Зупинитися треба докладніше лише на останньому й головному з „запорошенних силуетів“ оповідання „Пегас“ — це справді силует, але з усіх найцікавіший „Синя Волошка“ і „Пегас“ — це фактично тільки двоє оповідань в усій книжечці. Вони й найбільше оброблені. В „Синій волошці“ на перший план випірає, зовнішнє оброблення, а в „Пегасі“ ми увагу читача будемо скеровувати на ідеологічну суть оповідання.

Оперуючи „алегорією“ (дозволяю собі вульгарний термін), автор в цьому оповіданні силкується подати справжню „од життя“ оригінальну психологію певного суспільного типу. „Пегас“ — це був звичайний полковий пес“. Розважно, безтурботно, як по „заведеній машинці“, жилося при полкові Пегасу. Він зріднівся з салдатами, з капітаном другої роти, навіть з полковником здалека. І раптом — полк від'їждить на фронт, а там бої і взагалі нові обставини. Пегас не розуміє чого. Стався революція — для Пегаса цілком не зрозуміла, дика. Полк розвалюється, втікає з фронту. Пегас, нарешті, один у місті — безпритульний, бідний, нещасний, жебрак.

Довго так тягнеться, аж поки не прибуdiv він до червоної військової школи, де життя йому краще. Бзгалі „везе“ Пегасу. Одного разу він побачив лави вимуштрованих червоноармійців, почув він знайомий салдатецький мотив. „І чітко по бруку — сотні чобіт. І таке саме оте могутнє військове: „Ать-два! Ать-два“!

Пегас схопився й не повірив... Салдати! Він пізнав їх досвідченим військовим оком... Позаду роти їхала звичайнісінька військова кухня. Пегас не стерпів...

Ясно — пристав до військової червоноармійської частини.

Ясно також, що Пегас — це старорежимний військовий служака. Тому й легко порівняти було поспити йому нашій Пегасів. Він бо в Антоненка живе мілітарними настроями — ротна кухня десь далеко, позаду... А Пегас її зразу побачив... У всякому разі Пегас, як пес, а не як алегорія, вдався авторові й живим вийшов, а як алегорія непривдимим і більш того... тенденційним. Звідси тенденційна й „мораль“, звідси й порівняння червоної армії з старою можна вивести... і т. д.

Та час і місце вже робити загальну оцінку першому дебюту т. Антоненка. Щоб зробити це „резюме“ коротким, не будемо повторювати тих зауважень, що робилися вище, не будемо подавати рецептів на лікування письменницької неписьменности, на яку в деяких міснях рецензованої книжки хворіє автор. З „Запорошених силуетів“ Антоненка (та й хіба тільки в нього!) впадає в око коли не цілковита відсутність, то у всякому разі слабкість, бідність ідеологічного стержня, ясної, чіткої

добре освідмленої ідеологічної установки в творчості, які - б. конденсували скеровували його - ж таки здібності в певному напрямкові.

За останні часи по при все помічається в творчості наших письменників бідність ідей. А ідеї ці родяться в нинішньому суспільстві й багато не використовуються, не втілюються в художню творчість. А тільки багатство на сучасні ідеї з усіх галузів життя й людської діяльності зможе зробити той чи інший художній твір особливо суспільно-цінним. Цього мало у багатьох письменників, цього немає майже у Б. Антоненка. Через це немає у нього глибини. Крім цих хиб є звичайно й добре, що дає надії... Є дещо, що робить книжечку й цікавою. Коротенькі нариси, ніби вуглем (Таємниця тов. Бурдука, наприкл.), читаються легко й приємно відокремлюються на загальному запорошеному фоні... Де-не-де й індивідуальна свіжість без жадного назадняцтва. А треба дійсно йти вперед від запорошених Волошок та Пегасів... Дуже треба!

В. Василенко

Павло Іванів. Навколо Праці. Оповідання. Книгоспілка, 1925, ст. 127.

Наша „молода молодь“ не вчилася на класиках. До цього часу мало вчилася вона. Та й вимоги до неї не було вчитись. Тільки останні дні гостро поставили на порядок денний — строге навчання й якість.

Книжечка Павла Іванова позначеними на оповіданнях датами стоїть до того несурового періоду. Це треба брати на увагу, пишучи за цю книжечку. І з цього погляду багато хиб можна вибачити молодому дебютантові. Вибачити можна молоді розхристаність, безпорадність з матеріалом, наївність сюжету й наївність самих „героїв“ (дієвих осіб цих наївних оповідань).

Певна річ, що суворий рецензент закине Іванову багато й зневажливо одкине, може, й усю книжечку. Веселий рецензент може навіть посміятись... Вечірнє сонце... лапає землю. Вечірня зоря розливається... згуками далекого інтернаціоналу й т. ін. багато, багато).

Ми бачимо з книги, що молоденький, аж надто молоденький Іванів шукає, тільки „лапає“, тільки вслухається й пожадливо ловить, інстинктивно ловить вражіння од життя, ловить саме слово. Ще зовсім без будь-чого свого власного, він тільки гадає „по крику сорок“, куди йому йти, що відчувати і як про те відчуття розказати. І то хоче бути коротким і динамічним, то розпливається в подробицях, то гаптує ліричний візерунок, то борсається немічно в старих образах, то просто повторює сто раз сказане слово (бо йому немає старих слів, бо для нього гостро пахне слово й все під сонцем нове!).

Нає цікавить інша проблема.

Така: чи маєм ми справді молодого (аж надто молодого!) письменника, чи перед нами не вартє уваги белькотання, якого тепер так багато, од якого нудно, холодно? І книжка дає позитивну відповідь. А особливо перше оповідання: „Навколо Праці“. Тут і стислість імпресіоніста (учня, звичайно!), тут і ліричний розгон („Коли юнак вітерець“...—Коли вітер силач“ — це ж справжня художність, це ж власні вражіння) і молода боротьба за широкий сюжет (добре розподілено на розділи, добре починає, добре кінчає, навіть інтригує іноді!).

І „Лі-Пен-Чан“— свіже, барвисте, настройове оповідання. Коли-б одібрати йому наївність, воно було-б зовсім пристойне. („Хто знає, що в день відлиги взимку виспіває сонце?... Хто знає про що співають малесенькі колібри в душі ході Лі-Пен-Чан?“).

І в кожнім є щось хороше, своє, своєрідне. А головне — наївне і свіже. І оті іскри, оті розкидані по книжці якісь маленькі жаринки, натяки на образи, сповнені бажанням творити.

Коли-б пошукати в молодих чорнетках вже відомих письменників, чи не надібали-б ми подібних спроб? Тільки старші товариші були суворіші, тяжко гартувались перед друкарським вартатом, а Павло Іванів ріс тоді, коли легко писалось, а ще легше друковано такі спроби.

Ми кажемо: виросте. Бо ростуть навколо... Напрочуд свіжі й нові.

І. Дніпровський

Анатоль Франс. Оповідання. Перекл. В. Підмогильний за ред. і з критич. статтєк проф. Степана Савченка. Держ. Вид. 1925. Ціна 70 к.

Невеличкого формату книжечка універсальної бібліотеки, містить у собі низку франсових оповідань; серед них „Утопія“ (уризок із твору „На білому камені“), „Добродій Піжоно“, „Святий Сатир“, „Кренкебіль“, „Прокуратор Юдеї“.

Франсова утопія переносить нас у 23-й вік. Не згадуючи вже про Англію, де Уельс любовно плекав цей жанр, можна зазначити, що й Німеччина протягом останніх двох років дала цілу низку утопій.

Цікаво те, що одна з них (дєблінська утопія „Гори, моря та велетні“) детально розвиває деякі ідеї, що лише мимохідь намічені були у Франса, а саме: утворення федерації європейських народів, захист кордонів за допомогою цілої системи електричних машин („блискавичний пояс“), витворення нової істоти „ніякого роду“, чогось середнього між жінкою та чоловіком, штучне живлення.

В „Добродії Піжона“ Франс висміює кабінетного вченого, що, заклопотаний дрібницями своєї науки, не хоче знати того справжнього життя, що точиться за вікнами його кабінету, аж поки на шляху його трапляється гарна жінка, що примушує виконувати всі її примхи, і бідний добродій Піжон врешті нагадує середньовічного Аристотеля, що його, осідлавши, якась красуня довела, що ні мудрість, ні сиве волосся не спасають від жіночих чар.

„Святий сатир“ трактує одну з найулюбленіших тем А. Франса: антитези — християнство та античний паганізм. Симпатії А. Франса зовсім не на стороні галілейського бога. Життєрадісний, ясний, античний світогляд і похмурий християнський аскетизм виключають один одного. Та сама антитеза, до якої у нас підійшла Леся Українка, розвивавши її у той самий спосіб; цікава спорідненість душ, тільки ненависть до християнства у Лесі вилилась в гострішій формі, повній схвильованого патосу („В катакомбах“); у французького письменника вона просвічує крізь холодний об'єктивізм. На великий жаль, досі ще не видано „Таїс“, одного з найвидатніших франсових творів, де, не на користь християнству, та сама антитеза трактується глибше й ширше.

Мудрим античним епікуреїзмом віє від „Прокуратора Юдеї“. Гордий римлянин Понтій Пілат не розуміє релігійних суперечок, що сіють таку ненависть серед євреїв, а Христос у житті його займав таке незначне місце, що він не може пригадати його імені. Оповідання „Кренкебіль“ цікаве тим, що тут ми маємо Анатолія Франса, що відійшов від естетичних проб ем і зацікавився соціальними темами; тут він виступає, як захисник безправного пригніченого люду. Це протест проти сліпого авторитету закону, проти того догматизованого абсурду, що панує при буржуазному ладі.

Ту саму тему продовжує оповідання „Справедливі судді“, де коні мріють про конячі закони і законодавця коня, що утворить їх „з натхнення небесного коня, який створив усіх коней“.

Інтересна зооморфізація божества: звір так само, як і людина, створює бога „по своєму подобию“.

Чи-ж у Гайне в його жартовливій поемі „Атта Троль“ ведмідь не уявляє собі бога в образі білого ведмідя (неодмінно білого, бо це - ж прикмета аристократизму!), який сидить у небесах на троні з короною на голові? І до речі, згадайте, як у Сосюрі кінь волає „до кінського бога“.

Переклад усіх речей гарний, я-би сказав зразковий. Закинути можна деякі дрібниці: розуміється, треба казати „кентаври“, зберігаючи грецьку фонетiku, а не латинську „центаври“, і навіть для зорі із сузір'я Оріона подавати зфранцужену назву „Бетельгейзе“, коли в астрономії звичайно вживається „Бетельгайзе“...

Стаття пр. Савченка подає стислу еволюцію ідеології письменника (від естетизму до „Кларте“) і, проводячи паралель між ним і Вольтером, характеризує Франса, як найпопулярнішого після смерті Льва Толстого письменника.

Книжку, як цінний вклад до скарбниці нашої перекладної літератури, треба вітати. Але в Анатолія Франса є ще багато цінного: його великі речі. Хотілось - би й їх побачити в українському перекладі.

О. Бургарт

Джек Лондон. Застрайкував. Оповідання. Переклад С. Вількового Вид. „Слово“, Київ, 1925, стор 84, ц. 50 к.

Джек Лондон. Золотий Яр. Оповідання. Переклад і передмова А. Ніковського. Вид. „Слово“. Київ, 1925, стор. 128, ц. 60 к.

Джек Лондон, звичайно, й повинен був бути одним з перших авторів, твори якого мали видати наші видавництва, звертаючись до давно назрілої потреби дати українському читачеві переклади з багатого надбання світового письменства. Не першорядний художній талант, Джек Лондон з тих низин, що з них він піднісся до

літератури (син простого фермера й незаконної його жінки), приніс невичерпаний запас життєвої енергії, здоров'я й бадьорости, а багаті спостереження свого нелегкого життєвого шляху подав у захоплюючих образах, що разом з шляхетними рисами загального обличчя сполучають риси сильного характеру й незламної волі. Автор передмови до другої з рецензованих книжок, А. Ніковський, правильно відзначає ясність і простоту Лондонської творчості, що такі відмінні від виточеного та плутаного психологізму літератури російської, хоч як раз в оповіданнях, що подано в перекладі Ніковського, не останню роль грає психологізм, або, краще сказати, психологічна аналіза. Лише психічний матеріал у Лондона зовсім інший! Не розуміємо випадку Ніковського проти критики російської, що ніби-то не любить Лондона, не знаємо, про яку власне критику говорить Ніковський, бо в цілому прийом Лондона в російській літературі був швидше панегіричний (досить згадати дифірамби йому — хоч і не спеціалістів від критики, але людей з таким тоді впливовим голосом, як Л. Андрєєв, Купрін). А що до читача — то він розкупав повні зібрання творів Лондона, що одночасно виходили в 2-х видавництвах, і тисячі примірників дешевих видань... З цього джерела йшло досі й знайомство укр. читача з творчістю Лондона і добре, що письменника, остільки нашої добі співзвучного, почали видавати укр. мовою. Правда, дві маленькі книжечки Лондона, що написав десятки томів, трохи скидаються на вичерпання моря наперетком. Але краще щось, ніж нічого. До того-ж видавництво сповіщає, що готує до друку й більші твори Лондона, в яких, до речі сказати, основні риси таланту письменника відбиваються повніш і яскравіш, ніж в оповіданнях. А проте й вибір оповідань, особливо до другої книжечки, зроблено вдало. Зразкова й добірна мова перекладу в другій книжечці. Оповідання „Застрайкував“, даючи яскравий малюнок безмежної експлоатації малого хлопчика на фабриці, якимсь мало дає відчуття живу душу нещасливця і його несподіваний страйк мало переконує читача. Оповідання „За межею“ дає дотепний і свіжий малюнок класового поділу суспільства, але можна гадати, що ні робітники, ні капіталісти не дадуть особливої віри перевтіленню професора соціології Каліфорнійського університету Фредді Друммонна в робітничого ватажка Вілліама Тоттса. Зате безумовно впевнюючі постаті другої книжечки, постаті людей, що зубами й кігтями борються за своє місце на світі, постаті може й нескладної, але сильної й своєрідної, до того-ж часто й глибокої психіки.

Обидві книжечки видано прекрасно. Передмова Ніковського, що змальовує автора цитатами з його творів, яскрава, але для синтетичної характеристики коротенька й поверхова. Тим більш треба побажати скоршого виходу того більшого твору Лондона, до якого видавництво обіцяє додати літературну характеристику й оцінку творчості письменника.

Мих. Могилянський

О. Олесь. Вибрані твори. Редакція та вступна стаття П. Филиповича. „Книгоспілка“. 1925. Друкарня Київської Філії Книгоспілки. Тираж 5.000. Ціна 80 к. Стор. CLVIII + 158 in. 16°. (З портретом О. Олесь).

Можна вважати за безперечний факт, що з усіх поетів недавнього минулого один лише О. Олесь виразно й стало держиться досі на поверхні літературних і навіть трохи ширших інтересів. Говорючи це, я аж ніяк не маю на обліку тієї трагікурйозної дрібнички, що й досі, напр., „провінційальні баришпенції, вчительки по закутках України, попівни, дочки кооператорів і куркулів вичитують з замилюванням“ (В. Коряк. Шість і шість Вид. „Гарт“. Харк., 1923. Стор. 5) відповідні до свого настроя вірші О. Олесь, музейні лишки патріотів українських бальзамують його поезіями своє на дріб'язок розбите серце, студійці з театральних гурточків виставляють (В. Коряк, ib.) романтично-ліричні етюди, а деякі майже солідні організації акторські слабують иноді на „По дорозі в казку“, композитори пишуть музику до слів О. Олесь, упорядники читанок зловживають його вірші і т. інш. Зовсім не це, а от такі, напр., факти я маю на увазі: статтю С. Пилипенка „Олесь на чужині“ („Вісти ВУЦВК“ за 18 I — 1923), „відомості, що навіть Олесь має співробітничати в радянській пресі“ („Книга“ ч. I за 1923 р., стор. 10), симптоматично-прихильну кваліфікацію Олесь, як „справжнього майстра“ й „одного з найкращих українських поетів“, від представників „Гарту“ й „Плуга“ („Книга“, ib, стор. 8 й 48), перевидання закордонної „Емігрантської пересви“ (Харк., 1923), повідомлення від ДВУ про „Збірник віршів“ О. Олесь для дітей („Вісти ВУЦВК“ за 4/I — 1925), вихід у світ вищезазначених „Вибраних творів“ і до ц. под.

І така серйозна цікавість до творчості О. Олеся — цілком зрозуміле явище, бо всі-ж — і ті, хто лає, і ті, що вихваляють Олеся, — кінець-кінцем підкреслюють його... „класичність“. А як же інакше, як не класиком, назвати яскравого виразника в українській поезії колишньої революційної інтелігенції передостанньої формациї (порів. до стор. XIII статті Филиповича).

До речі: в справі з О. Олесем дехто, напр., вважає за потрібне бути „стриганим“ ц. - т. — не ставити своїх крапок над „і“, а дехто просто натурально не може інакше ставитись до нього, як тільки афектовано-негативно, бо Олесь — фізично живий, „закордонний“, „петлюрівський“ поет-емігрант і т. инш. Але проміне якийсь час, і до Олесеви поезій, ставитимуться епічно-урівноважено. Закон часу, — правильно говорить П. Филипович, — дає змогу приглядатись здалека — по-иншому, — до давніх і недавніх, великих і малих владарів дум“ (стор. XLVII).

А „класичність“ О. Олеся, на мою думку, вже не залежить аж ніяк від того, чи піднесеться він ще „над своїм дотеперішнім надбанням“ (стор. VIII), чи просто, як кажуть, сяде на дно. Єсть дуже багато шансів за те, що з Олесем саме так і трапиться, бо його уперта, інертна „ув'язка“ в гнилій закордонній драговині дає стимули хіба тільки до того, щоб спати „в лісі десь, у листях“ („Чужиною“, ст. 73). Щоголів і Фет, згадані в статті П. Филиповича (стор. VIII), в таких обставинах не були... Опріч того, Олесь таки справді — „зроблений з того дерева, з якого вирізняються королі“ (стор. VIII), а такі вироби на переробку не годяться. І дарма, здається мені, П. Филипович гадає, „що вичерпавши себе в громадській ліриці („така глибока втома“), в інших своїх темах Олесь ще зможе щось (очевидно, — путне? М. С.) сказати, ато й новими стежками піти“ (стор. XXXVIII — XXXIX). Той факт, що Олесеви й після вірша про глибоку втому „жити хочеться“ (стор. XXXIX), — слабкий аргумент за даліше „щось“ від Олеся і його „нові стежки“. Це „щось“ і „нові стежки“, на мою думку, становлять завжди лише надбудову на базі громадської потенції поета. Історичне призначення Олеся, як і репрезентованої від нього групи суспільства, й було саме таке, щоб „все життя збиратись тільки жити“ та щоб замість них повстав „великий раб в кайданах“ і справді почав жити (про це справжнє життя див., напр., у статті С. Пилипенка „Олесь на чужині“). Після жовтня 1917 р. коли не міг не початися другий період (неминуха деформація!) української поезії XX сторіччя, про Олеся-поета можна вже говорити остаточно, як ото буває в разі „de mortuis“, тільки без „bene“ і без „nil“, а з метою дати підсумки цілком закінчених процесів.

Вступна стаття П. Филиповича й становить собою спробу інвентарно й стисло дати такі підсумки, хоч сам автор статті, сказавши на VIII стор.: „мусимо підійти до нього (до Олеся. М. С.) з критичною оцінкою, з історично-літературною аналізою“, потім обережно повідомляє: „Історично-літературна аналіза властиво не становить завдання цієї вступної статті... Коли наводились ті чи інші паралелі, то зроблено це краще для того, щоб з'ясувати літературне оточення поетове, ніж для переконуючих висновків про впливи“ (стор. XLIV — XLV)...

Стаття П. Филиповича взагалі — змістовна, цікава й корисна, а надто в тих багатьох випадках, коли автор говорить про впливи на Олеся, про його запозичення, коли подає паралелі до Олеся з інших поетів, робить порівняння й зіставлення. Дуже часто П. Филипович дає тут зовсім новий і цінний матеріал, що, безперечно, потребує дальшого поширення, обґрунтування, досліджування. Досить зазначити (за браком місця), що до поезії Олеся в той чи инший доречний спосіб приточено такі імена, часто з відповідними цитатами: М. Горький, Т. Шевченко, М. Петренко, Франко, Надсон, Грінченко, Леся Українка, Фет, Винниченко, Лермонтов, Оскар Уйальд, Метерлінк, Фофанов, Білиловський, М. Чернявський, Щоголів, Тютчев, О. Кобилянська, М. Коцюбинський, Алчевська, Гейне, Гаршин, Апхтін, Бальмонт, Полонський...

Такий самий і кількосний діапазон імен істориків літератури, критиків і рецензентів, що їхні погляди й цитати з них подає в своїй статті П. Филипович.

Не вважаючи на силу імен і цитат, статтю скомпоновано майстерно, і читається вона легко.

В першому розділі статті (стор. VII — XIII) — цікава спроба поділити українську поезію XX сторіччя на два періоди: „доба, що в центрі її стояв 1905 р.“ і „доба, що її позначив рік 1917-ий“. Далі — короткі інформації про загальні погляди на О. Олеся. Сам П. Филипович дає Олесеви „найвидатніше місце серед поетів свого покоління“. Головний об'єкт уваги першого розділу становить один цікавий деталь, „що допомагає краще зрозуміти суспільне оточення, серед якого народилась творчість“ Олесева. Деталь цей — з передмови акад. Грушевського до ювілейного „Вибору поезій“ Олесеви (Прага, 1923. Стор. XVI + 164 in 16°), а саме — полтавське свято

1903 р. відкриття пам'ятника Котляревському, маніфестація національної української літератури й інтелігенції (але не народу) на тому святі та глибокий і рішучий вплив цієї події на О. Олеся — учасника свята. В результаті цього впливу остаточно накреслюється поетичний шлях Олеся. І не тільки в тому розумінні, що він стає українським поетом і поетом здебільшого громадським, а ще й репрезентатором в українській поезії української інтелігенції того часу... Справа з „інтелігентством“ О. Олеся — не нова й навіть добре відома; П. Филипович лише умотивовує її слухним новим деталем.

Другий розділ (стор. XXXII) малює громадсько-поетичний шлях Олесів на тлі яasnих порівнянь і зіставлень... Здається мені, що тут слід було-б не під рядками (стор. XXXII), а в самих рядках спинитися на „Емігрантській перезві“ (сюди-ж і „Месіє, Месіє!“ з „Чужиною“, стор. 44) та на такому симптоматичному вірші, як „Тікаю від крові“ („Чужиною“, стор. 7), де, на мою думку, поет „мимоволі“ малює своє пророцьке відчуття непереможної червоної зливи, що наміряється захлиснути всю землю, стерти все на порох, а потім на руїнах-кістках старого світу збудувати нову радість, новий сміх, зростити нове колосся й квітки...

Третій розділ (стор. XXXII — XXXIX) — про мотиви особистого інтимного характеру, про мотиви природи й кохання з усіма його атрибутами, про „настрої“ та „півтони“ в поезії Олеся. Тут — цікаве порівняння О. Олеся до російського Фофанова (стор. XXXIII); — коректування колись висловлених поглядів (С. Русової, М. Грушевського та М. Зерова) про те, „що мотиви кохання майже зовсім позбавлені в Олеся еротики“ (стор. XXXV); — констатування відсутності „в Олеся того аскетичного хворого розумування, що так багато його в Надсона та й у деяких українських попередників Олесеєвих“ (порівняння нудно-моралізаторського „Кохання“ М. Чернявського до „Чар ночі“ й „Хвилі“ Олесеєвої); — твердження, що в описах природи й взагалі в описах „Щоголів багатший, кольоровіший, ніж Олесь“, бо „природа в Олеся дуже абстрагована-ідеалізована“ (стор. XXXVII).

Четвертий розділ (стор. XXXIX — XLVII) — про захоплення творами О. Олеся читачів і критиків (окрім Франка) того часу; тут же й деякі висновки про Олеся. З них я дозволю собі просто подати довші цитати з статті, не переказуючи їх своїми словами:

„Олесь прийшов з мотивами й формами, доступними для пересічного читача з інтелігенції“, „справжнім новатором він не був“ (здається Юлій із „Двох четверостишій“ Тургенева! М. С.); слід „не перебільшувати новаторства Олесеєвого, як це дехто робить (напр., О. Дорошкевич), але визнати його сучасним та свіжим для свого часу“ (на стор. VIII — „знаходить до деякої міри свого читача й тепер“); „в українську поезію він вніс певне надбання громадське, психологічне, формальне“ (цікаве порівняння сухого розумування В. Грінченка з справжньою поезією О. Олеся); „безпосередність і щирість відчуття, внутрішня правдивість образів, не складних, не надуманих, хоч і запозичених часто чи з попередньої поетичної традиції української (та російської), чи з народньої поезії... — це все надає Олесеєвій поезії привабливих рис і спричинилося до його широкої популярності свого часу“; „має рацію... характеристика Олеся, як романтика з деякими рисами імпресіонізму“; „образи Олесеєві... захоплюють, не потребуючи жадного напруження для їх розшифровки“.

Це фарби й символіка, що наближається до народньої пісні“; „це важко всебічно дослідити джерела Олесеєвої поезії, хоч і тепер уже кидається, напр., у вічі великий вплив Шевченкових ямбів і лірики Лесі Українки... Вплив її помічається і в композиції, і в словникові“; „відгуки Олесеєвих „арф“ ясно чути в ранній поезії Тичини“ (це — місточок між минулою поезією XX сторіччя й сучасною. М. С.)...

Що до самих „Вибраних творів“, то П. Филипович зробив досить характеристичний для поета екстракт, подавши приблизно 10% усієї Олесеєвої поетичної продукції. Найбільше назв (17) узято з 2-го тому, потім із 1-го (12), далі з 5-го (11) і 3-го (9); на 7-ий закордонний томик припадає лише чотири назви, а на 4-ий драматичний — одна.

В статті слід би десь було згадати, коли не за всі Олесеєві переклади, то принаймні за „Пісню про Гайавату“ Лонгфелію (ДВУ. Катеринослав, 1923; Літ.-Наук. Вісн. за 1912 р.).

На стор. XXXIX статті — „цифрова“ помилка: „в самому початку 1917 року появилася перший збірник Олеся“... Треба — „1907 року“.

М. Сулима

Георг Гайм. Новели. В-во „Слово“, Київ. 1925, стор. 65, ц. 50 к.

Майже юнаком (25 років) загинув Георг Гайм, німецький поет і новеліст, провалившись на льоду, як бігав на ковзанах, 16 січня 1912 р. Мало співзвучні нашій době мотиви творчості талановитого юнака, що не встиг розвинути свій безумовний талант на повний зріст; його гостра зацікавленість в жакних виявах життя, та й самий спосіб літературної інтерпретації, підвищеність тону, незрівноваженість і напруженість настрою... (Все це почасти знайоме українському читачеві в творах російського письменника Л. Андреева, що в своїй творчості дав відбиток в кривому дзеркалі цих тенденцій літературної тематики й літературного стилю)... І було - б, мабуть, зайвим викликати із забуття тінь Гайма, коли-б в його постаті не було характерних рис раннього предтечі сучасного експресіонізму. Тому й особливості Гаймової тематики: таємничий корабель, що мчить в „жахну ясність“, символізуючи боротьбу проти неминучої долі, непереможної сліпої сили, різання трупу, божевільний, серце якого „перед смертю розкрилося й затремтіло в незмірнім раюванні“, навіть епізод з французької революції (5 жовтня) — другий бік медалі життя і особливості „його глухого голосу і важкого незграбного ритму“ — (вираз автора коротенької передмови до збірки новел — О. Б.) — цікаві не безпосереднім емоційним впливом, якого на широкого сучасного читача майже не мають, а лише з боку раннього відбитку в них мистецьких тенденцій, що потім виразно позначили свій вплив не лише в літературі, а й в малярстві, музиці, створивши окремий мистецький напрямок, відомий тепер під іменем експресіонізму. Тільки з цього широко-історичного погляду гарненько видана книжечка новел Георга Гайма не зайва на нашому книжковому ринку.

Мих. Могилянський

Виктор Шкловский. О теории прозы. „Круг“, М. — Лгр. 1925. Ст. 189. Ц. 1 р. 75 к.

Статті збірника здебільшого добре відомі зацікавленому читачеві і зі „Сборников по теории поэтического языка“ (1916 — 1917) і з книги „Поэтика“ (1919) із окремих випусків 1921 — 1922 р. р. Але перше оповісник і привідець так зв. „формального методу“ виступав звичайно разом зі своїми бойовими товаришами або послідовниками, вченими дослідниками мови й поетичної техніки. В цій книзі він — сам один, з усіма позитивними й негативними рисами, і книга ця подає дуже добрий матеріал для характеристики творчості В. Шкловського в царині літературної критики й поезики.

Говорячи про формалістів, у нас, звичайно, без розбору мішають в одну купу імена Жирмунського, Ейхенбаума, Шкловського. Але проф. В. Жирмунський, учений історик літератури, зовсім не заперечує наявності змісту в літературному творі, не раз виступав з поважною критикою „формального методу“ і давно відлучився від свого захоплення формалізмом, звязок його з „Опоязом“ („обществом изучения поэтического языка“) тривав недовго й давно закінчився. Інша справа з Б. М. Ейхенбаумом: але й він, звичайно, передусім дослідник — і коли-б історія формального методу починалася від його робіт про Лермонтова або молодого Толстого — круг формалізму ніколи не счинилося-б того шуму й суперечок, що він викликав завдяки енергії й темпераменту Віктора Шкловського.

В. Шкловський, що через нього схопилася буря — зовсім не дослідник академічного типу. Він не любить ні зупинятися на фактах, ні зважувати й шукати доказів на свої твердження. Дуже часто можливості заперечувати йому досить, щоб що-небудь твердити категорично. Найменше залять його „історії питань“, на яких так довго засиджуються патентовані вчені, і він не буде перегортати наукової літератури про те, що його цікавить, щоб там знайти своїх попередників. Він, як на нього, вчений — своєю й чужою ерудицією, але ця риса для нього не характерна. Він — обсерватор, надарований гострим зором, хоч і не далекозорий; швидко, на політі, схоплює він деякі риси літературного факту, що лучить йому під руку, і в не-примусений, підкреслено домашній, часто парадоксальний і шаржованій формі оповідає читачеві про своє спостереження. В ученій роботі така непримусованість була-б недозволеною легковажністю. В книзі В. Шкловського, в міру того, як ви звикаєтеся з його манірою писати, парадокси й нарочитості вас уже не дратують, ви розумієте, що це тільки стилістичний спосіб, особливий спосіб ворухити читачеву думку.

Роздратувати, розворушити, показати нові й цікаві можливості досліді, відновити інтерес до питань літературної майстерності, не боячись значіння тої майстерності перебільшити — ось яка була мета завжди бойових і визивних статтів

Шкловського, що нині склали книгу „О теорії прози“. Вона починається статтями загального характеру „Искусство как прием“ (проти теорій мистецтва, як думання образами й художньої творчості, як особного виду економії думки — і на захист теорії „остранення“ дійсності в мистецтві, — але останню теорію Шкловський не так доводить, як ілюструє прикладами з Л. Толстого та з усної творчості) і „Связь приемов сюжетосложения с общими приемами стиля“ (стаття оперта на Потебнінський, по суті, думці про аналогію між формами мови та формами поезії). Другу статтю доповняє третя: „Строение рассказа и романа“, а потім іде низка етюдів про „Дон-Кихота“ Сервантеса, про оповідання Конан-Дойля („Новелла тайн“) про „Маленьку Доррит“ Діккенса („Роман тайн“), про „Тристрама Шенді“ Стерна („Пародийный роман“) та про книги Розанова „Уединенное“ та „Опасные листья“, що, на думку автора, можуть бути прикладом безсюжетного оповідання.

В цілому — ряд цікавих спостережень, що мали-б безвідносну цінність коли-б автор не переривав їх екскурсами в царину широких узагальнень, що саме й становлять „теорію формального методу“. А в тім становище автора справді прикре: коли-б не пі узагальнення, книга втратила-б велику частину свого бойового інтесу, і її читали-б тільки спеціалісти критики й письменники. А йому треба зовсім не їх визнання, не ученого ступня, йому треба повернути до своєї віри широкі кола читачів, що цікавляться літературою. Отож і сипляться догматичні, як Моїсееві заповіді, афоризми, яких, певна річ, на „академічний“ аршин не змірять, а так і треба приймати й заховати в серці своїм:

„Нова форма приходить не на те, щоб висловити новий зміст, а на те, щоб заступити стару форму, що вже втратила свою художність“ (ст. 27).

„Форма творить для себе зміст“ (30).

„В понятті „зміст“, коли аналізуємо містецький твір, з погляду сюжетності, потреби немає“ (50).

„Літературний твір є чиста форма; він є не річ, не матеріял, а відношення матеріялів. І як кожне відношення, і це — відношення ніякого („нульового“) міру (?). Тому немає ваги масштаб твору, арифметичне значіння його чисельника й знаменника, вагу має їх відношення“ (162).

„Добір матеріялу на художній твір робиться теж за формальними ознаками і т. н. (164).

З тим усім трудно навіть сперечатися: ну як перечити, напр., Шкловському, коли він заявляє: „По суті своїй мистецтво позаемоційне“ (151) Докази? Їх не буває. Замість них приклад: в казці садовлять людей в бочку, набиту цвяхами й т. н. Немилосерднє казало: але хіба немилосердність позаемоційність синоніми? Але спробуйте доводити авторові, що жалючі не одинако можливі емоції! Говорячи в своїй книжці про форму, як про якусь іманентну річ у собі, ні від чого незалежну, що сама собі вистачає, — він у першому таки рядку своєї передмови заявляє: „цілком ясно, що мова перебуває під впливом соціальних стосунків“. Значить, ясно, що й форма під тими впливами перебуває? Еге-ж, ніби так. А далі, в тій самій передмові обережно: „але слово проте не тінь“. Ми, читачі, з цим цілком згодні — але уся книга далі хилить не на те, щоб довести, що „слово не тінь“, а на те, щоб довести, що все, опріч слова — тінь. А це вже не ересь, а просто... пустування.

Несерйозний формалізм Шкловського дістав учене обґрунтування в Б. М. Ейхенбаума — і почалися дебати, що не скінчилися й досі. В них суперечках часто минають один із найважливіших, на нашу думку, аргументів проти „формального методу“. Звичайно, поезія — мистецтво: але протилежно до інших мистецтв (малювання, музики) поезія завдяки природі свого матеріялу — слова — ніколи не може різко відмежуватися від інших царин людської діяльності, що користують ся з слова, від так званої прози. Рідко коли твір поетичного мистецтва буває тільки продуктом „мистецтва“ — поруч завдань естетичних він виконує чимало позаестетичних. і раз-у-раз в них останніх полягає велика частина його впливу й сили. Тільки ліри і — та й то порівнюючи в недавні (або, навпаки, дуже далекі часи) щастило робитися „искусством самовитого слова“, пуб-то (маємо на увазі наше недавнє минуле) мистецтвом, від якого естетичні вражіння дістає... тільки сам автор, та ті його читачі, які переконані, що такі вражіння вони дійсно дістали. „Чисте мистецтво“ дистильована вода: її можна приготувати, але в природі її не буває і, щоб заспокоїти спрагу, її не п'ють. Поезія живе своїм союзом з прозою: межа між мовою поетичною й мовою буденною невпинно затирається, і означення поезії, як „словесного мистецтва“ — означення одностороннє й неточне.

Все це не виключає, звичайно, можливості вивчати художню техніку — в її статичній й в її динамічній, що своєрідно переломлює динаміку соціальну. Наївно було-б

ясувати такий чи інший порядок слів в поетичному творі „соціально-економічними причинами“: але з цього не виходить, що „внутрішні“ закони поезії відгороджені від „зовнішніх“ і діють цілком незалежно від останніх.

Але, може, зайве власне з приводу Б. Шкловського заходити в суперечки за принципіальні питання. З Шкловським так само не слід сперечатися, як з „Замислами“ (Intentions) або з передмовою до „Портрета Доріана Грея“ Оскара Уайльда. Не вимагайте від його книжки, щоб вона познайомила вас з теорією прози в широкому розумінні, а тим більше, щоб вона відкрила вам закони поезії і навіть закони еволюції поетичних форм. Постарайтеся взяти від неї те, що вона дійсно може дати: низку цікавих спостережень в царині оповідальної техніки, низку посередньо поданих порад усім, хто вчиться оповідального жанру. Широкому читачеві вони, може, й не дуже потрібні, але нашим молодим критикам і письменникам-белетристам можна порадити заглянути до цієї „теорії прози“. Ми не такі багаті на книжки про письменницьку техніку, щоб можна було знехтувати книгу В. Шкловського. Французи мають у цій царині й Альбала (Albalat), що досі перевидає свої „L'Art d'écrire“ і „Comment il ne faut pas écrire“, у німців недавно Бродер Христіансен (Broder Christianesen) випустив цікаву книжку „Die Kunst des Schreibens, eine Prosa-Schule“ (434 ст.) а в нас, крім Шкловського, таких „шкіл художньої прози“ знайдеться небагато. А за спроби нової естетики авторів можна вибачити, бо-ж немає певності, що він сам того цілком переконаний.

В кінці відзначаємо, що, готуючи до друку нове видання своїх статтів, автор не дуже уважно переглядав їх: на ст. 165, напр., ми читаємо: „цей прийом широко використав Стерн, про що я писав у своїй віді не надрукованій роботі“. Роботу цю видрукувано тут-таки, на кілька сторінок вище, і на 140-й ст. можна читати про цей прийом.

До книги додано старанно зложеного покажчика літературних імен і термінів, що полегшує довідки.

О. Білецький

Литературная энциклопедия. Словарь литературных терминов в двух томах. М. 1925. стр. 1-576 + 577-1198.

Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte. Herausgegeben von Paul Merker und Wolfgang Stammer. Berlin 1925. Band I, 1-4. 1-320. Abenteuerroman — Epos.

Енциклопедія історії німецької літератури. За редакцією П. Меркера та В. Штаммлера).

За наших часів, — часів підвищеного інтересу до питань форми в науці про літературу, — кожний, хто студіює цю науку, не може обминути зведених робіт, на зразок тої, що її заголовок наведений вище. А найбільше це стосується до російських і українських літературознавців.

Наука про літературу, в останнім десятилітті, в межах нинішньої Радянської Спілки, розвивалася шляхами, відокремленими від шляхів західно-європейської науки. Спершу війна, а потім революція примушувала наших учених займатися кустарництвом, примушувала їх „своїм розумом“ доходити до того, що на заході давно вже зробилося загальним добром. Хіба не кустарництвом здаються нам тепер ранні роботи Опоязу, коли рівняємо їх до робіт Оскара Вальцеля і його школи¹⁾.

В результаті подібного роду кустарництва з'явився, напр., той гуртковий жаргон, що, як каже один критик, намагається зробитися науковою термінологією. Сюди-ж належить віднести і просто нез'ясованість багатьох термінів, що різні особи уживають в різному розумінні.

Після сказаного дається зрозуміти велике значіння таких видань, як згадане вище, як „Литературная энциклопедия, що розпочата була від видавництва Л. Д. Френкель і зупинилася на перших двох томах („Словарь литературных терминов“).

Порівняння цих двох видань спадає на думку мимоволі; не тільки близьке споріднення завдань, але й діаметрально протилежні методи їх здійснення викликають таке порівняння.

¹⁾ На жаль Вальцеля знають у нас з двох російських його перекладів: „Експрессионизм и импрессионизм“ (Пг. 1923) та „Проблема формы в поэзии“ (Пг. 1925), які не дають достатнього поняття про роль цього вченого в науці, тим часом роллю цю для Германії можна порівняти з тою, яку колись відіграв для російської науки Олександр Веселовський. Дуже показний збірник видань минулого року: „Vom Geiste neuer Literaturforschung. Festschrift f. Oscar Walzel“. Про нього я маю писати окремо.

„Литературная Энциклопедия“ відбила в собі весь хаос наших уявлень про літературу. „Підкладаючи соціальний фундамент в численних статтях і поясненнях літературної термінології, редакція намагалася дати читачеві можливість зрозуміти суть сучасних теоретичних розходжень, збагнути закони формального будування художнього пам'ятника, що зростає на соціально-економічному ґрунті“ (Передмова, ст. 1.). На ділі, перші два томи „Словаря литературных терминов“ можуть скорше затемнити багато питань малопідготованому читачеві, ані ж з'ясувати їх.

Прим., в поясненні до слова „стиль“ надibuємо і славетню „паличку, що її гострим кінцем писалося на дощечках, натертих воском“ (т. II, стбб. 867-868) і „знаменитий“ вираз Бюффона „Le styl c'est de l'homme même“, і глибокодумні уваги самого автора статті (Ю. Подольського), як от, напр., така: „Маючи своє джерело в внутрішнім світі письменника, стиль разом з тим є обумовлений і самою темою, самим предметом того словесного твору, який подає автор. Як говорити, — підказує не тільки те, хто говорить, але й те, про віщо говориш“. (ibid. 870). Чи треба казати, що подібні відомості дуже мало можуть піднести загальний рівень літературної освіченості.

Ще один приклад. Останніми часами в нас багато говорять про вивчення читача. Установлюють певні читальницькі групи, з'ясовують методи вивчення читача і т. н. Якщо ви побажаєте що-небудь з'ясувати про це в „Словарі“, то знайдете там таке: „Читач — адресат книги. Марк Аврелій — кладучи на своїм рукопису заголовок „До самого себе“, хоче ніби бути письменником без читача. Але аналіза його рукопису показує, що і він хоче, щоб його прочитано. Звичайні на початку книг звернення „до читача“ показують волю книги ясніше. Так звана „посвята“ навіть називає того першого читача, до якого адресовано книжку“ (т. II, стбб. 1094). А далі ви знайдете кілька довідок про „епоху слова“ та „епоху глаза“ (sic!), про бібліотечку, про „алексію“, — про речі, про які ви ніде більше не прочитаете.

Небагато знайдеться в „Словарі“ статтів без таких лірико-імпресіоністичних перлин, як, напр., оця: „Струя пісні, трепетний нерв ліризму проходить через усю нову й найновішу літературу (яка багата лірична творчість у нас, в Росії!). Чи не тому воно, що лірика — один з найлучших виявів особи? (т. у ст. 414); або: „Рядок так само, як м'яз, напружуючись, природно стягається“ (т. I, ст. 391) і т. д.

Поруч цього до певної міри випадковий несистематичний добір самих термінів запровадження сили малопотрібних слів (алкейова строфа, алеманова строфа, амфімакр, анадиплосис, осиндеток), пропущення багатьох термінів (на саму лише літеру *а* відкреслити немає таких термінів: автор, акцент, ампліфікація, анаколуф, анакреонтика, аналіз, анонім, апофегмата), нарешті, „взаконення“ багатьох слів гуртового жаргону, часом навіть таких, які не набули ще широкого вжитку.

Ми зупинилися довше на „Литературній Енциклопедії“, бо як сказано, вона дуже добре характеризує сучасну термінологію (та чи термінологію тільки?) плутанину, а разом з тим підкреслює стійності німецької спроби в тій самій царині. На тлі безсистемних, невитриманих, то надміру поширених і балакучих, то занадто стриманих статтів „Литературної енциклопедії“ — *Reallexicon der deutschen Literaturgeschichte* — вирізняється дуже вигідно.

Видання що-йно почате (вийшло 4 випуски, а всіх має бути 20); в випущених аркушах немає ще вступної статті редакторів, але основні принципи словника легко з'ясувати з огляду окремих статтів.

Як показує сама назва, малося на увазі дати читачеві не розпливчасту „Литературну енциклопедію“, а словник „реалій“ науки про літературу, щоб-то, по суті, словник термінів. Власне імена — письменників, поетів, літераторів та вчених — згадується лише побіжно й жадного істотного значіння вони не мають.

Але навіть серед цілої маси літературних термінів зроблений якийсь вибір — видимо, до словника заведені тільки найважливіші терміни, що стало увійшли в науковий вжиток і набули певного й точного значіння. При тім малося на увазі, певна річ, що це *Reallexicon der deutschen Literaturgeschichte*: словник обчислений, видимо, на німецького читача, переважно. Багато статтів для нас зовсім зайві (як от напр., великі статті про „*Alemannische Mundartliteratur*“, „*Althochdeutsche Literatur*“, „*Deutschhordensdichtung*“ та ін.), деякі інтересні й важливі статті пояснюють терміни, в нас маловживані (*Bildungsroman*, *Bilderlyrik*, *Entwicklungsroman* і т. д.).

Треба сказати просто: словник, щоб користуватися з нього, вимагає деякого спеціального підготування, але зате дає читачеві справжні скарби.

І перш за все він дає тому, хто до нього звертається, звід конче потрібних відомостей з кожного трактованого в нім питання, відомостей безумовно поправних,

перевірених, прийнятих у німецькій історико-літературній науці. В складанні словника бере участь близько 100 співробітників, але всіх їх єднає якесь спільне розуміння науки, її завдань і методів, всі вони працюють за визначеним, передуманим і, головною, спільним для всіх планом. В кожній статті, незалежно від її розмірів, ви неодмінно знайдете загальний вступ і означення, історичний огляд факту або явища, визначення і розбір окремих видів і моментів і, в кінці, старанно дібрану бібліографію.

Саме тому „Reallexicon“ і дає своїм читачам великі можливості: він дає їм все, що може і повинна дати спеціальна енциклопедія.

Видання, як сказано, тільки почало виходити — з 20 випусків вийшло лише 4. Але вже й тепер можна сказати, що воно буде необхідною книгою кожному, хто серйозно цікавиться питаннями літератури.

І. Айзеншток

Проф. Ветухов. Життя Слова. ДВУ. 1925 р. Харків.

В педагогічній літературі проф. А. Ветухов давно відомий, як послідовник ідей великого вченого А. Потебні. Цілком природньо чекати, що й в цій нарисі, якого заголовком виразно вказує на його зміст, читач познайомиться з питаннями мови й поезики в дусі доктрини Потебні.

І дійсно так. Але й тут, як і завжди, труднощі популяризації даються відчутти: хто бажав познайомити невідготованого читача з певними науковими питаннями, той повинен перейти трудний процес творчості: спростити мислення, „зійти зверху вниз“. Тут, крім простого викладу, точного означення, ясних прикладів, конче треба перетілитися в стиль думок і почувань читача, треба відкинутися свого розуміння і увесь час безнастанно відчувати, що ти — читач, який уперше знайомиться з даним питанням, читач з обмеженим засобом відомостей, досвіду, щоб-то пригадати свої перші кроки в цій справі.

З цього погляду середня частина цього нарису цілком удалася авторові: великий досвід, знання та вміння показали йому форму бесіди, простоти викладу, спрощеності, не на шкоду науковості. Ми-б побажали на дальше видання — не гнатися за кількістю матеріалу, а краще сконцентрувати читачеву увагу на найголовніших питаннях поезики Потебні, які цікаві не тільки самі від себе, але й мають велике методологічне значіння. Ми-б назвали такі центральні питання:

I) творець і читач, II) процес творчості й прийняття, III) слово й художній твір; IV) для чого автор творить, а читач приймає? V) мета мистецтва для творця й для того, хто приймає; VI) методи вивчення мистецтва (головні), з указівкою на те, що психологічний спосіб вивчення „надбудови“ вимагає, за-для поглиблення свого, історичного й марксієвського. Для зразка треба було-б зробити аналіз, з цієї точки зору, хоч-би одного якого художнього твору, прийнявши за зразок чудову книгу відомого марксиста, В. Переверзева, про Гоголя. Цей живий спосіб з'ясування процесу творчості й його результатів зробив би непотрібною, запутану викладом, першу частину нарису. Так само потрібні були-б інші схеми, життєвіші, легші до застосування. А проте треба визнати, що „Життя Слова“ — корисна книжка і треба побажати їй великого поширення серед шкільної молоді.

Б. А. Лезін

ЗМІСТ № 1 (за січень) 1926 р. журналу „ЧЕРВОНІЙ ШЛЯХ“

ЛІТЕРАТУРНО - ХУДОЖНІЙ ВІДДІЛ:

Ів. Цітовича, Вірші. *М. Сайка*, Вірші. *Як. Качури*, Оповідання „Шанці“. *В. Мисика*, Вірші. *М. Драй-Хмари*, Вірші. *М. Могилянського*, Оповідання „Вбивство“. *В. Хитрина*, Вірші. *Прем-Чанда*, Оповідання, в перекл. із індійської *О. Бараннікова*. *Вольєра*, Поезії, перекл. *М. Ірчана*. *Йос-Гора*, Поезії, перекл. *М. Ірчана*.

ЗАГАЛЬНО - ПОЛІТИЧН. ВІДДІЛ:

П. Лісового, Нічого фантастичного. *Ак. Дм. Багалія*, Декабристи на Україні. *Я. Бермана*, Про структуру державного апарату. *С. Якимовича*, Забракovanі матеріали подільськ. губернськ. статист. коміт. 1872 р.

НАУКОВИЙ ВІДДІЛ:

В. Чучмарьова, Спіноза, як матеріаліст. *Д-р Н. Братчикова*, Елементи колективного опиту в медицині.

ЛІТЕРАТУРНО - КРИТИЧН. ВІДДІЛ:

Як. Савченка, Поет праці (творчість *Мик. Терещенка*). *Гр. Майфета*, Характеристика творчості *П. Тичини*. *Пр. М. Плевако*, Проза *М. Чернявського*.

ЕКОНОМІЧНИЙ ОГЛЯД:

Е. Бурштейна, Товарово - ринкова пропозиція всієї українськ. промислов. на 1925 - 26 господ. рік.

ХРОНІКА Й БІБЛІОГРАФІЯ.

Розмір книжки до 18 друк. аркушів, ціна 1 крб. 50 к. вийде наприкінці лютого.

ДО УВАГИ НАШИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ

18 грудня 1925 року Періодсектор Державного Видавництва України встановлює публікацію в газеті „ВІСТІ“ ВУЦВК що-тижня у четвер про вихід журналів та газет свого видання, за чим і просимо наших передплатників слідувати.

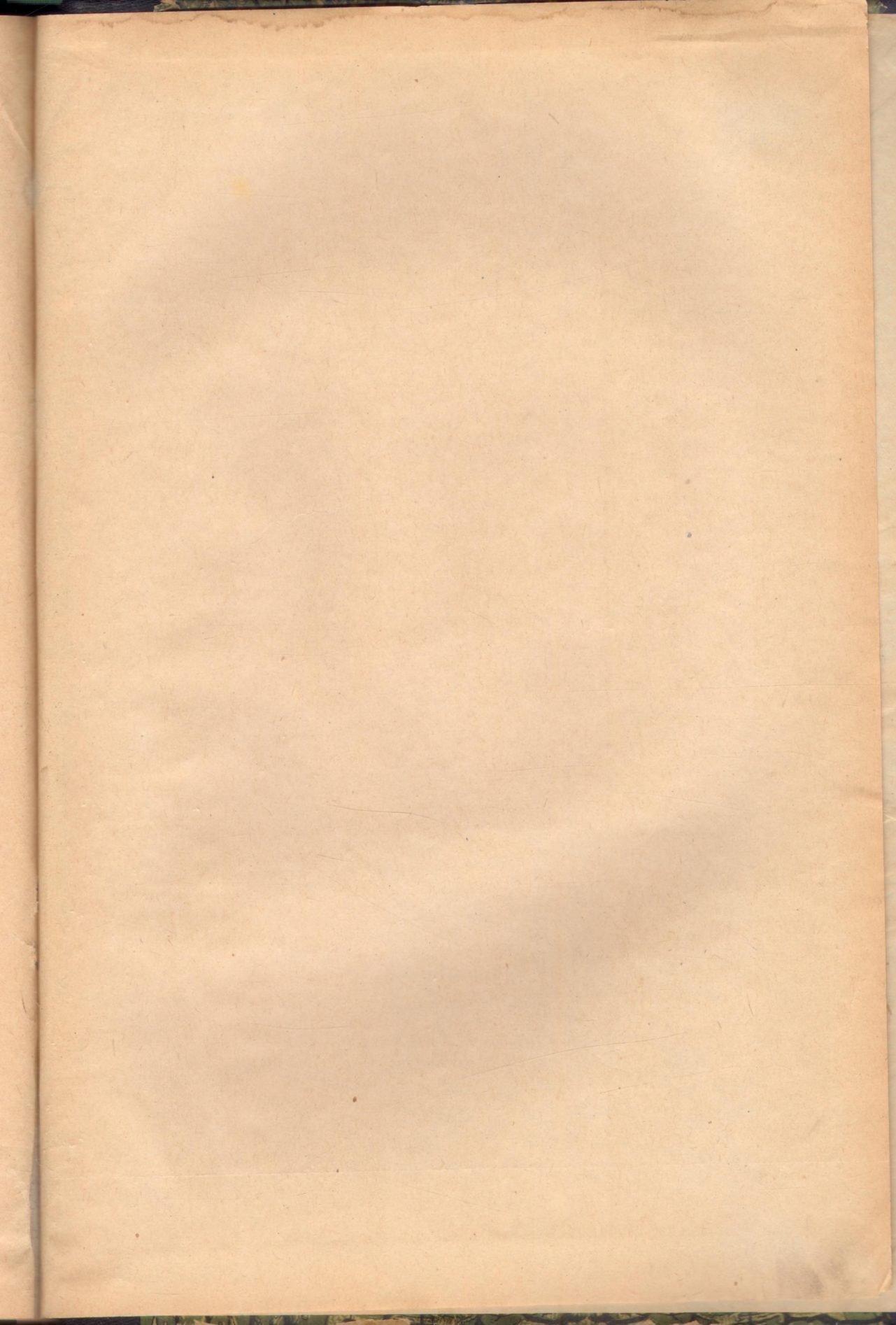
У випадках недержання часописів на протязі 3 днів з дня оголошення, просимо скаржитись періодсектору, коли передплата була надіслана безпосередньо до нього.

У тих випадках, коли передплату зроблено філіям ДВУ, нашим конторам, контр-агентам, або ще яким иншим установам, то належить скаржитись їм.

У всіх випадках зносин з нами, крім надсилки докладних адрес, необхідно посилатись на № квитанцій та № своєї передплати, краще додавати ярлика.

Періодсектор Д В У

Харків, вул. Енгельса, № 19

6-80